

1814 9
a58 16

DISSERTATIONEM
DE
CREDULITATE

DIVINO AUSPICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. CAROLO,
PRINCIPE BORUSSIE MARCHIONE BRANDENBURGICO, ET RELIQUA
PRÆSIDE

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERN,
PHIL. ET I. U. DOCT.
LOG. AC PRIME PHILOS. PROFESSORE ORDIN. IUR. EXTRAORD.
ORDIN. PHIL. H. T. DECANO,

*Pro MAGISTRI Philosophiæ honoribus ac Privilegiis rite
consequendis*

AD DIEM XXIX. NOVEMBRIS MDCCXIV.
Publico examini exponit

AUTOR
IO. TOBIAS WAGNER
Nordhufanus Thuringus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ
Litteris Christiani Henselii, Acad. Typ.

102

DISSERTATIONEM
DE

CREDULITATE

DIVINO AUSPICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPIS AD DOMINUM

DN. CAROLO

PRINCIPIS HORSUSII MARCHIONIS BRANDENBURGICI ET BELLOVA
PRÆSIDIS

IO. FRIDERICI SCHNEIDERI

THE ET LUDOVICI

PHILOSOPHIAE PRAEFICIS PROFESSORIS ORDINIS EXTRAORDINARI
ORDINIS PRAEFICIS PRAEFICIS

MAGISTRI PAULI FRIDERICI SCHNEIDERI

AD DIEM XXIII NOVEMBRIS MDCCXVI
Publico examini exponit

IO. TOBIAS WAGNER

HAER. LINDENBERGER
Lithogr. Christiani Meißner, Actus Typ.

MONSIEUR,

L'honneur que j'ai eu de vous enseigner dans la langue françoise il y a vn an, m'engage de vous témoigner la part, que je prens a vôtre avancement, & a l'honneur que vous venez de recevoir. Je me suis étonné de vous avoir vû en peu de tems reüssir dans cette langue. Je ne vois rien de si juste, que ce que vous écrivez. Cela me fait connoître, que vous avez en effet de l'esprit: Mais je me suis plus surpris de voir, que vous écrivez aussi elegamment en latin, que vous vous exprimez en françois. Cela est assez étonnant car les gens du pays latin ont quelque-fois vne grande haine, & ne se connoissent sur la delicatessè de nôtre langue: Mais vous n'avez pas un gout si corrompu, & si vous écrivez bien en latin vous ne laissez pas aussi de vous exprimer en françois. J'en donnerai des preuves; je me tiendrai sur ce que vous venez d'écrire de la credulité des hommes. Il faut avoir beaucoup de connoissance pour en développer les sources, les effets, les troubles, qu'elle cause dans le monde. Quand on passe toute la journée parmi les verres & les pots, qu'on en conte à la blonde & à la brune, qu'on ne cherche qu'à tuer le tems dans la débauche, on ne se met guere en peine d'approfondir cette sorte de matieres, on ne va point se rompre la tête à étudier, quelles sont les forces & les foibleesses de l'entendement humain; on n'a pas le tems de songer à la credulité des hommes; on croit bonnement ce qu'on nous dit sans en juger, mais pour remedier à ce défaut, il ne faut que
X lire

lire ce que vous venez d'écrire sur cette matiere dont vous meritez beaucoup de loüanges. Mais je laisserai ce chapitre: car j'ai encore remarqué vne chose, qui acheve vôtre portrait, c'est que l'esprit, & la vertu agissent de concert dans vos études; le plus inexcusable de tous les defauts est de ne penser qu'à polir l'esprit, & de negliger les moeurs. Mais bien loin de tomber dans ce crime, vous êtes sage & honnête homme, vous avez autant de vertu que d'esprit. Ces qualités sont dignes d'honneur, & d'emploi. Vôtre savor vous a attiré l'un; vôtre vertu vous attirera l'autre. Je n'en d'oute pas, en vous assurant, Monsieur, que je le fouhaite de tout mon coeur, car personne ne s'intresse plus pour vous que moi, qui suis,

MONSIEUR,

*Vôtre tres humble
Serviteur*

JACQUES MASSOT.
Maitre de Langue.

CAP. I.

DE

NATURA CREDULITATIS EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, TUM A VITIIS HUMANI INTELLIGENTIS DIFFERENTIA.

S U M M A.

Veritas huius argumenti. Navus veterum Logicorum, circa remedia humani intellectus parum apta occupatorum, ostenditur ac refutatur. Subtilitas terminorum artificialium & syllogismorum hoc nomine reprehensa est: illis Verulamii comparatio; his Cartesii iudicium applicatur: de singulis Senecae testimonia illustrandi gratia adducuntur. §. I.

Alter navus recentiorum Logicorum, vel in omissione morborum intellectus, vel in superficiali illorum tractatione, proponitur. A Pelagianismi tamen imputatione liberantur, cum ex remissione ad historiam Ecclesiasticam de Pelagio, tum ex distinctione inter res divinas & humanas itemque ex naturae & gratiae ordine. Iudicium Rufendorffii de rectitudine intelle-

ctus humani commendatur, incitata tam virium, quam morborum intellectus humani coniunctione. Transitus fit ad credulitatem cum exsultatione, quod illa reiecta, non reiciatur vera fides. §. II.

Classes morborum intellectus humani, a causis & modo nocendi peccatae, praemittuntur. D. Beemann harum occasione notatur. §. III.

Diversa credulitatis significatio evoluitur. 1. Pro facilitate credendi, adeoque errori ac infirmitati intellectus accensetur, & illustratur ex epistolis Ciceronis. 2. Pro assensu ex coniecturis procedente: prior eligitur; posterior istis relinquatur. §. IV.

Credulitatis descriptio exhibetur. Credulum esse temerarium, ostenditur eoque refutatur. Auctor A. C.

& Rotenbeccius, distingventes iudicium temerarium ab erroneo & falso. Solvitur quoque obiectio eorum, qui credulitatem pro vitio voluntatis venditant, §. V.

Differentia inter morbum ac vitium (1) quoad modum inherendi (2) quoad durationem (3) secundum originem evoluta, applicatur ad credulitatem, cuius actum habitu peiorem esse adseritur. Credulitatem esse morbum, probatur partim ex eventu, partim ex eius ortu. §. VI.

D. Beemanni dissentientis rationes confutantur, quibus credulitatem a vitio intellectus eximere videretur. Quarum (1) a creduli intentione. Solvitur hæc per instantiam a bona hæretici intentione, non tollente imputationem erroris, addita etiam distinctione & comparatione cum suspitione. (2) a dicto 1. Cor. XIII. quod a mala eius interpretatione vindicatur. (3) ab eminentiore fidei gradu veterum reicitur per instantiam ab avaritia, & indicatis quoque genuinis verosimilitudinis gradibus.

D. Beemannum sibi metipsum adversum esse, exemplo creduli Prophetæ, a leone decerpti declaratur. §. VII.

De necessitate aliorum fidem sequendi, indicata eius occasione. Conditiones hominis fide digni ex parte intellectus, notitia, ex parte voluntatis, bona intentio: quarum coniunctio in concilianda fide requiritur, eoque nomine Crusazii doctrina laudatur, ac fidem debere cum ratione coniunctam esse

demonstratur; in neglectu illarum conditionum & rationis peccare credulitatem ostenditur. §. VIII.

Credulitatis modi varii referuntur (1) ratione testis ignoti, exemplum a credulitate vulgi circa novum rumorem inferitur, (2) ratione leviter noti. Reicitur hac occasione, quando sub fide silentii aliquid alteri committitur. (3) ratione fallacium conditionum, in primis de sagacitate testis, de opibus eius, quarum intuitu Clericus refutatur, plus fidei tribuens homini diviti, quam pauperi itemque de ostentatione (4) ratione neglecti eventus. §. IX.

Divisio credulitatis in historicam & dogmaticam, utriusque differentia intuitu obiecti evolvitur. De credulitate agitur (1) Logica propter otiosas speculationes (2) Ethica eorum, qui rerum moralium certitudinem negant (3) Politica, orta a separatione regularum & exemplorum, (4) Physica, a sensus, rationis & experientie separatione nata; culpa eius Aristoteli imputatur (5) Mathematica ex Astrologia iudiciaria illustratur. (6) Medica, empiricorum eorumque, qui eos sequuntur. Exemplum Antonii Musæ (8) Iuridica, in communi opinione deprehensa Seneca dictum huic opponitur. (9) Theologica in propagatione religionis per revelationes fictas. Innumeras esse credulitatis species ostenditur. §. X.

De piis frandibus Pontificiorum ad credulitatem homines perducen-

tium agitur : indicato illarum scopo, detectoque periculo : cuius causa iudicium Thuani commendatur. §. XI.

Fraudibus illis accensetur oppressio veræ sententiæ, quam pari ratione in credulitatem conicere declaratur exemplis duobus a Tolando relatis : uno de potestate Principum super synodos ; altero de potestate sacerdotum circa dimittenda ac retinenda peccata. §. XII.

Differentia credulitatis evoluitur I. a Fide (α) ratione testimonii. (β) ratione iudicii II. Ab opinione (α) secundum probandi modum (b) secundum eventum III. a Captivatione rationis, quæ ad casum temperandi iudicii proprii pertinet. §. XIII.

Differentia credulitatis eruitur a vitiis intellectualibus (1) a suspitione tam ratione sedis, quam ratione effectus. Senecæ iudicium laudatur (2) ab incredulitate, non ratione obiecti solum, sed ratione conditionis personarum : qua occasione iudicium Verulamii adfertur, de atheis per miracula non convertendis. Musæi & Clerici scripta de incredulitate commendantur. (3) a præcipitantia, ut effectus a causa. (4) a curiositate, ut causa ab effectu. Modus ostenditur, quo credulitas reddit curiosos. Plutarchus de curiositate aliis præfertur. (5) a dubitatione partim præcipitando iudicium, partim negligendo inquisitionem erroris (6) ab imprudentia, quam rursus vel producit, vel eandem sequitur. §. XIV.

§. I.

Permultum cum interfit, resque censetur magni esse momenti, ratione sua si quis bene uti, verum perspicere atque a falso discernere valeat. Inde haurit exiguam operam Philosophi in formanda intelligendi facultate ac in veritate investiganda collocaverunt, eamque in rem traditis præceptis, quæ vocant, Logicis viam aliis commonstrare sategerunt. Veteres pariter ac recentiores hanc occupasse curam, palam est, & multitudo scriptorum Logicorum satis abundeque testatur. Verum qui sibi persuadere velit, ne quidquam ab illis omissum ; nihil negligenter pertractatum esse, is sane suam in hoc studii genere proderet infertiam. Habeo, cur veteres Logicæ scriptores animadversione dignos censeam : in promptu quoque

4 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

que causa est, quare recentioribus optima ratione a me neglectus obiiciatur. Equidem illos in eo existimo reprehendendos, quod in remediis tantum occupati, at parum aptis, subtilitatem potius scholæ, quam vitæ utilitatem sequantur: cuius exemplum præbet sterilis terminorum, propositio- num atque artificialium syllogismorum inculcatio, qua univerſam Logicam ludibrio populari exponunt atque in deri- diculum vertunt. Nam terminorum illa artificialium copia, ad copiose quidem, sed sine iudicio de istis, quæ nescimus, garrendum pertinet, eorumque tam inventiones, quam connexiones cum telis ærænearum recte comparavit Baco Verulamius *in Lib. 1. de Augm. Scient. p. 17. 18.* Neque diffitemur falsam hanc perversionem multos decepiſſe, qui eiusmodi terminos vel ad caute loquendum, vel ad aptam dispositionem alicuius scripti facere crediderunt: at in no- titiam his perferendum est, quod abstractionibus intelle- ctum humanum impleant, eisque nimis generalibus, pere- grinis ac subtilibus, quibus a specialibus ac maiorem utilita- tem habentibus negotiis ipsum avertunt. Unde sequitur tales Philosophos non ad caute, sed ad obscure loquendum; neque ad aptam rerum, verum ad ineptam dispositionem plures abripuisse, nedum eorum intellectum perfecisse. *Senecam audiamus, iis meliora præcipientem in ep. XLIIII. Tota illo mente pergendum est, tibi provideri debet, ne res nos, non verba decipiant.* Adeoque syllogismorum forma alia- que fere omnia eius generis præcepta non tam profunt ad ea, quæ ignoramus inuestiganda, quàm potius ad illa, quæ iam scimus, per subtiles quasdam ambages diducenda, quod non contemnendum quoque iudicium fuit Renati des Cartes *in Dissert. de Methodo §. 11. p. 9.* Quibus, nos minime pudet, rursus ex Seneca obiicere illam reprehensionem, quam habet *in lib. de Brev. vit. cap. XIV. Cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortio- rem, quem infio- rem, quem liberaliorem facient?* Ideo, sublata nunc & termino- rum & syllogismorum artificialium subtilitate, vera Logica
sibi

DE EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c. 25

sibi vindicavit totum intellectum, eiusque tam facultates, quam vires atque operationes, una cum defectibus æque ac contra hos remediis, quibuscumque tandem terminis exprimentur, longe utiliore ratione, atque olim factum fuit, expendit, tradit ac tuetur.

§. II.

Propterea tamen recentiores Philosophi tantum non omnes in Logica minus excusandi sunt a culpa defectæ doctrinæ magis necessariæ, dum vires solum ac facultates intellectus humani solerter peruestigatas ac pertractatas habuerunt, de morbis autem vitiiisq; quæ illum adfigunt, vel nullam eorum fecerunt mentionem, vel saltim neglectius eandem instituerunt. Verum hæc res, ut per omnem ætatem magno usui, ita minime neglectui esse debet inter illos, qui aliis pro ea, qua pollere prudentia creduntur, viam ad veram intellectus emendationem præire gestiunt. Commovit igitur nonnullos Philosophorum ac impulit vitiorum istorum commissio, & morborum neglecta inquisitio, ut ex alio capite suspexam eorum doctrinam habere cœperint. Scilicet sibi aliisque pervaserunt, aliquid de errore Pelagii illos delibavisse, qui facultatum ac virium intellectus magis, quam imbecillitatum eius iniverunt rationem. Quibus autem facili occurri opera posse autumo, si partim ea perpendantur, quæ de Pelagii erroribus S. Augustinus in *Lib. de Gest. Pelag. cap. XXXV. & de heres. cap. LXXXIIX.* Gvilielmus Cave in *Hist. Lit. P. I. p. 207. n. 405.* Gerhardus Io. Vossius in *Histor. Pelag. Lib. III. Pr. III. ib. X. seqq.* luculente differuerunt: partim discrimen seruetur inter vires intellectus circa res divinas ac spirituales, atque inter vires eius ad humanas, naturales & morales res adplicatas. In his tantum luminis habere intellectum, quantum ad exquirenda ea, quæ ad rationem cuiusque officii pertinent, adsertu necessarium ac consultum est, ne quibusvis delictis atque erroribus suis homines ignorantiam invincibilem obtendere possint. Samuel Puffendorfus de *J. N. G. Lib. I. cap. III. §. III. & de O. H. & C. Lib.*

76 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

I. cap. 1. §. III. Contra in divinis penitus destitutum viribus esse intellectum humanum, norunt Christiani, earumque rerum notitiam ratione originis & modi a speciali DEI gratia tam revelante, quam sanctificante dependere, magno consensu docent. Sed extra nostram controversiam hæc ponuntur. Navus ergo recentiorum Philosophorum non in eo latet, quod facultates ac vires intellectus humani explicuerint ac defenderint, sed, quod parcius, uti sæpe dictum est, morbos & vitia eius tetigerint. Qui utrumque argumentum in definiendis Logicæ præceptis, urgente eos emendationis nostræ necessitate, arcte coniungunt, nã isti & cautius & melius ceteris in via veritatis incidere videntur. Horum, quos inter D. Præses nomen suum proficitur, dum sequor suasiones, ac imperfectiones singulatim contemplan- timorque mentis morbos, præ reliquis mihi sese offert, credulitas, eoque diligentiore digna visa est consideratione, quo gravius illa opprimit animos doctorum iuxta ac indoctorum. Dissertationem itaque solemnem elaboraturus operæ pretium fore existimavi hanc si de credulitate materiam permeditandam sumerem. Ne vero quis credat, ipsam, cum de tollenda credulitate sollicitam agimus curam, tolli fidem, omnemque subduci veri similitudinem, illud diligenter intelligi perpendique volumus, quod in iis libris, in quibus cordatissimus Oratorum, Cicero, de Divinationibus egit. vid. *lib. 2.* scriptum atque assertum est: *Non superstitio tollenda, tollitur religio.* Ita nec abiicienda credulitate, protinus abiicitur fides, aut ei congrua verisimilitudo. Credulitatem enim detegere, impugnare ac pro- scribere; ex diverso ingenuam fidem eique convenientem si- ve certitudinem sive verisimilitudinem propugnare, unicum mihi propositum est animi & perseverat.

§. III.

Antequam vero ad naturam credulitatis propius acce- damus, paucis attingendæ sunt classes morborum humani intellectus, in quas pro re nata redigi possunt. Etenim, quod

quod sciamus, nemo haftenus in Logicis præceptionibus justo ordine eos digessit: licet D. Becmann laudem hanc quoque mereri videatur, cum in *Lin. Doctr. Mor. cap. IV. §. 1. & in Consp. Moral. cap. IV.* de morbis intellectus hoc modo quædam præscripserit; nihilominus quia in Philosophia morali, voluntatis vires pravosque affectus tradente, mentem suam expresseit, non in confusionis modo incidit periculum, sed & *μετάβασις ἐκλογέας* committit. Fines itaque artium regenti non ad aliam, quam ad Logicam istæ classes referuntur loco fundamenti subiectis, cum causis, tum nocendi modo, illos morbos inter se discernente. Sic dantur, qui facultatem cognoscendi impediunt vel ob naturæ defectum, ut stupiditas, vel propter malitiæ occasionem, uti stultitia, vel ob sanguinis stagnationem in cerebro, quæ distentis arteriis circulationem ejus violento nisu provocat, & ita majori æstu inducto, actiones tam mentis, quam corporis præcipitat, unde nascitur insania. Deinde sunt etiam morbi, qui cognoscendi actum tollunt, ut ignorantia, vel eum pervertunt, quod error efficit, vel deminuunt, uti credulitas, suspicio, inadvertentia, dubitatio, curiositas ac plures alii, quibuscum intellectus humanus mirum in modum conflictatur.

§. IV.

Sicut nulla vox est, quin ambiguum sensum habere possit, ita is quoque occurrit in credulitate. Duplici enim modo hæc accipitur: uno pro credendi facilitate, eorum propria, qui vel ex simplicitate, vel ex superstitione, vel bona mente, hominibus sine discrimine assentiuntur. Inde Plancus Ciceroni scribit in *Lib. Famil. Epist. XXIII. credulus error est magis, quam culpa: & quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit.* Quo vero pacto, nihil obstante bona mente, irrepit credulitas, paullo inferius hoc *Cap. § VII.* ostendimus. Neque alio sensu Cicero in *Lib. XV. ad Attic. Epist. XVI.* dixit: *me libenter præbeo credulum.* Et Ulpianus in *L. 1. §. 2. D. De eo, per quem fact. &c.* credulum hoc

8 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

hoc sensu reprehendit, qui in ius vocatur, ob triste, quod ei nunciatum fuit, emanit. Altero sensu credulitas notat assensum ex coniecturis procedentem, adeoque eius in iure usus longe amplissimus est, si præter iuramentum credulitatis expendantur negotia singula, quæ Icti ad credulitatem tam proficuum, quam noxiam retulerunt, eaque cumulatim exhibuerunt B. D. Beier in *Disp. de credulitate* & D. Willenberg *de iure credulitatis*. In præfenti prior significatio ad disceptationem nostram pertinet; posteriorem a modo laudatis viris explicatam, omittimus: atque in prioris significatione vel opponitur fidei strictæ dictæ, vel fiduciæ: illo sensu est intellectus; hoc voluntatis vitium: quorum tamen illud magis, quam hoc nobis vindicasse patet *ex seq. §. V. in fin.*

§. V.

In censum ergo morborum iuxta §. III. & IV. qui intellectus deminuunt iudicandi facultatem venit credulitas, cuius natura ratioque, ambiguitate discussa, nunc explicatius tradenda. Est autem credulitas morbus aut vitium intellectus, quo alterius fidem quis immodice æstimat, eique temere credit, nullis aut parum idoneis ductus motusque rationibus ac circumstantiis, quibus personæ dicentis vel agentis autoritas conciliari & opportunus assensus provocari potest. Nam credulus eius sequitur sententiam, de cuius autoritate sibi clare ac distincte nondum constat. Igitur credulitate sua non potest non in iudicii deminutionem aut etiam corruptionem, incidere. Et sane in deminutionem iudicii quisque credulus ruit, quia temere iudicat, sufficientem non adhibito earum circumstantiarum examine, quæ fidem dicentis vel minuere, vel penitus destruere valent. Quid autem imprudentius est, quam illi assentiri, de quo nulla ratione certa constat, ab eo verum dici? Adeoque hinc liquet, intellectus iudicium suam trahere corruptionem, quoties vel alterius errorem, vel minimum errandi periculum, ~~temere~~ credendo in se recipit. Fluctus itaque in simpulo movet

Auctor

EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c.

Autor *Art. Cogit. P. IV. c. I. p. 304.* eumque secutus B. Rottenbeccius in *Logic. Vet. & Nov. P. IV. c. XIII. n. 2412.* (a) *in fin.* qui inter fallum & erroneum iudicium, ac inter temerarium distinguit. Quamvis enim non omne iudicium temerarium protinus falsum sit atque erroneum, cum casu quoque verum attingere possit; nihilominus, vitio atque errore in modo iudicandi adparente, prout perverse ac citra necessariam deliberationem iudicat, & iudicantem hoc facto manifesto erroris periculo exponit, cum falso ac erroneo iudicio ei convenit. Atque in eo humano intellectui maxime nocet credulitas, quod illum reddit præcipitem, bonoque animo, de quo mox pluribus differemus, vel aliorum errorem admittit, vel in proprio subsistit. Quare credulitas dum intellectum hominis ad temerarium disponit iudicium, eodem pæne modo ad erroneum perducit. Neque porro obstat dictis nostris, quod aliquibus credulitas magis voluntatis, quam intellectus vitium esse videatur, utpote stultam in se continens fiduciam, ex irrationali amore ortam. Verum in præsentî credulitatem in oppositione non ad fiduciam, sed ad fidem strictè dictam expendimus *b. cap. §. XIII. XIV.* quæ uti fatentibus his, qui ea in parte dissentiunt, affectio intellectus est, non voluntatis, ideoque, oppositorum ratione permittente, credulitatem per vitium intellectus describere licuit, salva adhuc origine sua, quam a voluntate trahit, de qua *cap. II. agemus.*

§. VI.

Credulitatem vero ob vitandum aliorum dissenfum definivimus & morbum & vitium: quorum ille in actu; hoc in habitu corrumpit intellectum. Morbus namque temporalis quædam imbecillitas est, uti patet pueros a teneris credulos esse; at vitium perpetuum intellectus malum ac impedimentum sistit, quod in fatuis credulis aliisque dolemus Gellius in *N. A. L. III. cap. II. inf.* In quibus vitium credulitatis ingenitum, atque cum ipsa velut mente ortum, eique multo pertinacius in hæreere videtur: morbo eius in aliis su-

B

per:

perveniente ac faciliorem emendationem admittente. Sed quoniam tanti momenti hæ differentie a nobis minime æstimantur, cum quoquam de illis certare nolumus, modo e singulis saltim concedatur, credulitatis habitum, quod ad eventum damni attinet, non peiorem eius actum esse, cum hoc in eventum credulis noxium & periculosum semper erumpente, habitus sapius ab eo cessare soleat, nec noceat, nisi novo actu intetveniente. Ex quibus liquet, utcumque spectatam credulitatem non levem intellectus humani imbecillitatem esse, quia propriæ perceptionis ac rationis usum vel plane excludit, vel valde debilem relinquit, quorum utrumque in vitio ponitur. Deinde alienam fidem ob nullam, aut levissimam causam, credulus sequitur sive ex ignavia, quoties viribus percipiendi, examinandi atque discernendi parcit, sive ex præcipitantia, antequam dicentis conditionem, intentionem, aliasque tam huius, quam rei ipsius, circumstantias satis exploravit, iudicat. Cum vero non oporteat homines, ita negligere intellectum suum, ut, omisso penitus rerum examine, levissima verosimilitudine in omnibus ad credendum commoveantur, inde credulitatis morbus illis obrepit. Denique credulitas ignorantia matre, & obstetricæ inexperientia nascitur, quæ intellectui mortalium familiaris ac universales quædam sunt imbecillitates, adeoque a se productam credulitatem in morborum intellectualium censum redigunt.

§. VII.

Ex quibus manifestum porro est, nihil cause habuisse D. Becmannum in *Lin. Doct. Moral. cap. IV. §. XIX.* cur dubitaret, credulitatem intellectus humani morbis ac vitiis adnumerare. Neque id rationes evincunt, quas pro sententia sua undique conquisivit. Principio enim urget, credulitatem versari potissimum in parte meliore. Equidem hoc evenire, non negamus, in credulis, sed eo modo accipiendum erit, quo ipse D. Becmann docuit ac statuit in *Conspect. cap. IV. p. 42.* bono animo errare hæreticos: quorum tamen hæ-

resin

EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c. 11

resin propterea errorum numero non exemit. Inprimis si expendamus, quod in comparatione credulitatis ac suspicionis desudans, pæne sui oblitus adferuerit, illam esse hac deteriolem. Iccirco non alia ratione versatur in parte meliore, atque ea, qua opposita suspicio in partem deteriolem propendet, ut nempe utraque imbecillitas intellectus sit, obiecto distincta. Manet ergo credulitas intellectus humani morbus ac vitium, licet hæc circumstantia, quod in parte meliore versetur, aliquem boni colorem circumfundere videatur, quem tamen vel stulta animi simplicitas, vel nimia præcipitancia, a qua maxime procedit, diluit satis atque in ipsa adplicatione pervertit, uti dictum est §. V. Iuncto §. IV. ubi credulitatem magis errorem, quam culpam esse tradidimus. Neque ulla ex parte D. Becmannum iuvat instantia, quam e dicto S. Pauli 1. *Cor. XIII, 7.* petiit, charitatem credere omnia. Nam ipse etiam suppeditavit distinctionem *l. c.* quæ refutationi inservire potest, inter simplicitatem columbinam & stultam: quarum illa animi integritatem præsupponit, atque ex sufficiente ratione credit, quæ prudentiorum virtus est; hæc sine idonea causa, quidquid occurrat, cæca fide recipit, ac proinde credulis vitio vertitur. Quo discrimine probe observato, in promptu erit ad alterum D. Becmanni argumentum responsio, quo putat credulitatem non adeo vitium fore, quam gradum quendam fidei eminentiorem. Quis enim unquam fando audivit, avaritiam non adeo vitium esse, quam gradum quemdam parsimonie eminentiorem. Nomina rebus suis convenient, etiamsi sub boni specie homines vitia sua tegere & occultare gestiant, de quibus Seneca consulendus est *Ep. XLIV. & CXX.* Et Philosophi omnes in eo consentiunt, infimum esse verosimilitudinis gradum, niti aliena narratione, ubi sola hæc occurrat credendi ratio. Tantum igitur abest, ut eminentiorem fidei quemdam gradum invenire liceat, ut contra fidei abusus deprehendatur, quoties quis fidem dicentis plane non habet suspectam, eique immodice assentitur, quia vel ob i-

gnaviam, aut præcipitantiam, circumstantias, dicentis fidem concilians, aut possibilem facti eventum monstrantes, examinare non vult, vel ob ignorantiam ac imprudentiam non potest. Frustra quoque tribuitur a Becmanno peccatum credulitatis Prophetæ, a Leone discerpto *I. Reg. XIII.* præfertim, cum ipso ingenuè fatente, potuisset ac debuisset intellectu suo falsitatem dictorum alterius Prophetæ assequi. Quantum vero fides a credulitate distet, mox pluribus ostendemus §. *XIV.*

§. VIII.

Cum itaque in fide alterius æstimanda unice offendat credulitas, hic dispiciendum erit, quid aliorum assertionibus ac inventionibus fidem conciliare possit. Aliena enim sapius fide niti, necesse habemus, cum non omnes res, quarum tamen interest nostra in vita humana, propria sensuum observatione ac rationis investigatione cognosci atque perspicui possint. Immo frequentes incidunt occasiones, quibus necessitate compellente, eos consulere ac fidem iis præbere tenemur, quos præ ceteris & sinceros & habiles iudicamus. Ut in arduis negotiis aliorum sive consilium sive auxilium unusquisque nostrum expectat atque exoptat, itemque in morbum gravem impliciti Medicorum fidei suam committunt valetudinem. Quæ cum ita se habeant, hominis fides est explicanda, ac certæ conditiones designandæ, quibus ille noscitur, cuius æstimatur fides dignaque censetur, cui intellectus ad sensu suo adhareat. Ex parte autem intellectus requiritur notitia, ut possit, & ex parte voluntatis bona intentio, ut velit verum dicere: seu, quod eodem recidit, ut habitus dicenti insit & sinceritas: illa efficit, ne credendo quis decipiatur; hæc, ne credentem alter decipiat. Quæ conditiones arcto nexu inter se cohærent, neque ulla inter illas separatio admittenda est: deficiente enim una ex illis, fidem assensu nostro dignam, sine periculo deceptionis æstimare non possumus. Quid iuvat rem cognitam habere, si non propositum adsit, verum dicendi: id quod vel ti-

tili-

tilitas propria adferentis, vel metus poenæ, vel alia quædam circumstantia intercipit? Quid etiam prodest animum habere veri cupidum, si vires sive sensus sive intellectus defint, quæ ad perpendendam & explorandam veritatem exiguntur? Ad duo hæc capita, scilicet habilitatem seu notitiam, ac sinceritatem, ex bona intentione pendentem, conditiones eius, qui fidem exigit, relatas invenimus apud Crusazium Gallum, scriptorem recentissimum, in *Systemate Reflexionum*, seu in *novo Tentamine Logicæ*, Gallico idiomate conscripto *Tom. II. cap. IV. §. V.* Ubi plura, eaque præclara, de his, quæ aliorum fidei æstimationem conciliare solent, tradidit ac præcepit. E quibus patet, credulum non in eo peccare, quod hominis fidem æstimat, sed quod conditiones eius hominis, cui fedit, non videat, atque attendat, adeoque immodice alienam fidem æstimasse videtur. Est enim alterius auctoritate nititur fides; propterea tamen non omni probandi ratione destituitur, ceteroquin fides nostra potius præiudicium esset auctoritatis, quam iudicium. Hinc probationem a conditionibus testis, circumstantiis negotii ac eventus admittit, & ubique cum auctoritate dicentis coniungit, quarum illa omnino hanc temperare debet, ne in fide cæcus plane sit assensus, qui credulitatem ipsam constituit.

§. IX.

Variis autem modis committi credulitatem, ex dictis colligere licet. Nempe si quis ignoro credat, licet illud, quod enarrat, nec secundum eventum, nec secundum alias circumstantias, incredibile sit: cum tamen de priore conditione e. g. de notitia ac habilitate eius, nondum satis constet, an sit fide dignus, eaque rerum experimenta viderit, aut fecerit, quæ ipse iaciatur, non toleranda erit credulitas dictis eius assentiri. Hac ratione rude vulgus credit novo rumori, in cuius verosimilitudinem non inquirit, nec rationem habet eius auctoris, a quo rumor ille ortus est: ut mobile ac fervile: ita credulum plane eius ingenium est, prout non

14 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

Nepos modo *in Timotheo cap. III. n. V.* sed & Livius *in Lib. XIV. cap. XV.* mores vulgi describunt. Neque minorem culpam incurrunt, qui leviter noto credunt, etiam si inter alios sibi notiores haut exigua sit auctoritatis, quia ad impudam alicui credulitatem sufficit, quod credens adhuc ignoret, an ex merito, eisque conditionibus, quas §. VIII. delineavimus, tantam auctoritatem nactus sit. Quam ob causam, quæ inter convivia fides & amicitia contracta esse videtur, mera & precaria est credulitas. Cuius argumentum præbent, qui aliquid sub fide silentii alteri concedunt. Et enim quo cum isti homines agunt aut verus, aut simulatus est amicus: Si prior, hac admonitione eius fidei derogant; si posterior, fidem suam periculo exponunt: illic sine necessitate imponitur silentium; hic sine utilitate cautio adhibetur. Adeoque tales creduli divulgationis auctores sunt, modo divulgandi saltim variante. Credulum quoque intellectum de se produnt, qui, neglectis veris circumstantiis, eas pluris faciunt, quæ minus verosimile, quam has, quæ magis verosimile faciunt aliquid dictum, factum aut inventum. Non ignoramus, quod ex parte intellectus adferenti ad conciliandam fidem notitia & sagacitas sit necessaria, quæ tamen fraudis occasio esse potest, nisi a bonæ ac emendatæ voluntatis intentione regatur. vid. *seqv. §. X. XI.* & cum ea archisime coniungatur *l. c. §. VIII.* Satis igitur credulitatem contrahunt, qui non dividunt modo dictas testis condiciones internas, sed & externas illis præferunt, in æstimanda hominis fide. Ita de divitiis Io. Clericus *in P. II. Log. cap. VIII. §. 8.* commemorat, illas homini diviti, plus fidei conferre, quantumvis animi dotibus destituto, atque pauperi, quod cum peritioribus rerum ipsum versari, non æque pauperem, credibile sit. Enimvero si consideremus, stulticiam pati operem, neque earum defectum ulli detrudere sive bonam intentionem, sive rerum noticiam, utpote veras ac internas testis habiles condiciones, ideoque Clerico ad stipulari nolumus. Et quamvis largiamur, divitem versari cum peritioribus: quo
mi-

minus tamen has, testi necessarias semper, adsequatur conditiones, & studium commodi proprii, & a Clerico additus ingenii dotium defectus impedire potest. Ne dicamus paupertatem, quæ calamitatis species est, virtutis iuxta ac veritatis occasionem fore. Pulchre sententiam nostram confirmat de divitiis, in teste minus attendendis. Cicero in *Topic. cap. XIX. Et ingeniosos, & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos quibus credatur, putant; non recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant.* Quisquis ergo opes alterius in æstimanda fide tantum sequitur, ille non potest non credulus fieri. Ceterum his accedunt illi, qui laudanti facta & artes suas, proximi autem vitæ negotia & studia parvi pendent, tantopere eredunt, ut attendere non valeant amplius ad intentionem laudantis eo directam, ut auctoritas sua crescat, alterius vero decrescat, accedente contemptu. Sed illis in memoriam revocandum est, quod Imperator Gordianus consulenti Pomponio respondit in *L. to. C. Locat. Viam veritatis ignoratis*: & expectandus est eventus, donec inscitia semetipsam prodat ac pudeat. In primis enim credulum reddit, quoties ad testimonii eventum non respicit, cum huius successu sæpe illud careat, & gloriabundus promissor plerumque in novis rerum inventionibus hiantes deludat. Quem credulitatis modum pluribus exemplis atque experimentis, quæ credulos deceperunt, illustrare possemus, nisi in hisotia nobis fecisset D. Jo. Joachimus Becher in elegantii opusculo, cui titulus est præfixus: *Narrische Weißheit.*

§. X.

Atque hæc dicta lucem affundunt divisioni credulitatis, quæ, uno oppositorum alterius iuvante cognitionem, a fide alias petenda est. Credulitas ergo, vel in rebus seu univ ersalibus, vel in factis, seu singularibus, deprehenditur: Quarum hæc historica dici potest; illa pro disciplinarum varietate aliud nomen sortiente. In his autem utrique convenit credulitati, quod nimis æstimet dicentis & agentis fidem, non simul at-

ten-

16 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

tenta rerum natura, ordine atque eventu. Discrepat tamen, quod historica credulitas versatur, ceu monitum, circa singularia; altera, quæ in singulis artibus occurrit, circa universalia: hæc circa res omnes; illa circa actiones, potissimum hominis, committitur: hæc voluntarias æque ac invitas hominum actiones; illa vanas hominum cogitationes ac inventiones cæca fide recipit. Unde datur credulitas Logica, quæ in prægustu terminorum scholasticorum, otiosis tot figuris syllogismorum aliisque non tam emendandi, quam pervertendi intellectus humani mediis occupata est. *Vid. hoc cap. §. 1. & D. Præles in Diss. de Logica non otiosa.* Credulitas Ethica sequitur, eorum propria, qui rebus moralibus certitudinem omnem denegant, suæque inde negligentiae excusationem repetunt, in quos gravissime invehitur Puffendorus *de J. N. & G. Lib. I. cap. II. §. 1.* & D. Præles in *Diss. de otiosa morum scientia.* Idem iudicium de Politica credulitate ferendum est, quæ exempla regulis, aut regulas opponit exemplis, nec quidquam in vita humana certum relinquit, sed a quorundam hominum opinione deducit. D. Conringius in *Lib. de Prudentia civili cap. I. & II.* Physicam credulitatem illi invexerunt, qui vel sensum a ratione, vel rationem a sensu, & ab utroque cognoscendi principio experientiam tam naturalem & quotidianam, quam artificialem separaverunt. In primis Physicam credulitatem promovit nimia Aristotelis veneratio, qui tamen in Physica sua, singulari fratage mate usus est, cum se in generalibus contineret, & hanc quidem ob causam, ut nusquam non haberet, quo prehensus elabi posset. *vid. D. Valentin in Dissert. Medico-Physic. Epistol. I de natura & essentia nature in pr.* Et Metaphysicam credulitatem addere par est, autoritate quoque Aristotelis, in Peripateticorum & Pontificorum scholis in tyrannidem conversa, evenit, ut hæc in terminis rerum inanibus occupata esset, quos ad spirituum, ipsiusque DEI naturam ac perfectiones eorum interpretes applicando, nihil obtinuerunt amplius, quam ut ignorantiam ac ignaviam suam eius;

eiusmodi involucris tegerent, novumque conviciandi modum his præberent, qui ægris oculis Philosophiam adspiciunt. Neque Mathematicam negamus credulitatem, quam vel Astrologia iudiciaria eique adfines artes iuvare videntur. Longe minus de Medica credulitate dubitamus, five inter eos, qui artem medendi simulant, five penes hos, qui ab illorum consiliis auxiliisve pendent, offenditur. Exemplum eius præstat Antonius Musa, Medicus, qui cum Augustum frigidis portionibus curasset, & ob id egregium honorarium reportasset, credulitate inductus, iisdem Marcello mederi cupivit, quem tamen extinxit, teste Dione Casio *lib. 83.* Omnium autem communissima est ac frequentissima iuridica crudelitas, qua plures opinionem aliquam non iuris ratione, sed auctoritate & numero doctorum metiuntur. Inde septem Doctores facere in foro communem opinionem, testatur Berlichius *in P. III. D. CCCIX. n. 73. 74.* At hisce credulis oppono egregium Senecæ dictum *in Lib. IV. de Benef. cap. V. Illud video in foro fieri: quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis.* Denique cunctis, multo nocentiorum esse, arbitramur, Theologicam credulitatem, apud eos obtinentem, qui per fictas revelationes susceperunt religionis propagationem, eamque viris Theologis excutiendam castigandamque relinquimus, uti speciali dissertatione id præstitit B. D. Baierus *de Propagatione religionis per revelationes fictas.* Ecquis vellet omnium enarrare credulitatem? Tot eius sunt species, quot hominum status. Nos saltim eas collegimus, quas pro instituti ratione putavimus sufficere. Credulitas enim nascitur in familiis, in scholis nutritur, in foris ac curiis exercetur, conservatur in templis, in aulis fovetur, e tumulis excitatur: Idcirco credulitas erit, donec homines.

§. XI.

Quamquam, quæ per fictas revelationes coepit credulitas, nostram non facimus; nihilominus, quam pie fraudes mediolorum sæculorum populo instillaverunt, silentio præ-

18 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

tervehere non licet. Fraudibus namque illis Pontificii sub religionis quadam specie usi fuerunt, tum ad instituendam Rempublicam, tum ad suscipienda bella sedandasque seditiones ac tumultus, tum ad Laicorum animos in vanum timorem coniecendos. De quibus pro more suo prolixè disseruit D. Becmann in *Disp. de Turbamentis vulgi cap. X. §. 4.* Adeo principium illud de bona intentione, de piisque, quas vocant, fraudibus utendis ad fidem religioni faciendam ac corroborandam, Pontificiorum animis inhaesit. Ut proinde oracula paganorum sine discrimine operationi daemone ab illis adscripta fuerint: cum tamen confictis sacerdotum dolis pleraque attribuenda essent, quod optimis rationibus evictum ivit Antonius van Dale in *libr. de Oraculis Ethnicorum.* Certe indignus est fidem comparandi modus per pias fraudes, ac periculosus etiam, praesertim apud eos, qui omni tempore solidas perquirunt investigantque rationes; per falsas autem cum delusos se videant, credulos habent eius religionis socios, ac paullo post divinas veritates non tanta recipiunt veneratione, quantam earum dignitas ac praestantia postulat, sed ab uno extremo in alterum incidunt, nempe, eiurata credulitate, perveniunt ad incredulitatem, *vid. infr. b. cap. §. ult.* Gravissima sunt verba Augusti Thuani *Hist. L. c. ad A. MDXC.* quibus hanc de piis fraudibus sententiam, unde credulitas dependet, egregie confirmat: *Multa, inquit, huiusmodi absurda & variati historiae repugnantia e devotis & religiosis excitanda in simplicium animis devotioni olim excogitata, seu credita: At vero hodie discussis ignorantiae tenebris per ingeniorum & litterarum claritatem quando lux veritati affulsit, incerta pro veris iradi, & accedente Pontificis auctoritate, in Ecclesiam invehi ad invocandam religionis causam, nunquam conductibile.*

§. XII.

Quid de illis dicemus, qui veritatem rectam volunt, ac penes quos crimini datur eandem detegere, parum perpen-

pendentes, quod suos ad credulitatem ita deducant. Sic nostra ætate fuerunt in Anglicana Ecclesia, quibus, celare veritatem, eiusque propalatores ac detectores odio prosequi, atque id ipsum ut crimen illis exprobrare, in more ponitur. Quorum exempla exhibet Jacobus Tollandus in *Disc. de Libertate cogitandi*, qui liber anglico primum editus est sermone, at paullo post in usitatiorem eumque Gallicum translatus, eodem anno, quo hæc scribuntur, lucem publicam adspexit. Ibi de Wackio, doctore Theologo eiusdem nationis, refert Tollandus c. p. 122. ei vitio tribuisse doctorem Atterbury, quod veram de Principum potestate super synodos sententiam non rerexerit modo, sed & strenue defenderit. Quamvis, dicit Atterbury, verum hoc sit, non tamen convenire, ut Wackius deregat, asserat, propugnetque, inimicis religionis ac sacerdotum id esse relinquendum. Aliud sistit idem Tollandus l. c. exemplum de Crammero, insigni viro Theologo, cui probro datum, quod potestatem sacerdotum in dimittendis ac retinendis peccatis restringeret, aliove sensu, atque eo, qui receptus esset in Ecclesia Anglicana declararet. Sed altioris hæc sunt indaginis, nec adducuntur, nisi illustrandi gratia, ut adpareat, in manifestum credulitatis periculum coniecere sectatores suos, qui veritatem occultare, eisque iudicandi libertatem adinere fatagunt.

§. XIII.

Ex dictis itaque perspicuum est, a virtutibus intellectualibus, quarum speciem mentitur, credulitatem multum differre. Ante omnia vero discernenda est a fide, quæ oculata, cum cæca sit credulitas. Utraque quidem nititur testimonio, & utitur iudicio: sed discrimine hoc intercedente. Fides testimonium admittit vel certum, vel magis probabile; at credulitas contenta est testimonio incerto ac minus probabili. Nam in teste, fidem faciente, conditiones §. VII. requisitæ attenduntur, ut habeat noticiam rei, de qua testatur, & bona sit intentione, vel saltem in presentibus cir-

20 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

cumstantiis nihil ipsum inducere possit, propter quas fallere velit. Thomas Goveanus in *Art. sciend. Proib. cap. V. §. 6.* E contrario in teste, ad credulitatem movente, vel ambæ conditiones istæ deficiunt, vel divisæ sunt, vel credulo adhuc ignotæ sunt. Unde iudicium, quod fides continet, deliberatum est, quod credulitas in se includit, temerarium existit §. III. Neque minor est differentia ab opinione, quarum hæc verisimilitudinem rationis exigit, quam negligit credulitas, autoritate dicentis fascinante: ac proinde credulitate in partem meliorem rapiente omnia; formido tamen remanet oppositi, quam opinio comprehendit. Hinc credulitas non est opinio, licet ad communem opinionem viam sternat, uti dicemus *c. III. §. III.* Tandem cum captivatione rationis non permiscenda est credulitas: quarum hæc ob negligentiam, de qua supra §. VII. actum, iudicare non vult; illa ob impotentiam sive naturalem, in mysteriis, sive moralem, in arcanis status iudicare nec potest, nec debet. Nam quotusquisque rationem suam captivat, hoc ipso candide fatetur, se iudicare non posse, cum sublimitate rerum divinarum, tum profunditate arcanorum status eum impediante atque avocante, præsertim quod subditus imperii non censor sed minister, est. Seneca *Lib. III. Controv. IX.* Verum credulus, insuper habita rerum conditione, iudicare se velle negat, nisi alterius auctoritate opem ferente: ideoque intempestivus quidem aliorum censor non facile evadit credulus; parum tamen aptus minister semper existit, cum rationem recte obediendi ignoret.

§. XIV.

Ad vitia quoque progrediendum est, quæ magnam eum credulitate in eo cognitionem habent, quod intellectus deminuat iudicium, *vid. §. III.* quo tamen minus obstante, haut exigua singulorum a credulitate remanet differentia. In primis vero credulitas discrepat a suspitione, quod hæc magis cordis, illa cerebri defectus sit, locumve reperiat etiam in fortissimis animis, iudice Verulamio *Fid. Sermon. XXXI.*

Et

Et ubi credulitas in partem meliorem cuncta capit *per præc. §. XIII.* ibi suspicio in partem deteriolem propendet, adeoque illi in defectu opponitur. *vid supra §. VII.* Opportune igitur dixit Seneca in *Lib. II. de ira cap. XXIV.* *Nihil, nisi quod in oculos incurret, manifestumque erit, credamus: & quoties suspicio nostra vana adparuerit obiurgemus credulitatem.* Deinde ab incredulitate valde distincta est, utpote qui hac laborant, in alterum incidunt extremum, ut *super. §. XI.* dictum, cum credulitatem effugere volentes, magni ingenii esse putant, si nihil credant: etsi utrumque vitium, & omnibus credere & nulli. Plures mortalium exemplo esse possunt, qui deserta credulitate, ad quam superstitione Iudæica Pontificia aut Pafana invitante deducuntur, haut raro proni ruunt in incredulitatem. Discrimen autem inter credulitatem & incredulitatem clarius proponi potest, si dicamus: quod illa assumat talia, quæ vel non possunt, vel non debent credi; hæc cuncta ex pervieacia quadam reiiciat, quæ credenda erant: illa ex statu simulationis aut simplicitatis; hæc ex statu securitatis erumpit. Ideoque Deum nunquam edidisse miracula ad convicendos atheos, tradit Verulamius in *Fid. Serm. XVI.* tam quod opera eius ordinaria huic rei sufficiunt, tum quod athei pro incredulitate sua illa non recipiunt, sed contemunt. Quamquam negare nolumus pari, si non ceteris meliore opera idem argumentum tractavisse in Ienensi Academia B. D. Museum Theologum ac Philosophum accuratissimum in libro *de Libertate Philosophandi* & in alio *Tr. in der Ableinung von der gewissener secte.* Nihilominus qui naturam incredulitatis, causas, quæ illam pariunt, & quæ remedia ei adhibenda, cognoscere cupit, ille adeat Jo. Clericum, qui singulari libro *de incredulitate*, Gallico idiomate consignato, id eximie perfecit. Porro credulitas etiam a præcipitantia & inadvertentia differt, ut effectus a causa sua, de qua partim supra §. VII. partim infra *cap. II.* paullo accuratius disserimus. Neque omittenda est differentia, quæ credulitati

22 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

convenit intuitu curiositatis, cum hæc aliena curet suaque negligat, inde vel facit, vel credulos invenit. Inter artium interpretes maxime offenditur, æque ac horum discipulos, qui contenti sunt, si quid novi, licet non veri, perceperint. Non enim doctus, sed saltim curiosus ille est, qui plus docet, quam scit: unde & error in doctore, & credulitas in discipulo. Et quia præter recentiores philosophos, quos instituti ratio adducere non permittit, de curiositate præclara commentatus est Plutarchus integris libellis *περὶ πολυπραγμοσύνης, καὶ περὶ περιεργίας* egregium quoque exemplum suppeditante A. Geino in *N. A. Lib. I. cap. II.* in juvene iactabundo & curioso, argumento huic non immoramur; Denique credulitatem a dubitatione secernere par est, quæ suspendit iudicium; quod illa præcipitat: immo credulo præstat in sententia manere, cui error adiunctus est, quem dubitans pro viribus suis declinare conatur. Postremo ab imprudentia distinguenda est credulitas, quarum illa vel hanc præcedit, vel sequitur: præcedit in fatuo; sequitur in adulatore.

CAP. II.

DE

CAUSIS CREDULITATIS.

SUMMA.

Connexio una cum distinctione inter causam & occasionem credulitatis. §. I.

De generali credulitatis causa, falsa, nempe ex mente ethnicorum est matris. Seu ipsum corpus hominis; vera, ex sententia Christianorum, connata omnibus hominibus corruptio: prior errore & contradictione vincitur; posterior recipitur cum illustratione

exempli de Protoplastis, tamquam primis credulis. §. II.

Finitam hominis naturam, qua talem non esse causam credulitatis contra Kingium demonstratur, adiecta falsa eius hypothesi de originali imperfectione, quæ sub examine vocatur. §. III.

Ad speciales credulitatis causas fit progressus una cum illarum distinctione. §. IV.

De

De Parentum educatione, ut credulitatis causa, quam exemplo & præceptis instituunt. Circa exemplum observatur præiudicium vanæ imitationis. Nominatim de Parentum indulgentia, æque ac severitate nimia ostenditur, quod credulos reddat liberos. In præceptis reiiciuntur (a) Fabulæ. Quarum causæ refutatur Edmundus Richerius. Periculum a fabulis indicatur. (b) prælatio disciplinarum verbalium præ realibus (c) præposteratio in studiis, cuius intuitu testimonium Richerii adductum est. §. V.

De conversatione, quam credulitatis causam esse probatur, si suscipiatur (1) cum callidis, ubi ratio & duplex adfertur exemplum: unum a matre Neronis; alterum a servo in rem Domini contracturo. (2) cum credulis, rursus ratione probatur, Aceroniæ exemplo confirmatur, & testimonio Senecæ illustratur. §. VI.

De voluntate credulitatis causa cum quoad propensiones, tum quoad affectus. Nominatim de voluntate hoc demonstratur (a) ex intemptiva benevolentia (b) ex otio, necessarium circumstantiarum examen excludente. Voluptuosorum credulitas ad res speras restringitur. Eventus in Republica litteraria. Exemplum de Petro Abelardo. §. VII.

Avaritiam credulitatis causam esse probatur, adhibita tamen restrictione ad res adversas. Et quidem (a) ex nimia animi sollicitudine, (b) ex imprudentia & negligentia

circa media (c) ex diffidentia erga proprias vires aliorumque consilia. Iulius Cæsar laudatur. Obiectio a diligentia avarorum solvitur. §. VIII.

Affectus producere credulitatem, ostenditur (1) ex bono maloque apparente, quod prosequuntur (2) ex modo & gradu eorum (3) ex inductione. Nempe de amore tam sui, quam aliorum credulos reddente. Modus inductionis exprimitur. Deinde agitur de spe, eaque vana, cuius effectus est credulitas. Illustratur Ludouici Viuis sententia. Porro de gaudio, credulos efficiente, una cum remissione ad similes affectus de rebus gratis. De metu credulitatem producente, addita obiectione, quæ solvitur. Denique invidiae fit mentio, ac modus indicatur, quo credulos facit. Idem iudicium de ira & tristitia. Verulamii de hoc argumento laudatur testimonium. §. IX.

In intellectu & sedem esse & causam credulitatis demonstratur ab excessu (1) imaginationis. Qua occasione dubium Joh. Baptistæ du Hamel solvitur duplici distinctione: una a modo; altera ab obiecto imaginationis petita. (2) memorie, quæ deminucendo iudicium disponit ad credulitatem. §. X.

Præiudicia producere credulitatem probatur ex præiudicio (1) auctoritatis, cuius occasio cum antiquitas, tum novitas rei esse solet: quarum tamen illa est hac potentior. (2) cæcæ obedientiæ, quam vitium modo doctorem pro imperio

perio artes proponentium, modo discipulorum, profectus suos negligentium accedente demisso horum, ingenio elicit. Illustratur iudicio Casauboni. (3) præcipitantiæ, quæ credulos reddit a) per fallacias falsæ causæ. Notatur exemplum Boleslai Calui Regis. b) per insufficientes inductiones. Experientia minus peritorum & malorum hominum reprehenditur. c) per æquivocationem, quæ exemplo Cresii Lydorum Regis declaratur. §. XI.

Præoccupatio obiectionis, a temperamento petite, & per distinctionem inter principium ac instrumentum mali solutæ. Bælius notatur. De temperamento ut credulitatis causa agitur, habita relatione (1) ad sanguineum quod vitii huius causam esse, probatur ex qualitate tum admixtarum partium sanguini, cum ipsius motus exinde provenientis. Dubium (a) de otio sanguineorum soluitur partim distinctione inter crassum & liberale, partim instantia a formicis deprompta. (b) de illorum ingenio, remouetur distinctione inter rerum inventionem & earum adplicationem. (2) ad melancholicum, præmissa comparatione, & addita restrictione credulitatis in melancholicis ad mala. Rationes probandi sumuntur rursus tam a qualitate partium sanguini mixtarum, quam a modo movendi. Dubium de melancholicorum constantia dissipatur. Exempla credulorum ex profundiore melancholia recensentur, inserto de illis iudicio. §. XII.

Occasio credulitatis est status hominis, qui distinguitur in naturalem & adventitium; ad illum refertur (a) sexus, qui ad credulitatem impellit non tam vi temperamenti, quam ex neglectu educationis. Quo nomine Huartus refutatur. De formibus magis credulas esse venustas demonstratur, indeque ortum seductionis periculum eruitur. §. XIII.

(b) **Ætatem esse credulitatis occasionem** probatur ex ingenio, obiecto, & temperamento puerorum atque adolescentum. Soluitur obiectio. In primis præiudicium auctoritatis, credulos reddere adolescentem evincitur. Huius intuitu dubium ex Geulingio adfertur eique respondetur. Quo sensu Kinder die Wahrheit reden declaratur. §. XIV.

Ætatem adventitio plebi tribuitur credulitas (1) propter demissum ingenium (2) ex veneratione traditionum (3) ex neglecto vero rerum discrimine. Illustratur exemplo de tributis, quæ plebs maioræ credit, quam revera sunt. De simplici fide plebeiorum in sacris tractatur, adhibita quadam distinctione. (4) ex prælatione testium de auditu. Schuppium de plebe iudicium commendatur. §. XV.

De gentium credulitate profertur inductio, ab Ægyptiis, Siculis, Grecis, Sinensibus, Americanis, Germanis aliisque petita. Agathoclis Regis modus eludendi militum suorum credulitatem commendatur. Contra vero Græcorum quorundam credulitas circa

cen.

Centauroꝝ equites vituperatur. Occasio fabulae de hippocentauro. Adversus Tribonianum eiusque sectatores demonstratur stipulationem hippocentauroi utilem esse non inter priuatos, sed inter Principes, iure belli atentes. Plinii ridicula narratio rejicitur. Americanorum credulitas, ad eamque Columbi invitatio. Litterarum culturam liberasse Germanos a credulitate traditur. §. XVI.

De Legumlatorum invitamento ad credulitatem ex ficto cum diis commercio adducitur, variisque exemplis illustratur. Quam ob rem Diodori Siculi testimonium adiectum est. §. XVII.

Credulitas e statu religionis investigatur (1) ab oraculis gentilium ac fabulis, ab eorum Poetis adhibitis. (2) a Iudaeorum Thalmude (3) de Alcorano Muhammedanorum (4) a somniis quorundam christianorum repetitur, de singulis autem remissive agitur. Nominatim causa credulitatis inter Pontificios ab infallibilitate Papae & simplici fide sibi subiectorum repetitur. Gregorii M. probatio purgatorii ex adpartitionibus spectrorum explosa a Melchione Cano, religionis socio. Concilii Tridentini decretum contra piast fraudes subiicitur. §. XIX.

Credulitas in statu scholastico provehitur a docentibus respectu (1) materiae, quando aliena, arcana & subtilia proponuntur. Notatur Philosophia iuridica, medica & similis. (2) sectae, quae ad seruitutem ingenii ducit. (3) methodi tam polemicae, quam nimis artificiosae, unde Pythagoricorum, Stoicorum, Scholasticorum docendi ratio improbat. (4) Styli, sc. inflati aut Satyrici-Mackenzeei sententia de fatyris & iocis doctum expenditur. §. XIX.

Argumenta dissentientium, examinantur, quorum (1) credulitatem discipulorum non artificum, sed artium esse vitium. Soluitur per distinctionem hypotesium earumque selectum. Deinde ostenditur controversias non artium esse, sed interpretum. Neque omnes, sed tantum ad praedictum auctoritatis facientes, huc pertinere, Ciceronis testimonio confirmatur (2) Quintiliani dictum opponitur de iudicanda improvida puerorum aetate. Returatur adhibito fictionum discrimine. (3) quod discipulum oporteat credere. Adplicatur hoc cum grano salis, ne conditiones in docente necessariae omittantur, & cum attentione ad profectus discipulorum. Ciceronis sententia concluditur, de non temere credendo. §. XX.

§. I.

Cognita credulitatis indole, perspectaque tum a virtutibus, quam a vitiis intellectualibus differentia *cap. I. §. XII. XIII. & XIV.* ad eius originem propius accedimus.

D

Cu-

Cuius intuitu probe cavendum est, ne causæ, quæ credulitatem producunt, cum occasionibus, quæ ad illam invitant, aut alio modo concurrunt, a nobis confundantur. Sic ætas aut sexus occasionem potius, quam causam præbere credulitati, ex eis, quæ deinceps §. XIII. & XIV. dicemus, fati adparebit.

S. II.

Equidem ea, quæ generatim atque univérse de mali origine a viris doctis proferuntur, ad argumentum nostrum pertinere, non negamus; nihilominus in ista latius evagari, minime vocat, inprimis cum ab aliis egregie excussâsit, ut scrupali vix locus relinquatur. Conf. D. Guilielmus King in *Tr. de Origine mali*, D. Paulus Antonius *Disp. de Ortu mali* D. Buddeus *de Origine mali*. Pauca saltem delibare, consultum arbitramur, ne propositi nostri faciamus iacturam. Nempe in rebus creatis, originem ut cuiusque mali, ita credulitatis quoque quærendam esse, pæne inter omnes Philosophos convenit, si Manichæos excipiamus, eisque præludentes Paganos. Aliter vero Christiani, aliter pagani Philosophi de illa origine sentiunt, in adplicatione occupati. Materiam hi culpant, ab illis laudatam: ac proinde errore admodum gravi, ex eoque fluente manifestissima contradictione semetipsos onerant. Nam materia pura est potentis passiva, tantum abest, ut producendis malis apta sit, nisi ab alio principio excitetur, moveatur ac instruat, vid. Petrus Daniel Huetius in *Q. Q. Alneton. Lib. III. cap. XI. & D. Præses in Diss. me Respondente habita de Adscensu hominis in DEum Pythagorico* p. 27. 39. 40. Atque hinc sponte sua etiam sequitur, ut pagani Philosophi, statuendo materiam malis præbere originem, manente eodem respectu, fateri cogantur, materiam non esse materiam, quoniam agere non est materiæ. Neque ab hac contradictione eos liberat, cum animam esse partem divini spiritus, in corpus humanummersam, statuunt. Senec. *ep. LXVI*. Nam solem pro DEO adoraverunt pagani tantum non omnes, ita anima hominis, tamquam

quã pars a sole, in corpus immiffa, erit illa pars divini fpiritus. Hinc eam a materia feu corpore corrumpi putant, quatenus hoc ex variis humoribus, quibus conftat, vapores emittit, lucem iftam animæ obfufcantes ac deminuentes. Rectius ergo omiffis hifce naniis cum chriftianis Philofophis con- natam omnibus hominibus corruptionem, quæ non volun- tatem modo invafit, fed & intellectum variis replevit tam vi- tiis, quam ad ea pravis difpofitionibus, pro generali creduli- tatis caufa amplectendam effe, defendimus. In primis fi ad hiftoriam lapfus oculos noftros convertamus, ubi in utroque Parente longe clariffimum credulitatis exemplum offertur, *Genef. III, 5. 6.*

§. III.

Quamvis igitur pro præfente ftatu humana natura ad producenda intell. & vitia, & nominatim ad credulitatem concurrat; non tamen quatenus finita, fed quatenus poft fui originem corrupta eft, tales effe deus edere folet. Neque hæc in parte probanda eft recentiffimi fcriptoris Angli, Gui- helmi Kingii fententia *in lib. de Origine mali cap. IV. feft. VIII. §. III.* perperam afferentis, Deum fine vi naturæ illata non poffe nos femper ab erroribus immunes præftare. Falfa enim nititur hypothefi, vir facile doctiffimus, *omnia fcilicet crea- ta neceffario imperfecta effe, cum a fe non fint vid. l. c. cap. III. §. II.* Læfitaque tota de rerum creaturarum perfectione agita- tur, quæ exclusio defectus eft in effentia. Jam vero hæc perfectio fpectari debuit non relative, fed absolute, quia in propria cuiusque rei creatæ effentia fe fundat, fecundum quam omnis res in genere fuo perfecta eft: fi habeat fingu- la, quæ & ad effentiam & ad modos eius neceffaria funt; li- cet ea, quæ alterius naturæ funt, minime includat. Neque enim res perfecta, protinus omnimodam habet perfectio- nem, ceteroquin res illa a DEO creata effe defineret. Qua- re hominis natura fecundum DEI perfectionem haut exi- genda erit, cui finita effentia non detrahit debitam fibi per- fectionem. Longe minus vero DEUS humanæ naturæ vim

D 2

infe-

inferet, si eam, quatenus finita est, semper immunem ab errore, & a credulitate præstaret. Hoc enim modo non divinum, sed circumspèctum duntaxat eius intellectum reddet. Sane error & credulitas non natura sunt, sed vitium eius. Hinc salva hominis natura, ab eo tolli possunt. Immo, quamdiu finitæ naturæ suæ memor homo est, ac intra fines præscriptos se continet nec in errorem, nec in credulitatem irruit. Simul ut vero eos excedit, non periculum, sed utriusque mali eventus adest. Quidquid ergo vitii sive in intellectu, sive in voluntate committitur, a corrupta, non æque a finita hominis natura accidit. Et quæ tandem de malo imperfectioris D. Kingius opponit, ita comparata sunt, ut ipsam rerum creaturarum naturam DEique intentionem impugnare videantur.

§. IV.

Misiss nunc, que circa originem mali nos detinuerunt, ambagibus, ad alias, easque propiores, credulitatis humanæ causas descendimus. Ne vero in periculum confusionis abripiamur, ita a nobis illæ distinguuntur, quod aliæ in hominibus credulis, ut propensio voluntatis eiusque affectus, aliæ extra eos constitutæ sint, e. g. educatio.

§. V.

Primum inter credulitatis causas Parentum educationi locum adsignamus, cum a tenera gravior ætas, a primis ultimis anni, ut ab aurora totus dies dependet. Credulos autem reddunt Parentes liberos suos vel exemplis, vel præceptis: illic in moribus & factis noscendis; hic in artibus earumque præmiis comparandis. Et sane Parentes exemplo ad credulitatem invitant liberos suos, si quando cuius rumori patulas præbent aures. Tunc enim liberi ex inconsulta reverentia, quæ plurimi eorum erga Parentes adfecti sunt, interveniente auctoritatis præiudicio, quo ab infantia semel imbuti, Parentum dictis factisque sine ullo negotiorum discrimine assentiuntur, sed hic adensus, eumque secuta imitatio vaga sat manifestum credulitatis in liberis documentum ostendit. Neque

que minus Parentes sive indulgentia, sive nimia severitate sua, credulitatem liberorum adiuvant. Indulgentia namque spem vanam accendit in liberorum animis, ut minus suspectas res, actiones & fortunam suam habeant, eoque ipso in prosperis creduli fiunt atque securi. E contrario nimia Parentum severitas incutit inanem metum, quo mala trepidant, quæ vel plane futura non sunt, vel si quoque talia forent, haut ægre viribus humanis superari possunt, unde in adversis creduli evadunt. Longe gravior in præceptis seductio ad credulitatem occurrit, quoties a teneris ungviculis fabulæ fertis negotiis, verba ipsis rebus proferuntur, multaque præposterè cum emendandis erudiendisque liberis instituuntur. De fabulis non est, quod dubitemus, quia intellectum, dum ad percipiendas ideas falsas promptum, simul etiam labilem ac credulum reddunt. Etsi igitur prudentia didactica non omnes reprehendit fabulas; parcum tamen earum usum præscribit. Scilicet oblata occasione, qua veritatem aperte fateri, nec utile nec tutum reputatur. Vid. Petrus Daniel Huetius in libro singulari *de fabulis Romanensibus*. Qua circumspeditione adhibita deserimus Edmundi Richerii opinionem, quam in *Observeice ingnorum cap. VI. §. II.* proposuit, existimantis, mythologias omnes adolescentibus proponendas esse, ut, hoc velut condimento, ad bonarum artium scientiam attrahantur. Ut enim taceamus, plerorumque Poëtarum fabulis ali humanos errores, aut vitia incendi, & dari morbo, exemplo divinitatis, excusatam licentiam, iudice Seneca *de Brevit. vit. Cap. XVI.* Deinde si quid veri adhuc sub earum involucris occultatur, id vel penitus non, vel admodum difficulter eruitur, ut Poëtarum auctoritati unice acceptum quisque debeat, quæ proxima ad credulitatem via est. Tanquam illius Faber *Libr. de Futilitate Poëtarum*. Nondum enim satis secum habent prudentiæ, quæ scopum a mediis captui attemperatis fecerneret; serio adolescentes interpretantur fabulas, iterumque eas cum aliis sui similibus communicant, atque pari credulitate inficiunt. Aliquid teneræ dandum

30 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

esse ætati, novimus, cum pueri quoque puerilia tractent. Sed in tempore ipsos seria docere, necesse est, ne visco fabularum suavissimo impliciti, pueritiam nunquam demittant. Prudenter itaque ad nostram mentem Minucius Felix in *O. Flavio* p. 203. edisserit: Fabulas & errores ab imperitis Parentibus discimus, & quod est gravius, ipsis studiis & disciplinis elaboramus. Cui ex recentioribus iungere licet Io. Lockii *cogitationes de educatione nobilium* ex anglico diomate in nostrum translatus §. 138. Quod autem Parentes in educatione sobolis suæ disciplinas de verbis agentes illis præponant, quæ rerum considerationem ambitu suo comprehendunt, in eo credulitati magno sunt adiumento. Cum ex illis superficialia saltim cognitio comparetur, quæ credulitatem constituere dicitur *Cap. I. §. I. & VIII.* Hinc multi credunt solos librorum titulos nosse, & historica quædam rerum notitia impletum habere intellectum, sufficere ad eruditi viri famam tuendam. Et præterea illis disciplinis dediti redduntur meticulosi, quia, dum minutis istis incumbunt, revera otiose dedunt & veritatis fundamenta prætervehunt. Ubi vero metus, ibi fomes credulitatis est, ceu paullo post videbimus §. LX. Aliquando non magni interest, præpostere egisse, ut plurimum tamen Parentibus, in educatione liberorum suorum occupatis, ab eo cavendum erit. Quod non sedulo tantum inculcant, qui vite regulas tradiderunt, sed & qui artem alios docendi profitentur. Qui ergo præpostere in instituendis liberis versantur, illi anxia sollicitudine suos in meram coniciunt credulitatem. Egregia sunt, quæ de præpostera studioium tractatione verba habet Edmundus Richerius l. c. *Cap. III. §. V.* digna, quæ integra huc adponantur: *Vix mihi, inquit, a risu temperare possum, quoties de viris doctissimis cogito: qui liberos suos ante iuris-Consultos, quam Grammaticos; ante sapientes, quam eloquentes; ante Patronos, quam disertos; ante doctos, quam ullius doctrine aut eruditionis capaces, nituntur efficere.*

§. VI.

Educatioem ut in mortalium vita excipit conversatio, ita secundum doctrinae nostrae ordinem, quo causae credulitatis extra hominem positae expenduntur, ea merito huc spectare videtur. Homines quidem sine conversatione superesse non possunt: multis tamen haec fraudi cedit. Praesertim si ad modo dictam credulitatem respiciamus, quae nusquam facilius, quam in conversatione cum aliis contrahitur. Callidi enim sunt aut creduli, qui consortio se immiscunt: illi deceptione; hi imitatione ad credulitatem perducunt, quin doli in occultis rerum circumstantiis fruuntur, quas incauti, quorum maxima pars hominum est, nec attendunt, nec penetrant, inde noxia illis sensim obrepit credulitas, ut putent, quod callidi ore profertur, sub pectore etiam conditi. Hoc modo Agrippinam, matrem Neronis, teste Tacito *XIV. Ann. IV. n. 5.* sparsa reconciliationis rumore, Anicetus, classis apud Misenum praefectus, ad credulitatem, morte luendam, astute permovit. Cui dolo Aniceti & maternae credulitati ipse Nero succurrebat, Tacito rem, uti gesta referente l. c. his verbis: *Pluribus sermonibus, modo familiaritate invenili, & rursus adductus quasi seria consociaret, iracundo in longum convictu, (sc. Nero) prosequeretur abeuntem, artius oculis & pectori herens sive explenda simulatione, seu periculae mortis supremus ad spectus, ferum animum retinebat.* Aliud exemplum suggerit Ulpianus in *L. 3. §. 9. D. de in rem verso.* quum callidus servus pecuniam mutuo accepit, hoc obtentu, ut in rem domini verteret, quo ad credulitatem induxit creditorem; quam tamen domino obesse scitus negat, quod creditor attentus ac curiosus esse debuisset, quo pecunia eius verteretur. Sed e diverticulo redeundum est in viam. Paullo ante enim diximus credulorum quoque consortia ad propagandam credulitatem facere, quia homines, naturali quadam proclivitate invitante, non ad aliorum tantum mores exprimendos, sed & errores ac vitia intellectus, quorum haut postremum est credulitas, imitanda se-

COM-

32 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

componunt. Uno igitur credulo existente, alter ex inepta huius æmulatione fit credulus. Etenim plerique mortalium non ad rationem vivunt, sed ad similitudinem. Repetamus, quæ de credula Agrippina inserta fuit, historiam. Cum illa ex Taciti narratione *l. c. Cap. V. n. 2.* Aceroniam quoque ad credulitatem seduxerit, ut falso rumori hæc credens, poenitentiam Neronis, & recuperatam matri gratiam per gaudium memoraret, imprudens eius mali, quod una cum Agrippina ipsi expectandum erat. Idem Tacitus *l. c. n. 4.* Et sane Seneca, si quis alius, qui illo tempore, dum hæc evenerunt, adhuc floruit in aula Neronis, tantam vim conversationis in mutandis moribus ac contrahendis intellectus vitiis præclare observavit in *Lib. III. de Ira cap. VIII.* *Sumuntur, ait, a conversantibus mores, & ut quedam in contactos corporis vitia transliunt, ita animus mala sua proximis eradii.*

§. VII.

Hactenus causas credulitatis extra hominem consideravimus, quæ in credulo latent, in posterum erunt perpendendæ. Equibus statim se offert voluntas, sive secundum propensiones naturales, sive secundum affectus, ab eis ortos, æstimeretur. Inter propensiones, quæ credulitatem in humano intellectu excitant ac conservant, voluptas eminet atque avaritia. Nam voluptate præditi erga alios, plus quam par est, benevolos se præbent, atque hoc pacto intellectum suum eo dirigunt, ut omnia, tametsi multis suspecta, semper in partem meliorem interpretentur, ideoq; hominum dictis, factis ac scriptis temere credunt. Otio, quod huic propensioni proprium ac familiare est, prorsus impediente, quo minus necessarium examen suscipiant cum earum conditionum, quas supra in teste nequissimus *cap. I. §. VIII.* tum eventus aliarumque circumstantiarum, unde fides dicentis aut agentis idemdem vacillare potest *l. c. §. IX.* Dum ergo viribus intellectus suis parcunt, molestasque circa inquirendam veritatem meditationes fugiunt, in credulitate, semel con-

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 33

contracta, miseri quam diutissime hærent. Præ ceteris vero, qui diffluunt voluptate, creduli sunt in rebus prosperis eisque obtinendis, iuxta ac retinendis. Imaginationibus enim abundantes, de quibus mox §. X. meliorem sibi fingunt, quam forsan eventura est, fortunam, præsertim si adulatorès accedant, blanditiisque suis lepida hæc commenta extollant. In republica vero litteraria tanto nocentior est credulitas, ex voluptate nata, quanto insolentiores reddit artium sectatores, suo indulgentes genio, ut ea proponere audent, quæ ad falsi, non veri propagationem faciunt, ut fabulas aniles, insulos iocos, aliasque res ludicras adlegend. Quæ sibi placent, aliis etiam placere credunt. De Abælardo id memoriæ prodidit Otto Frisingensis Episcopus in *Lib. I. de gestis Friderici I. Imperatoris*: quod magistrum induens Parisias venerit, plurimum in inventionum subtilitate non solum ad Philosophiam necessariorum, sed & pro commo- vendis ad iocos animis utilium valens.

§. VIII.

Esti avaritia magis suspicionem, de cuius differentia *cap. I. §. XIV.* prolixè actum est, quam credulitatem intellectu imprimere videtur; nihilominus, quia anxios sollicitosque de futuris eventibus homines reddit: Ideo in rebus adversis pari ratione, atque voluptas in prosperis, erudolos efficit. Plus enim mali imminere sibi credunt, impellente tanta animi sollicitudine, quam expensis rerum circumstantiis unquam evenire potest. Levis de malo rumor, avaros statim percellit, quo id affore credant. Ingrata præteritarum quoque calamitatum recordatione eliciunt iudicium temerarium, quod credulitatem constituere supra probavimus *cap. I. §. V.* ut viribus ac consiliis diffidant, quibus tamen periculum mali omne avertendum est. Cum itaque cavere volunt, ne quam rerum suarum iacturam faciant, imprudentes hanc credulitate sibi attrahunt, ad eventum duntaxat, non ad media simul in rebus trepidis intenti. Recte igitur Sallustius in *Orat. II. de Rep. ordin.* Iulium Cæsarem

E

farem

farem his extollit laudibus: *In te præter ceteras unam artem egregie mirabilem comperi, semper sibi maiorem in adversis, quam in secundis rebus animum esse.* Neque ad rem pertinet diligentia, quam avari colunt, ut a credulitate omnium optime se liberare posse, a multis visi sint. Si enim dicendum, quod res est, diligentia illa sequitur cuiusque desiderium: non in mentis, sed opum curam directum: in negotiando & acquirendo, non in meditando versatur. Adeo, ut labores, quos instituunt avari, non mentis, sed corporis proprii sint. Accedit his, quod fecunda malorum memoria distrahat & opprimat iudicium, quo minus discernere possit atque examinare illas circumstantias, quæ ad credulitatem adversi eventus ipsos seduxerunt. Præterea, deficiente in avaris ingenio, media eorumque inventio subducitur, quæ alias depellendo malo idonea fuissent. Quæ vero de invidia metuque avari dicenda restant, §. seq. servamus, ut proinde non minus avarus, quam voluptate irretitus credulitate capti ac constricti maneant. Opportune igitur rursus dixit Sallustius in bello Catilinario: *Avaritia quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effeminat.*

§. IX.

Neque ullus præne affectus est, quin ad producendam credulitatem interserviat. Ecceui ignotum est, quod pridem in proverbium abiit: *id quemque facillime credere, quod maxime cupit?* Obnubilant vero tunc affectus humanum intellectum, vel si adparens potius, quam verum bonum & malum prosequuntur aut averfantur, vel in modo & gradu excedunt. Hinc evenit, ne singulas circumstantias tam in teste, quam in re ipsa, uti par est, adcurate scrutetur. At omisso hoc scrutinio nascitur temerarium aliquod iudicium, in quo credulitatem consistere, satis demonstravimus cap. I. §. VI. & VII. Ita amor non sui tantum, sed & aliorum efficit credulos, quod veteres probe calluerunt dicentes: *credula res amor est.* Quotusquisque mortalium amore sui captus, non eo dementiae procedit, ut sibi persuadeat credat- que

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 35

que, tantam sibi inesse eruditionem, formæ gratiam, potentiamque, quantam sibi vehementer exoptat. Præsertim si quaistarum perfectionum species, quæ tamen cum illa per imaginationem oblata neutiquam conferenda est, in ipsis deprehendatur. Neque minus aliorum amor credulitatis causa est, in personas sive diversi, sive eiusdem sexus propendens: de illo infra agitur §. XIII. de hoc notandum est, quod amantes tunc sunt creduli, cum protinus sibi persuadent, se redamari, quoties ambigua tantum signa hoc indicant. Sane externis gestibus fidere non licet, quos arte & astu adsumi, novimus: nedum verbis, quæ benevolentiam spirant. Faciamus cum amore singula connecti; at nexu minus necessario, quem levissima quædam circumstantia laxare aut solve-
re potest. Adeo ut, quæ credulo putatur amicitia esse, modo precaria servitus, de qua Hugo Grotius *Lib. I. de J. B. & P. cap. III. §. XXI.* modo gnathonica quædam adulatio sit. Amori succedit spes, & vana quidem huc spectat, quæ, ut fecunda mater, credulitatem enititur, quia intellectum ad cogitationes melioris fortunæ semper elevat. *vid. cap. I. §. VI. & hoc cap. §. VII.* Quare Poëta Sulmonensis in *lib. II. de Pont. Eleg. ult.* non male cecinit:

hec credula vitam

Spes fovet & melius, cras fore semper ait.

Quamvis in rebus difficillimis, eisque, quæ plane fieri nequeunt homines versentur; nihilominus spes eventum promittit, eaque ratione intellectum facit credulum. Atque hoc est, iudice Seneca in *ep. X.* spes longas inchoare, quas ille tribuit dementiæ. Demens enim est, qui impossibilia credit futura. Vere non minus, quam scite Ludovicus Vives in *Comment. ad S. Augustini Lib. XII. de civitat. Dei. cap. XIII.* *Nulla res est, scribit, de qua liberius homines mentuntur, quam te venturis; quoniam nihil nos audimus libentius, etiamsi mentiri sciamus. Ita favor in eos noster, qui futura iactant prædicere, licentiam eorum irritat & alit.* Hæc ille. Neque est, quod gaudium hic excludamus, utpote

quod animum effert suis bonis viribusque fidentem; quod si illa subitaneæ mutationi sunt obnoxia, de his vero amplius sibi gaudentes præsumunt, quam in ipsis est, ineptam credulitatem se contraxisse ostendunt. Alios, circa res gratas etiam occupatos, affectus ut taceamus, cum haut minor eorum vis sit in credulitate excitanda, atque horum, qui ad res ingratas pertinent, Quis enim adeo rerum omnium hospes est, ut ignoret, metum, invidiam, tristitiam similesque affectus ad credulitatem permovere intellectum humanum. Sic metus, cum qui ex malo imaginario nascitur, cum qui intensiore motu graduque pectus concussit, tantopere intellectum excitulat, ut graviora, quam revera sunt, damna & pericula, sibi penitus insuperabilia, esse credat. Neque ad rem pertinet, quod metus homines reddat cautos. Intelligendum hoc est de metu probabili & iusto, qui veram metuendi causam præsupponit, cum metus, qui credulitatis causa esse dicitur, vanus omnique ratione, quæ ipsum probare possit, destitutus sit. Qualis est metus malorum futurorum, vel nimis remotorum ab eventu suo, vel rarissime occurrentium. Eiusmodi meticulosos ac credulos homines optime redarguit sæpe citatus Seneca *ep. XXIV. Est sine dubio, ait, stultum, iam esse miserum, quod quandoque futurus sis miser.* Ecquid aliud invidia, quam credulitatem alit, cum ægris oculos aliorum felicem successum invidus inspicit, sibi que credulam hanc imprimi persuasionem, ut proinde peperam existimet, se aliis emergentibus fieri deteriorem. Et quia invidi spem non habent, se ad alterius virtutis & artis profectus pervenire posse, hinc fortunam eius, cui invident, libenter deprimunt, hac inducti credulitate, fore, ut minor in posterum intercedat disparitas, prudenter censente *Vellamio in Serm. Fidel. IX, Perinde tristitia æque ac ira producunt credulitatem, illa calamitates, hæc iniurias aliasque læsiones augendo: illic se explet lacrymis credula turba egeritque dolorem; hic vindicta bonum, ipsa vita iucundius esse creditur.* Quis igitur fando omnes affectus eorumque in pro-

producenda iuvandaque credulitate vim ac potestatem percensebit? Temperare vero nobis non possumus, quin dicta nostra confirmemus testimonio Baconis de Verulamio in *Nov. Organ. Lib. I. §. XLIX.* *Intellectus noster, inquit, Viminis sicci non est, sed recipit infusionem a voluntate & affectibus, id quod generat, ad quod vult scientias: Quod enim mavult homo verum esse, id potius credit. Rerum itaque difficilia ob inquirendi impatientiam; sobria, quia concitant spem; altiora natura propter superstitionem; luminem experientia propter arrogantiam & fastum, ne videatur versari in viliibus & fluxis; paradoxa propter opinionem vulgi; denique innumeris modis iisque interdum imperceptibilibus affectus intellectum imbuit & insicit.*

§. X.

In intellectu autem ipso non sedem tantum occupavit credulitas, sed & variae huius causae continentur. Equidem ad facultates intelligendi quod attinet, nisi in iusta virium proportione subsistant, vitia morbosque parere possunt. Adeo, ut, ingenium nimis superante iudicium, illi pro viribus indulgentes, divinationes improbabilis, uti Chiromantæ, Geomantæ alique, de quibus singulari libro Caspar Peucerus de *Divinationibus* consulendus est; inventiones honestituras eventu, quas *cap. I. §. IX.* explosimus; fictiones ut desituras eventus, ut de anilibus fabulis *h. cap. §. I.* monuimus, in medium proferunt, eisque & sibi & aliis imprimunt credulitatem. Praesertim si imaginationes fecundi cuiusdam ingenii ad res divinas ac spirituales adplicentur, tum de illa credulitas oritur, quæ ad idololatriam, superstitionem aliaque vitia ac errores hominem abripit, ceu postea videbimus *c. III. §. II.* Hinc frequentia passim leguntur sapientum monita: ne indulgeamus ingenio, sed illud iudicio temperemus. Neque officit, quod imaginationes provocent & accendant attentionem. Io. Baptista du Hammel in *Metaphys. p. 495.* Ergo tantum abest, ut intellectum in credulitatem conciant, ut ab eadem potius liberare possint. Verum

rum distinctione expediri potest obiecta hæc difficultas, scilicet imaginatio moderata est, aut immodica: hæc credulitatis, illa attentionis causa est: quia posterior imaginationis species in eo turbat intellectum, quod vagas elicit cogitationes, sed quæso in turbis quænam attentio? Deinde cum imaginationem causam esse credulitatis adseruimus, non de omnibus rebus, etiam materiæ immerfis, sed præcipue de his, quæ eius expertes sunt, hanc intelleximus, licet propterea non negemus, in illis pariter erroris ac credulitatis causam fore, non tamen adeo frequentem, secundum ea, quæ dicta sunt *C. I. §. IX.* Simili ratione de memoria statuendum est, utpote cuius excessus, multitudine rerum in pressarum confundente intellectum, deminuit acre politumque iudicium. Ideoque, qui aliis memoria præcellunt, iudicium illis deesse, quotidiana experientia satis docetur. Jam vero credulitas est aliquis defectus in iudicio, eamque ob causam avaris credulitatem quoque adscripsimus *b. cap. §. VIII.*

§. XI.

Quod in voluntate affectus, in intellectu sunt præiudicia, quæ ad producendam credulitatem non parum momenti adferunt. Nam auctoritatis illud præiudicium, quod ab infantia menti nostræ adhæsit *vid. præced. §. V.* ætate succrescente vires acquirit, multorumve morborum causa existit. Præ ceteris inservit credulitati, quoties vel novitatis studio tenet homines, vel in admirationem antiquitatis eos evchit: quorum illi credunt, nova tantum vera esse, & quæ ab antiquis etiam recte posita sunt, convellunt; contra hi antiquissimum, quodque verissimum credentes, ea contemnunt, quæ recentiores industria sua invenerunt. Hinc evenit, ut commenta antiquitatis diligenter credantur, ac credita fideliter custodiantur; eis tamen nova infinito numero in dies accrescant, ac sine prævio examine admittantur, sintne vera, an tantum adparentia bona, ut nostro tempore cumpri-
mis impletam videatur dictum: *Nibil tam absurdum dici posse, quin a pluribus credatur.* Sin vero inter se comparantur

tur, præiudicium antiquitatis eo, quod novitatis esse dicitur, multo potentius est ad ingignendam intellectui credulitatem, quia nova ut plurimum sunt suspecta, sed antiqua, quæ tot annorum præscriptione munita, tot celebrium virorum auctoritate corroborata, & continua velut serie propagata sunt, hac persuasionem imbuunt intellectum, quod ab antiquis circa artium studia omnia exhausta sint atque explanata, ut nihil amplius in eis suscipi possit. Ita sensim præiudicio cæcæ obedientiæ accedente, quæ inchoata erat credulitas, nunc demum consummatur. Nondum enim consuetudinis illa tenax observatio desit, propter quam plures valent fabulosæ quorundam Doctorum narrationes, cognitione rerum vera, quia plurimi acerbo omnis veritatis odio abrepti nolunt illis displicere, quorum doctrinæ semel se addixerunt. Ignari eius moris, qui docentium proprius esse debet, scilicet consiliis, non imperiis artes inculcare & propagare. Unam hanc inter præcipuas causas esse putat Isaacus Casaubonus *Exerc. XVI. contra Baron. p. 427.* cur opiniones super rebus, quas credimus antiquas, propugnare malimus, quam ex antiqua veritate emendare, aut ex nova illustrare. Et quo magis demissa sunt discentium ingenia, eo ad credulitatem procliviora, ut de plebe post §. XV. adnotabimus. Nobis iam præiudicium præcipitantiæ attingendum est, quod efficit credulitatem, quando pro ratione probandi arripitur, quæ vel cerebrina speculatio, vel mera mentis deliratio est. Quamvis plurima huius credulitatis exempla dabunt Iurisperiti, in expellenda æquitate cerebrina laborem suum collocantes, Medici, æque ac Philosophi fallacias falsæ causæ ac similes, probe animadvertentes. Unicum ridiculæ cuiusdam credulitatis inspergere libet de Rege Silesiæ, Boleslao Calvo, de quo ex Chronico quodam Silesiaco, cuius nomen non expressit, refert B. D. Spenerus in *Sylog. Princip. Imper. p. 847.* his verbis: *Er wolte haben, man solte den Schweinen im Winter Zeh zu fressen geben, weil sie Sommers Gras fressen.* Interim illa præcipitantiæ omnium maxima cre.

credulitatis causa est, quæ experientiam commendat, at nondum fide dignam. Et sane in experientia semper videndum est, ne qua fallacia subit, quæ iudicium præripiat. Cum vero inter experiendum nihil magis familiare sit viro imperito, quam falli, itemque non bono quam fallere. Unde fides non adhibenda est temere quibuslibet experimentis, ac præsertim illis, quæ auribus potius, quam oculis hauriuntur. *Conf. cap. I. §. IX.* Nihil enim est, quo sæpius decipiuntur homines, ac in credulitatem coniciuntur, quam per inductiones minus sufficientes, quoties ex tribus aut quatuor experimentis atque exemplis quædam illi principia eruere solent, parum perpentes, quæ sibi adversa sunt. Unde talis experientia sibi fidentes non potest non facere credulos, quia temeraria tantum experiendi libido est, & perverso more a particulari argumentum instituit ad id, quod universale est, ac si quod uni, aut paucis convenit, omnibus convenire possit ac debeat. De credulitate hac admodum frequente merito viri prudentes conqueruntur, ac nobis exhibent illorum exempla, qui ab eadem damna sua senserunt. Ceterum adiungenda est illa credulitas, quæ ex præcipitantia quis in ambiguo sermone intelligit atque eligit partem sibi meliorem. De Cræso Lydorum Rege constat, qui valde ambiguo Apollinis oraculo

Κρείσος Ἀλὴν διαβὰς μεγάλην δόναμιν καταλύσας:
Cræsus Halim penetrans magnam pervertet opum vim;

permotus fuit ad credulitatem sibi nocentem. Cum enim pluris æstimaret vim oraculi, quam par erat, nec circumspicere attenderet, sub notione hac δονάμιν latere ambiguum sensum, ut modo sua, modo hostis sui, Cyri, vis intelligi possit, ideo, quam defæcato iudicio discernere noluit, postmodum cum iactura & regni & opulentie suæ, nimis persensit, dum sero poenitorer ipsum credulitatis suæ. Herodotus *Lib. I.*

§. XII.

De temperamento, ad credulitatem concurrente, paulo difficilius solet inspectio esse, in primis si ea memoriter reperantur, quæ sub initium *hujus cap. §. II.* latius expressa fuerunt, quod materia non sit origo mali. Aliud enim est principium, aliud medium: illud ex errore Pagani; hoc ex vera sententia Christiani Philosophi statuerunt in perversionem originem mali: quorum hi post lapsum materiam pro physica & instrumentali causa, quia in pluribus actionibus suis, anima indiget organis corporis, quæ a contrahendis & contractis vitiis propterea excludi non possunt; contra illi ante lapsum hominis materiam pro principali, eaq; independentem, DEoque coæva mali causa defenderunt. Quod ipsum permovit Bælium, non ab admisso quidem errore penitus absolvere, sed minimum Manichæos excusare: quod tamen viris Theologis disquirendum supra reliquimus. Nostra potius est sententia, ut corporis & animæ summa est connexio; ita & contagium mutuum. Inde sequitur, ut morbi ac vitia intellectus diversa etiam dependant ex constitutione corporis, & nominatim ex temperamento sanguinis. Quamvis non tam a partium fluidarum & solidarum compositione sola, quam a motuum, horumque in illis defectuum, varietate illa deducamus. Necessarium igitur est in explorandis credulitatis causis observare quoque temperamentum, & quibus morbis non voluntas tantum, sed & intellectus, qui in cerebro sedem suam fixit, exinde adficiatur, paulo curatius sub examen vocare. Cuncti autem Philosophi, qui iugum Aristotelicæ servitutis excuserunt magno consensu docent: Mores & morbos animi sequi hominis temperamentum, quam regulam tanti æstimavit facile summus Medicorum Græcorum, Galenus, ut integro libro eandem posteris commendaret: *ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤδη ἐκ τῶν τῶν τῆς σῶματος κρείσσειν.* Cum vero regulam istam in præsentia applicamus, satis liquet, sanguineum temperamentum reddere homines ad credulitatem proclives, quia

hoc præditi humoribus, utuntur bene temperatis, in primis sanguinem habent ceteris subtiliorem, utpote particulis fa-
linis eisque volatilibus instructum, qui sine ullo obstaculo
vasa eius transit, cerebrique humani meatus percurrit. Hinc
eiusmodi sanguinis motus facilis & fluxilis homines efficit
alacres, hilares, promptos, sed cura simul atq; circumspessione
vacuos, eoque modo tandem credulos. Incuria enim & ne-
gligentia sanguineos ita disponit, ut minus considerent, tam
dicentis, quam agentis conditionem, nedum actionis aut in-
ventionis suæ eventum. Et quia inconstantia laborant, quæ
moræ impatiens est, examen de circumstantiis personæ aut
prolati testimonii necessarium instituere nolunt, adeoque
temere in singulis iudicant ac credunt. Præterea promi-
sca erga homines benevolentia usi, ne quidquam mali ve-
rentur, aut suspicantur, inde rursus culpa sua in credulita-
tem sanguinei incidunt. Et si vero ad otium proni esse vi-
dentur, nihilominus hoc credulitatem eorum non minuit,
sed auget, uti demonstratum est §. VI. Neque enim in
sanguineis crasum aliquod otium animadvertimus, quo phle-
gmatici, seroso sanguine, torporem quemdam attrahente,
premiuntur, sed liberale est, adeoque non quemvis laborem,
sed molestiorem tantum subterfugium. Viribus itaque
intellectus sui in eo parcunt, ne statim personarum & re-
rum omnium momenta adcurate ponderare velint. For-
micis hac in parte similes, quæ per arbores ultro citroque si-
ne causa discurrunt. Licet insuper polleant ingenio, non
tamen cum eo coniunctum habent iudicium, hinc ab eius ex-
cessu in credulitatem conici *modo citato* §. VI. clare osten-
sum est. Alia inventio, alia inventarum rerum adplicatio
est; in hac, non ibi ingeniosorum illa credulitas hanc raro
deprehenditur. Deinde neminem fugit, sanguineos in lu-
dicris, non in seriis negotiis verlari. Unde quod in illis
motu proprio inveniunt; in his fuga moleste me-
ditationis æque ac perpetuo teneritudinis suæ sensu a-
vertente, aliorum fidei atque dexteritati quidquid ex-
cogitari potest, permittunt, & ita credulitatem sibi
acqui-

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 43

acquirunt. Ex dictis iam patescit, longe diversa ratione credulitatem tribui melancholico temperamento instructis. Sanguinei enim ex benevolentia; Melancholici ex invidia: illi magis ex aliorum; hi ex corrupto potius sui amore creduli fiunt. In hoc vero melancholici a credulitate videntur immunes esse, quia cogitabundi sunt. Sat enim patientiæ habent ob tardio rem sanguinis motum, ab admixtis particulis terrestribus pendentem, ut proinde cogitationes suas uni rei constantius adstringant, eoque etiam modo credulitatem fugere possunt: in quam sanguinei, qua sunt animi sui facilitate ac levitate ab una re in alteram cognitione sua protinus transiliunt. Verum, his minime obstantibus, cum melancholici ad mala futura vehementer trepident, & ubi calamitates ingruere sentiunt, anxii sint nimis atque timidi. Quam ob causam creduli fiunt, & quem errorem de malis imminentibus ex credulitate sua hauserunt, ut maiora sibi fingant, quam forte existunt mala, sanguinis sui constitutione ita ferente, multo pertinacius retinent. Et quoniam in rebus omnibus aliquid potius sibi obstiturum, quam successurum esse velut præsupponunt, inde continuo metu affliguntur, ne eventum, quem præoptant, sint consecuturi. Que igitur sollicitè scrutari, & expendere ab aliis putantur, non ad corrigendam, sed ad confirmandam credulitatem suam de adverso eventu faciunt. Maxime si eorum attendantur exempla, qui supremo melancholiæ gradu infecti, atra scilicet bile cerebrum obfuscante, crediderunt se vasa vitrea aut cerea, aut se in feras bestias mutatos, ne nocerent, foras prodire noluerunt. Sexcenta occurrunt alia, quæ narrare nostrum non patitur institutum, legi tamen possunt apud Casparum a Reies in *Campo Elyseo lucund. Quæst. LXXIII. n. 2. seq.* & D. Michaëlem Bernhardum Valentium in *Pandectis Medico. Legalibus Pr. l. cas. III. IV. & V.* Claro argumento, quod in profundiore melancholia, quæ demum cunque circumstantiarum exploratio suscepta esse videatur, non illa statim minuat, sed potius adiuvet credulitatem.

44 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

tatem. Siquidem e melancholicis multi reperiuntur, qui non desipiunt, ac videre nullum licet, quin aliquo pacto fallatur imaginibus suis, credulumque sese ostendat.

§. XIII.

Secundum ordinem, quem supra hoc cap. §. II. & XII. elegimus, occasiones quoque investigandæ sunt, quæ ad credulitatem invitant. Quibus potissimum hominis status accensendus est, tam naturalis, quam adventitius. Quod ergo ad statum naturalem attinet, feminas videtur sexus impellere, ut magis sint credulæ, quam mares. Equidem vi temperamenti plerumque sunt teneræ, molles, & a natura imbecilles, quod pluribus evincere conatur Io. Huartus in *Scrutin. Ingen. cap. XXI.* ratus, ut verba eius se habent, *femellas ob rationem frigiditatis humiditatisque sexus sui profundum aliquod ingenium consequi non posse*, adeoque pronas esse ad credulitatem. Verum in hoc fallitur Huartus duplici modo: uno, quod licet ex qualitate temperamenti etiam dependeat illa ingenii ac iudicii imbecillitas, quæ feminas reddit credulas; ea tamen sola non sufficit, cum maximam partem ab educatione vitium hoc proveniat. Nam feminæ procul a virorum commerciis instituuntur, & proinde ipsas experientia destitui necessum est, quum a rebus gerendis procul se habere tenentur, nec litteris erudiuntur, nec peregrinari permittuntur, quibus adminiculis, expulsa credulitate, vera prudentia adquiritur. Alter modus est, in quo errat citatus Auctor, quod qualitatem illam sanguinis, indeque proveniente mentis imbecillitatem omnibus feminis sine discrimine tribuit, parvi pendens quotidianam experientiam, quæ eum passim confutat, feminas nobis offerendo tales, quales animi prudentia maribus haut ceserunt. Præter alios, qui ex instituto hoc argumentum tractaverunt, legi potest D. Præfidis *Schediasma Historico-Politicum de Ordine Feminarum Equestri. §. III. seqq.* & Egidii Menagii *Historia mulierum philosophantium*. Quare pleræque saltim feminarum, non sexus infirmitate tantum impellente, sed &

defe-

defectu bonæ educationis accedente, credulitatem contrahunt. Dum urbanitati potius student, quam virtuti. Atque hinc venustæ magis sunt credulæ, quam deformes, utpote quæ omnia, quæ dicuntur, serio dici propter elegantiam formæ sibi imaginantur. Iam vero excessus illæ imaginatio- num obstat iudicio, quo minus cuncta, quæ proferuntur, ad- curate examinare queant §. X. Mirū itaque non est, cum sedu- ctiores tanto facilius apud formosas amori suo inveniunt lo- cum. Quam veteres inspiciendo feminarum venustarum credulitatem, recte cecinerunt, apud Iuvenalem *Satyr. X. rara est adeo concordia formæ atque pudicitia.* Eiusque rei exemplum Ovidius sistit in *epistola Phyllidis ad Demophon- tem:*

*Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria; simplicitas digna favore suis.
Sum decepta tuis & amans, & femina verbis,
Dii faciant laudis, summa sit ista tua.*

Sed ad abusum elegantis formæ hæc spectant: si enim bene colloceatur, evenit formosis, quod Verulamius in *Fid. Serm. XXI.* de formæ gratiâ recte iudicavit: *quod virtutes splendende faciat, vitia erubescere.*

§. XIV.

In naturali statu porro ætas venit sub examen nostrum, quæ adolescentes, eosque, qui annis sunt his paullo inferio- res, ad credulitatem excitat. Principio enim præcipitancia agitantur, quæ ingenium eorum perquam mobile & vaga- bundum comitatur. In primis ubi ad cognoscendum ea proponuntur, quæ novitatis aliqua specie blandiuntur. Tanto igitur proniores sunt ad hæc credenda, quanto fluidio- rem & callidiorum sanguinem ipsorum ætas sortita est. A- dolescentes namque multas habent propensiones cum san- guineis & phlegmaticis communes, quippe voluptatibus gaudent, cura sunt vacui, otio litant, e quibus credulitatem promanare paullo ante tradicimus §. XI. & XII. Neque ob- stat *hoc cap. cit. §. XI.* ubi dictum, nova esse suspecta; sed su-

spicionem a credulitate distinctam esse, tradidimus *cap. 1. §. ult.* Largimur hoc de viris atque senibus, qui longo reum usu didicerunt, non quælibet nova prodesse, iccirco ea habent suspecta. At nos loquimur de adolescentibus, qui experientia carent, suisque votis ac desideriis tam crebro non exciderunt, quam viri ac senes. Unde tanto promptius credunt futura, quanto facilius hæc obtineri posse, vanis decepti persuasionibus, sibi imaginantur, ac pericula & impedimenta, suis consiliis viribus, maxime contemnunt. Dum vero imprudentia & neglectu futuri corrumpunt intellectum, id consequuntur, ut de rerum obiectarum eventu, & dicentium testimoniis ac promissis plus veri, quam in illis est, sibi persuadeant, vanaque persuasione creduli fiant. Deinde cum in illa ætate aliorum potestati & auctoritati toti sint obnoxii, ab eaque ita dirigantur, ut, quæ traduntur sententiæ, adolescentum intellectui sine ratione & sine ullius dissentiu imprimantur, quo ab infantia sua præiudicio humanæ auctoritatis protinus adsuescant, eoque vires suas exferente, ad credulitatem facile abripiantur. Nihil enim quidquam eis suppetit, quod opponant, nec rationem sciunt, cur aliter opinentur, adeoque in sola dicentium auctoritate adolescentibus est adquiescendum. Et quamvis ab Arnaldo Geulungio in *Logic. Restit. Pr. IV. Sect. II. cap. VI. §. III.* testimonium inter bonas rationes connumeretur; nihilominus ipso candide fatente, ratio est non interna, de qua hic solliciti eramus, sed externa, immo illa deficiente eatenus recipitur, quatenus in suo genere bona, scilicet peritia & bona intentio in teste adparent, de quibus latius actum est *cap. 1. §. IX. & IX.* Cum igitur pueri & adolescentes has condiciones in perhibente testimonium imprudentia sua negligunt, aut ab altero compelluntur, ut ei absolute credant, tunc profecto non possunt non fieri creduli. Ex dictis liquet, qua ratione pueri vera loquantur, ut in Germanorum proverbio est: *Kinder reden die Wahrheit.* Scilicet non suo, sed aliorum iudicio freti. Cum plerumque non intelligant, quæ locuti sunt,

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 47

funt, ac proinde modum tenere nesciunt. Parum absunt hoc in parte ab animantibus, quæ vocem edunt, ubi indicio opus non est.

§. XV.

Si vero in statu adventitio, cuius mentio *præc.* §. XIII. facta est, homines consideramus, respectu politiæ occurrunt, qui ad interiorem eius constitutionem spectant, Imperantes ac subditi. Ex quibus subditi, maxime autem illi, qui plebeium genus sequuntur, reliquis ad credulitatem procliviores sunt *vid. cap. I. §. IX.* Nam demissum nimis & humile ingenium possident, quo ad recipiendos aliorum errores, & ea retinenda instituta, quæ maiorum inexplorata autoritas invexit ac famæ tradidit, summopere inclinant. *Conf. Diodorus Tuldenus Dissert. Socrat. Lib. II. Dissert. III.* ubi de ingenio populi agit. Hinc anilibus, ex traditione longæva continuatis, opinionibus ac fabulis inhaerent, quibus plus vano metui ac spei ineptæ deferunt, quam maturis salubribusque consiliis. Ita solent de plebe tantum non omnes res quasque ex utili iucundaque metiri, easque ex parte voluntatis ad averfationem terribilium; aut ad luxuriam delectabilium arripere, utrisque vero ad credulitatem abuti. Hic in promptu habeant, qui cum plebe versantur, ingenium suum, & in casum inversum convertere sciant id, quod terrere, aut quod nimis delectare potest. Ubi ergo graviora sibi credunt imponi onera, quam revera existunt, ibi contrarium illis ostendendum est. Equis etiam non animadvertit plebem, hac in parte istis similem esse, qui incubum credunt malum externum fore, a quo premantur, cum tamen in ipso sanguine & mala corporis dispositione hoc ipsum situm sit: sic penes plebem culpa est ob pigrum & otiosum amorem, & quod magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentia metiantur. Quod per omnem Romanæ urbis historiam de plebe deduci posset, donec cuncta bellis civilibus fessâ sub unius imperium recubuerunt, nisi intra limi-

metus

tes

tes nostros foret subsistendum. Neque in sacris alio sunt ingenio, qui a plebe descendunt, eosque non penitus excusat quæritus ille prætextus: se in simplici fide sua velle adquiescere. Simplex enim fides aut ratione sinceritatis spectatur, aut ratione exclusæ cognitionis distinctæ: quamvis igitur priore sensu in fide simplici illis adquiescere liceat; non tamen plebei alio, quam posteriore sensu, modo dictam excusationem proferunt, adeoque eorum fides non simplex, sed cæca est, quæ credulos & incautos reddit in negotio religionis. Exinde etiam accidit, ut nulla re efficacius multitudo regatur, quam superstitione, teste Curtio *Lib. IV. cap. X. n. 7.* quæ ad effectus credulitatis a nobis relata est infra in *cap. III. § II.* In præsentî dehortationem Iusti Lipsii commendamus in *Lib. I. Polit. cap. III. n. II.* *Superstio*, inquit, *si indulgeri sibi semiat, alius radices agit, quam ut commode evelli possit.* Iung. Zevecotius in *Observat. ad Suet. Caesar. cap. LIX.* Immo in singulis negotiis vix aliter evenire potest, quam ut plebs semetipsam credulam reddat, cum plus fidei tribuat testibus de auditu aliorum instructis, quam his, qui visu rem perceperunt. Quare indignabundo calamo scripsit D. Io. Balthaf. Schuppius in *Tr. von der Zinsbildung* p. 493. Dieses ist des gemeinen Pöbels eigentliche Schwachheit, daß er eher und mehr glaubet, dem was er höret, als was er siehet. Et quemadmodum fallax per sensus perceptio omnibus hominibus ad credulitatem via est; ita ex illa potissimum plebs decipitur, utpote quæ secundum sensus potius, quam rationem vivendo, omnia quæ istis percipiuntur, talia esse credit, qualia sensus ei exhibet. vid. Io. Claubergius in *Proleg. Logicæ* & Io. Baptista du Hamel in *Lib. I. de Mente Human. cap. XXIV.* Senault in *Tr. de l' Usage des Passions Disc. IV.*

§. XVI.

Neque singulis hominibus solum credulitas inhaeret, sed & integras gentes olim ac nuper invasit. Sic de Aegyptiorum, gentis antiquissimæ, credulitate vates ipsorum luculen-

culentissimum perhibent testimonium, quorum mentionem inlicit Curcius *L. IV. c. X.* Et sane vatium istorum prædictiones tantam in hominum animis habuerunt efficaciam, ut, vel solo lunæ deliquio, aduentem sibi credulam turbam, in quas partes voluerint, pertrahere potuissent. Labet id ipsum elegantissimis Curtii *l. c.* potius, quam nostris enarrare verbis: *Rationem, inquit, ipsi perceptam vulgus non edocent, sed affirmant solem Græcorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam, stragemque illis gentibus portendi.* Idem quoque Historicus, paucis interiectis, de militum, in Alexandri M. expeditionibus occupatorum, multitudinem hoc confirmat: *Ubi, ait, vana religione capta est, melius vatibus, quam Ducibus suis paret.* Satis autem caluit suo tempore vanam militum credulitatem Agathocles, Siciliae Rex, atque in eludendis malis omnibus, quæ ad illam idemtidem invitant, prudentiam suam ostendit. Cum enim versus Carthaginem duceret classem, & ex solis defectu militum animi terrerentur, non minori cura huius rei rationem, quam belli reddendam putabat: duplici argumento serupulum eximere conabatur, & quod ratione temporis nihil portenderet, & quod sibi malum non nunciaretur. Nam quod iis iam navigantibus eclipsis esset orta, dicebat, *se ante profectionem id evenisset, se pro adverso prodigia habiturum; at iam procul dubio hostibus minari Deos: adens, defectum naturalium siderum semper presentem rerum statum mutare, certumque esse, florentibus Carthagenensium opibus, adversis que rebus suis, commutationem significari.* Justinus *Lib. XXII. cap. VI.* Quantum vero vicuperandæ credulitatis documentum dederint Græci illi Theffaliciæ populis vicini, ex commento de hippocentauris liquet. Cum enim Centauros, incolas Theffaliciæ, primum equitare viderent, crediderunt eos monstra, quæ habeant partim humana, partim equina membra; dixeruntque Hippocentaurus. A quibus postea traxerunt occasionem fabulandi Poëta: habitare Theffaliciæ iuxta Pelion montem

G

Hip.

Hippocentaurus, anteriore ac superiore corporis parte hominum, posteriore equorum effigiem referentes. Natalis Comes in *Mytholog. Lib. VII. cap. IV.* Hanc vulgi credulitatem de hippocentauris secutus Tribonianus, contra severam Imperatoris Iustiniani prohibitionem, quod nolit ab antiquis fabulis ius Romanum repetere §. III. *Inst. Prooem.* in titulo *de inutilibus stipulationibus* inseruit hoc de Hippocentaurum exemplum §. I. *cit. tit.* Admodum claro argumento, valde nocere contemtas antiquitates, earumque loco electas fabulas, iurium cultori. Si ergo verum fateri liceat contra inolitam opinionem, stipulatio hippocentauri erit utilis, utpote equitis aut draconarii militis promissio, inter Principes, non inter privatos valitura: quorum illi iure milites conscribendi pollent; quo hi carent. Vid. D. Præses in *Tr. de Principe Monopola.* Ridiculum itaque est, quando Plinius in *Lib. VII. H. N. cap. III.* memorat, Claudium Cæsarem retulisse, hippocentaurum, seu semiequum & semi hominem in Thessalia natum fuisse, eidemque perperam subscribit his verbis: *Et nos principatu eius allatum ei ex Aegypto in melle vidimus.* Usque adeo fabulis indulgent homines, ut & incredibilia ab ipsis credantur. Ne tamen Aegyptiis aut Græcis tantum credulitatem vindicasse videamur, ad alias etiam gentes, nos convertimus. De Sinesibus constat, eos ex cæca gentis suæ æstimatione, eamque secuta credulitate, ad illud absorum pervenisse commentum, ut naturæ universæ monarchiam quandam invisibilem tribuant, ubi non alius regiminis sit status, quam in regno Chinæ, quod omnibus imperiis exemplar esse debeat, ut refert Mr. de la Loubere *du Royaume de Siam Tom. I. cap. XXIII.* Neque America populi hic sicco pede prætereundi sunt, quorum eximia simplicitas ac pæne incredibilis credulitas a cunctis notatur, qui cum Iosepho a Costa, Hugone Grotio, aliisque horum originem, mores ac vitæ instituta descripserunt. In primis illam prodiderunt, cum Christophorus Columbus ad humanitatis, eique innexæ hospitali-

tatis

tatis iura eosdem persuadere non potuit, tunc metu irati Numinis deterruit. Cum igitur sciret, eclipsin lunæ brevi futuram, lunam, iis gentibus DEam, manibus elatis restatus hanc iniuriam, non æqua mente laturam, quod se hominem, sui amicum & cultorem, a portu, ab hospitio, ab æquis, a commercio prohiberent. Vid. Lambertus Danaus in *Aphor. Pol. ex Lib. VII. Thucid. in fin.* Similiter ob excusorum ab Hispanis tormentorum tonitrua, indeque exsurgentem fumum, odoremque sulphureum ac ignitum, temere crediderunt a DEo immitti fulmina, seque obligatos, ut Hispanorum desideriiis adnuant. Iosephus a Costa *Lib. I. Hist. Ind. cap. IV.* Iuncto Francisco a Victoria in *Relect. Moral. V. Sect. I. seqq.* & D. Becmann *de Turbamentis vulgi C. III. §. II.* Sed cur ad exterarum gentium credulitatem excurremus? cum Germani nostri hac culpa non vacent. Quos gentem non astutam, nec callidam, sed cuius animus ad simplices cogitationes pateat, pluribus persequitur Tacitus *de Moribus Germanorum cap. XXII.* Ac præterea Germanis tribuit, quod eis in re parva sit pervicacia; quam fidem vocarent *l. c. cap. XXIV.* Quibus satis superque eorum credulitatem arguisse videtur, si conferantur, quæ *cap. I. §. V. & VI.* itemque *hoc cap. §. VI.* disseruimus. Sed maioribus nostris maxime accidit hæc credulitas, cum litterarum secreta viri pariter ac femine ignorarent. Postquam vero istarum eultura felici successu supervenit, non emollivit tantum animi mores, sed nec credulos esse permisit. Alias fando non adsequimur gentes, quibus morum simplicitas, aut receptus mos exagitandi, credulitatem adfricuit. Cui volupe est, plura perlustrare exempla, is adeat Io. Boemum in *lib. de moribus omnium gentium*, utpote qui nec navos intellectus penitus intactos reliquit.

§. XVII.

Plurimum vero ad gentium credulitatem contulerunt Legumlatores, qui ipsis imperio præfuerunt. Cum enim intelligerent, nervum obsequii esse auctoritatem, quam legibus

12 CAP. II. DE GAUSIS CREDULITATIS.

bus suis conciliaturi, commercium in hoc negotio cum DEO eis intercessisse finxerunt. Nota sunt istius commenti exempla de Minoë, Lycurgo & Zaleuco: quorum ille Cretenfibus suis leges, velut a Iove acceptas; iste Lacedæmoniorum civitati, tanquam Apollinis consilio compositas; hic a Minerva traditas Locrenfibus, obtulit ac persuasit. Testibus, Platone in *Minoë*, Herodoto *lib. I.* Cicerone *lib. II. de leg. Iustino Lib. III. cap. III.* Atque morem hunc simulati cum DEis commercii imitati sunt Reges Romanorum, præ ceteris Numa Pompilius, ut populum suum sacris obligaret, & legibus arctius constringeret, DEæ Ægeriæ monitis sese instructum commentus est, uti memorat Livius in *Lib. I. cap. XV.* Plutarchus in *Numa*, Florus *Lib. I. cap. II.* Maxime vero, revelationes simulandi consuetudinem legum conditores adhibuisse, commemorat Diodorus Siculus *Lib. II. cap. XCIV.* cuius verba digna sunt, quæ integra adscribamus: *Id commenti, inquit, genus apud plures quoque alias gentes adhiberunt* (locutus erat de Græcis, eorumque Legumlatoribus Minoë & Lycurgo) *multorum causam bonorum persuasis existisse ferunt. Nam apud Arianos Zautraustes bonam genium; apud Getas Zamolxis communem Vestem, apud Indeos Moses DEum, qui Iao dicitur (ita paganus homo de factis alienis, tametsi veris, disserit) legum suarum auctorem finxisse perhibetur: sive, quod admirandum profus & divinum esse iudicaret commentum illud, quod in commodum societatis humane exiret: sive quod vulgus ad maiestatem & potentiam illorum, qui leges invenisse dicerentur, respectans dicto magis audiens fore existimarent.* Unde constat, fictas Legumlatorum revelationes non alia intentione usurpatas esse, quam ut sibi subiectos in obsequio continerent moresque pravos metu Numinis reprimerent. Quo tamen obtentu evitare non potuerunt, quin eos in credulitatem præcipitarent, quæ toties committitur, quoties fides rebus fictis præstatur.

Quæ hætenus fuerunt tradita, ad statum politicum respexerunt. In sacro ubi corruptio adparet, ibi occasio datur credulitati. Et quoniam nulla religio in solo naturæ lumine subsistit, sed quævis sua nititur revelatione; inde gentes vera deficiunt, ad fictam falsamque revelationem provocantes, viam ad credulitatem sibi pandunt. Ita Gentiles ad oracula, auguria, fabulasque Poëtarum, quos remittunt, eosdem credulos reddunt. *Conf. supra §. V.* Falsa enim decipiuntur persuasionem, Poëtas nosse omnia, iuxta illud Virgili:

Quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox ventura trabantur.

Pari ratione Iudæi, quando ad Thalmudem confugiunt, nani fabulisque scatentem, largam credulitatis messem carpunt. Quæ accidit etiam Muhammedanis, Alcorano suo consecratis ac mancipatis, ubi *travore quædam* quædam Iudaicarum fabularum, reliquiarum gentilismi, retrimentorum Christianorum, & penus contradictionum offenditur. Et utinam inter Christi nomen profesos non extarent sectæ, quæ vel somnia sua divinis scripturis æquipararent, vel fictis, nescio quorum, spirituum adparitionibus illuderent, vel adfectato quodam conscientie dominio suos ad credulitatem invitarent. Pluribus hæc explicare atque illustrare possemus, nisi merito verendum, ne fines artium turbemus ac confundamus. Ideoque saltim delibavimus, nec pertractabimus fictas revelationes, aliosve credulitatis in sacris adparatus. Cum autem Pontificii inter hos restim ducant, pace eorum, quorum magnopere interest Papales corrigere ac refutare errores, hæc superaddimus dictis nostris. Scilicet quamdiu Pontificii simplici fide convincere suos conantur atque eo compellere, ut Pontificem in definiendis fidei negotiis infallibilem esse credant, tamdiu absurdissima, quæ nec ex sacris litteris, nec ratione probari possunt, urgente cæcæ obedientiæ præiudicio, de quo §. IX. *supra actum*, credere iubentur. Inde purgatorii ignes accensi, reliquiarum

usus inventus, sanctorum adparitiones innotuerunt, similesque abusus, quos eliminare, Theologorum virorum opus ac labor est. Est profecto insigne credulitatis specimen editum a Gregor. M. in *Dialogis*, qui ex adparitionibus spectrorum, profationem purgatorii petiit, dignus hanc ob causam visus est, quem Melchior Canus, religionis suae socius acriter reprehenderet in *Lib. II. Loc. Theolog. cap. VI.* Immo credulitati istorum temporum id condonandum fuisset, modo nostra aetate, qua lux veritatis omnium oculis illabatur, iisdem tenebris Pontificii sese non oblectarent. A quibus tamen revocantur in ipso Concilio Tridentino, quod Lex fundamentalis est Pontificiae religionis, in cuius Decreto de Purgatorio *Sess. XXV.* severa est sententia: *Incerta, vel quae specie falsi laborant, evulgari, ac tractari, non permittant Episcopi. Ea vero, quae ac curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt; tanquam scandala & fidelium offendicula prohibeant.* Sed quid vetat, quo minus forense illud dieterium ad hoc Concilii decretum adplicemus. *Prostitutionem esse factio contrariam.*

§. XIX.

Diximus supra *cap. I. §. X.* credulis plenas esse scholas, nec mutamus hanc sententiam. Notius enim est, quam ut ignorari possit, discentes credere docentium magis, quam culpa sua. Siquidem illi vel arcana comminiscuntur, ut reliquis paullo profundius artes rimari videantur, vel subtilia, aliena, minusve necessaria praefereunt utilibus, propriis atque magis necessariis, ut palmam promti ingenti aliis reddant duobiam, qui haec talia etiam proponunt. Immo rebus ex aliis, quam profitentur, disciplina petitis ac propositis id consequuntur a discipulis suis, ut credant se a Polyhistoris cuiusdam ore pendere, tantaque dignos felicitate repertos esse, ut una arte cognita, ceteris carere possint, perinde, ut in proverbio circumfertur, una fidelia duos parietes dealbare liceat. Glaucoma hoc obicitur credulis a Philosophia luridica, Medica ac simili. Exempla enim non mutant habitum

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 57

tum doctrinæ, sed tantum illustrant. Id quod more suo accurate ostendit celeberrimus Vir Dn. Bierlingius in *Lineam: Method. stud. cap. V. §. XXIV.* Non diffitemur, docentes haut exiguam hoc facto sibi comparavisse autoritatem, qua tamen ab auditoribus in præiudicium conversa, nec minimam causam præbuisse credulitati. Quam summopere provehit Philosophia sectaria, servitute quadam ingenii erga sectam eiusque conditorem invecata. Ne vero, qui ex nimia credulitate illi semel addicti sunt, ad meliorem mentem redeant, attendantque per omnes sectas veritatem esse dispersam, neque unam omne verum vidisse, ut præclare docet Grotius in *Lib. de J. B. & P. Proleg. §. XLII.* Ideo pro conservanda discipulorum credulitate ea, quæ in altera secta recte & naturæ conformiter dicta sunt, refutant atque impugnant. Non aliunde enim incautorum aliter credulitas, quam a crebris dissentientium stricturis, laude propria, sui commendatione, & promissionibus eventu maioribus. Præcipue si velo quodam vel symbolorum, ut in Pythagoræis, vel locutionum paradoxarum, ut in Stoicis, vel terminorum obscurorum, ut in scholasticis doctoribus cuncta dogmata incrustentur. Cum autem ut *fere quibus quisque moribus præditus est, eos transfundat in dictionem suam*, secundum Senecæ iudicium *Ep. XIV.* ita qui credulitatem discipulis instillare satagunt, genus sermonis sui magis ad movendum ac delectandum dirigunt, quam ad docendum & convincendum intellectum. Quo igitur vehementiores sunt affectuum motus, eo minor quidem est veritatis propositæ attentio, quippe quæ non infunditur, nisi tranquillis cogitationibus mentique sedatæ; nihilominus maior est discipulorum admiratio, unde credulitas quoque nascitur. Et quamvis rationi nihil gravius officiat, quam satyris & ioculari cavillatione delectari, ut Georgius Mackenzei in *Lib. de Imbecillit. human. ratiocinat. P. II. circa fin.* probe admonuit; attamen, quæ sæculi nostri labes est, fortiores creduntur atque solertiores, quibus exinde victoria cedit. Adeo ca-

coë-

coëthes hoc temere credendi ubique dominatur, ut vitium pro virtute, & inertia pro arte, cæca fide recipiatur atque æstimerur.

§. XX.

Quibus perspicue declaratis ac demonstratis, non desunt acriter obiiçientes, credulitatem non artificum atque Doctorum, sed artium ipsiusque doctrinæ vitium esse sententiarum ac hypothesium varietas, sive controversiarum copia, quæ in iisdem occurrit, cum cura inspiciatur. Sed principio notandum est, parum referre, quas quisque docentium hypotheses recipiat, modo talis sit doctrina, quæ ad usum ducat, vitæque humane conducatur. Sin vero illarum selectus habendus sit. Præferantur demonstrativæ, quia docentium scopus atque intentio esse debet, ut discentes, in quantum patitur rerum conditio, aliquid certi sciant. Quibus connumerantur faciles ac breves, cum multitudo, aut difficultas, non instruat, sed credula discantium ingenia perturbet. In primis autem tutæ elegantur, quia periculis circumdata est vita nostrâ, ideoque illæ hypotheses sunt optimæ, quæ graviora quædam pericula tollunt, vel saltem ea minuunt. De controversiis ita censendum est, illas non tam artium esse, quam artificum, quippe qui vitii & intellectus & voluntatis suæ easdem excitaverunt. Neque singularum tractatio discentes reddit credulos, sed istarum, quæ ostentationis gratia moventur, aut ex fundamento suo genuino non eruuntur, tunc accidit, ut vel veteres errores in his propagentur, vel novis detur occasio. Liceat ad ineptum disputatorem huc ea transferre, quibus Cicero in *L. II. de Oratore*, ineptum oratorem depinxit. *Qui quod aut postulat tempus non videt, aut plura loquitur, aut se ostendat, aut eorum, cum quibus est, dignitatis, vel commodi rationem non habet.* Deinde opponunt illud sat notum Quintilianum dictum; *multa utilitatis gratia fingi, ut puerorum etas improvida ludificetur.* Præterquam enim quod fictiones omnes haut improbemus, modo quæ promittitur, utilitas re ipsa

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 57

ipsa obtineri possit, Hugo Grotius *de J. B. & P. Lib. III. c. 1. §. XV.* sed cum ad homines maturæ ætatis extendantur, qui intelligendi viribus valent; illis ubique illudere ficti-
onibus, proximum est ad credulitatem aditum præparare, & alienum ab officio, quo homines aliis hominibus obligantur Tacemus, quæ in superioribus adduximus §. V. circa educationem caute instituendam occupati, ne in eorum, qui educantur credulitatem desinat. Denique communem illam sententiam accidunt urgentque: *discientem oportet credere.* Quamdiu scilicet præsumtio illa perfectionis pro docente militat, tamdiu hoc discenti permittitur. Nam tribuenda est doctoribus fides, sed non tam propter solam auctoritatem, quam propter rationes & condiciones, quibus illam sibi comparaverunt, ne obliviscamur eorū, quæ dicta sunt c. I. §. VIII. & XIII. Sic Nazianzenus atq; Basilii, at quanti Ecclesiæ Patres! Præceptore Libanio Sophista usi sunt prædicta ratione, ac credulitatis periculū effugerunt. Patiamur quoq; gradus esse perfectum: sunt incipientes; sunt quasi adulti in artium studiis: illis fidei, his scrutinii gloria relicta est, quia priores res in causis suis nondum perspiciunt, & *plus adhuc non capiæ certi profectus*, Seneca iudice *Epist. XXXIII.* illorum ætas. E contrario, qui per longi temporis diligentiam ad pleniorum iudicandi facultatem profecerunt, istorum alia ratio est. Si enim aliena fide semper niti velint, in perpetua credulitate versabuntur, ac plures non detegentur errores, quin immo vana hominum commenta, mente discientium caligante, veritati commixta ad posteros eosque ferros transferentur: Quare ex Epicharmo Ciceronem in tempore admonentem provectiores discientium audiant: *Nervos atque artus esse sapientiæ non temere credere.* Et maxime Philosophiæ cultoribus id convenit, qui doctrinas suas non ex revelationibus, ubi fide opus est, sed lumini naturæ debent, quod ab una parte rationem, ab altera sensum, ab utraque experientiam requirit, quæ credulitatem satis expellunt.

(58)

CAP. III.

DE DAMNIS ET REMEDIIS CONTRA CRE- DULITATEM.

SUMMA.

Connexio cum distributione da-
mnorum in ea, quæ artibus & vita
confortiis a credulitate impen-
dent §. I.

Credulitas infert Theologie damna
in theoria per traditiones; in pra-
xi secundum statum personarum
producit votum obedientiæ cæ-
cæ, cuius discrimen ab obedientia
simplici evolvitur, & una prætex-
tus a captivatione rationis remo-
vetur: quod ad cultum DEi atti-
net, huic admiscet superstitionem:
quæ demonstratur ac illustratur
cum quibusdam factis Pontifi-
ciorum, tum a ritu orandi Paga-
norum, Iudeorum & Muhammeda-
norum. D. Geierus laudatur. De
Idololatria credulitatis effectu agi-
tur, eiusque exempla inferuntur,
addita comparatione eius cum a-
theismo, tamquam hoc minore ce-
sore. D. Iurieu commendatur
seque ac testimonium Br. Herbert
de Cherbury. Machiavelli vero
sententia improbat, §. II.

Iuris præsentia conciliat (1) Fictio-
nes legislatorum, de quibus re-
mislive (2) idolum iuris, glossam,
cujus admiratores recensentur.
Praxin legum ab eadem frustra re-
peri cum Rennemanno statuitur.
(3) spectrum iuris, communem o-
pinionem, Comparatio hæc e-

volvitur. Illam vero non facere a)
Doctorum numerum vel auctori-
tatem demonstratur. Menochii
admiratio in Bartolum defixa no-
tatur, b) Nec usum. Ubi de non
usu, leges non statim abrogante. c)
Neque antiquitatem, quæ præiudi-
cio orta est. De electivo opinio-
num concursu obiter agitur, infer-
ta remissione ad Ddres, & addita
cenfuralibrorum collectaneorum.
Qua occasione Gletle laudatur.
(4) Fabulas, quæ tam ex legibus,
quam Ddibus adducuntur. De
consuetudine, doli capacitatem
probante, nata ex credulitate, i-
temque de hac, ut pena mitiga-
tioni conducat, remislive §. III.

Credulitas non ad Medicos sed ad me-
dicatros spectat, qui rationem ab
experientia & vice versa separant.
Inde oritur methodus perdendi;
morborum eventus falsis causis
assignatur: corruptio morborum: re-
lectio remedium in incongruorum,
aut congruorum, sed superstitione in
applicandi modo existente. Quas ob
causas relicta Iudeorum Cabala
præstige, Muhammedanorum sa-
natio per sententias Alcorani, Paga-
norum curatio per carmina, & inter
Christianos Pontificiorum per En-
salmadoras, item per Evangelium
Iohannis, &c. Iuris Canonici su-
per

perfitio circa collectionem herbarum expenditur. De unguento armatio nominatim agitur. Feminas præ ceteris superstitioſe Medicinæ deditas eſſe probatur. Proverbum de fide ægroti. D. Valentini Medicina illegalis laudatur. §. IV.

Credulitas Philoſophica parit (1) Sectas, quarum origo enucleatur, ſymbolum exhibetur, comes in ſervitute ingenii oſtenditur, cuius damna in artium ſtudiis deplorantur. Senecæ ac Digbæi iudicia inſerta ſunt. In primis Scholaſticorum dominium confidentiæ taxatur. (2) Syncretiſmum Philoſophicum, qui declaratur, ſummeque noxiuſ eſſe probatur. Hoc nomine Gockleniuſ accuſatur. Iudicium de roto negotio ex Quintiliano petita eſt. §. V.

Damna credulitatis Logice diuiduntur in ea, quæ arti, & quæ intellectui accidunt: De illis ſic remiſſio ad cap. I.; de his agitur (1) reſpectu ingenii, in quo elicit imaginationes vanas & cœcæ, ac tandem ipſam enthuſiaſmum. Solidem ipſam enthuſiaſmum. Solentur obſectio de entibus rationis eorumque uſus in convincendo nimis pertinaci adverſario commendatur. Alia de Melancholicorum cœcis imaginationibus examinatur, earumque indulgentiam ad reſiſcentiam prodeſſe evincitur. (2) reſpectu iudicii, a credulitate pendet id, quod temerarium eſt. Quod declaratur, probatur, & illuſtratur exemplis. Regreſſus ſic ad artem, in primis ſyllogiſticam, cuius figuræ ſiſtuntur, ut oracula

credulorum trivialia. Autor A. C. hanc ob cauſam reprehenditur Sturmii novi ſyllogizandi modi cum quoad inventionem, tum quoad uſum reiiciuntur §. VI.

In Ethica credulitas producit (1) prætextum bonæ intentionis, quæ inſufficiens (2) a magno exemplo petitam exultationem, quæ calva eſſe videtur (3) probabilium, quæ natura ſiſtitur & ad meliorem eius perceptionem diviſio probabilitatis adfertur. Unde limitatio Ferd. Chriſt. a Caſtro Palao alicuius contradictionis argui poteſt. Imprudencia Jeſuitæ Tanneri in hoc argumento monſtratur probabilium eſſe credulitatis effectum probatur, una cum remiſſione ad Ddres tam veteres, quam recentiſimos §. VII.

Occaſio credulitatis Politicæ in hypothèſi D. Textoris explicatur, eaque reſutatur. Fatales Rerumpublicarum periodos fruſtra a certo annorum numero derivari oſenſum eſt. Sententiæ huius origo e Platonis Philoſophia inveſtigatur. Quales ſint verè periodi declaratur. De Imperantium nominibus fatalibus quædam exempla enumerantur. Richterſus notatur. Iudicium de illis interponitur, de prompta illuſtratione a Pontifice, poſt electionem ſui nomen mutante. §. VIII.

Phyſica credulitas nocuit vel in genere, per commenta qualitatum occultarum, fugam vani, & ſpiritus cuiuſdam vectoris, vel in ſpecie ſecundum tria illa regna, ſcilicet in minerali, inſolitas viros lapidibus a

H 2

liisq; fasfibilibus adfingendo. In vegetabili, fuperciofam plantarum propagatioem, introducendo. In animali, adiuuando varias fabulas e. g. de Gryphis, quorum intuitu notatur D. Frantzius, ænigmata de Phœnice, nœnias de ortu Baſilici, de quo Aldrovandi lectio commendatur. Trica de loquela brutorum a Fabricio ab Aqua pendente excitata reiciuntur. Deliramenta vulgæ circa meteora, præfertim ignea. De Astrologica credulitate tam veterum, quam recentiorum agitur, cuiusq; prædictiones vanitatis conuincuntur. Indorum recentiorum exemplum ideo adiectum est. §. IX.

In Pneumatica credulitas corripit (1) effentiam spiritus, quam Pagani Philoſophi in puriſſimo igne quaſiuerunt, quos ſecutus eſſe videtur Anonymus Autor noviſſimus in principiis Philoſophiæ, cuius ſententia ad incommoda & contradictionem perducta eſt (2) potentiam ſpirituum circa adſumptionem corporum. Ubi de ſpectris tam ſigillatim, quam gregatim viſis; iudicium de illis accommodatur cum perſonis, tum tempori, in quo adparuerunt. Lavaterus laudatur. Delionis de adparitionibus animarum opinio exhibetur. Totum argumentum Viriſ Theologiſ diſceptandum permittitur, & propterea Clerici modèſtia probatur. Media via circa Magiam D. E. liæ Camerarii adducta eſt §. X.

Credulitatem in hiſtoria peperiffe fabulas demonſtratur addito Senecæ teſtimonio. T. Livius a credulitate vindicatus contra Bælium a Tollando. Occaſio fabularum a

Paganis & a Pontificiis conſictarum in hiſtoria ſacra; in ſeculari hiſtoria partim ab invidia Hiſtorici, uti de Creſia Cnidio id probatum, partim a ſtudio erga gentem propriam, partim a defectu neceſſariorum adminiculorum uti de Monachorum ſcriptis hiſtoricis iudicium fert Auentinus. Sic hiſtoria de Rolando tergemini mendacii arguitur. Dietrici verbis concluditur. §. X.

Effectus credulitatis in vitæ conſortiiis a) quotidianis eſt deceptio b) ſelectis, perfidia: Exempla tam ſacra, quam profana adducuntur. Solvitur obiectio, quæ occasione decepti Simonis Maccabæi mora eſt. Vitia, quæ ex credulitate in privata ſocietates redundant, una cum damnis inferuntur. Credulitatem in Republica Principes ad audiendos delatores; ſubditos ad ſequendos calumniatores diſponere, demonſtratur. Rurſus dubium de utilitate delatorum expenditur, ac reſtrictione habita de cauſæ cognitione evitatur. Querelæ de gravitate onerum publicorum ex ſubditorum culpa æſtimantur. §. XII.

Remedia contra credulitatem proponuntur, & omiſſis communibus eliguntur propria, quorum unum, crede, ſed cui credas, vide. Idque probatur (1) ex conditione rerum humanarum (2) ex qualificibus teſti neceſſariis, (3) ex cauſa teſtimoniæ alleganda. Hinc Caroliſ iunioris exemplum una cum methodo Socratica commendatur. Reſolvitur dubium de artifice, cui in arte ſua credendum. Lockii ſententia ponderatur, qua teſtimonium

nium nudum pro signo probabili-
tatis habet, cuius refutatio dicto
Ciceronis obfigatur. §. XIII.
Alterum est remedium: Respice e-
ventum una cum modo & ordine
in mediis ad illum consequendum.
Quod rursus probatur a) ab utili,
quia eventus docet. Illustratur

Plauti & Ciceronis sententia de
oculata manu. b) a necessario,
quia ad selectum mediorum facit.
Removeretur dubium de persona-
rum differentia. (c) a periculoso.
Unde differentia in modo adpli-
candi urgetur cum excusatione, &
dicto Senecæ concluditur. §. XIV.

§. I.

Quemadmodum nulla calamitas sola existit, ita nec
vitium sine damno accidit atque periculo. A
malo enim provenire malum, exinde liquet, quia
culpam premit poena comes. Id ergo, quod a
credulitate imminet, iam superest explicandum. Tanto
brevius, quanto in superiore tractatione uberius eius men-
tio subinde facta est. Experientia vero nos admonente
tam in artium studiis, quam in vitæ consortiis modo dictum
damnum & periculum deprehenditur. Hinc secundum ordi-
nem, vulgo obtinentem, utrumque commemoraturi sumus.

§. II. Nusquam autem graviora damna dedit creduli-
tas, quam in religione, atque eam complectente Theologia.
Quæ viri Theologi in scriptis suis latius deducunt, nobis
summo digito, & velut per indicem ea tetigisse, pace ipsorum
liceat. Sic inter Pontificios credulitas peperit non *ritua-*
les modo, sed & *dogmaticas traditiones*, quas circa rerum
divinarum noticiam pari pietatis adfectu cum scriptura sa-
cra recipiunt. Admodum enim solemne illorum est effu-
gium, ut, ex scripturis sacris quod exculperè nequeunt, *tra-*
ditionum autoritate muniant, minus attendentes, quod vel
dubiæ sint fidei, vel sibi contrariæ, vel scripturæ etiam ad-
versa. Quam ob causam refutantur a Casparo Brochman-
no in *lib. de Verbo Dei non scripto*, Antonio Sadeele in *Tr.*
de Verbo Dei scripto contra traditiones, Theodoro Hack-
spanio in *Exercit. de Libertate Christiana adversus iugum*
traditionum aliisque. Pari ratione e Pontificiis Monachos
huc usque impulit credulitas, ut Prælati & Abbatibus suis

62 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

pro consequendo ordine perpetuo *obedientie voto se sub-*
icerent. Quo tamen ipso cœcum quendam superiores fu-
 os sequendi impatum, non propositum implendi horum
 voluntatem, satis declarant. Neque Monachos iuvat præ-
 textus a captivanda ratione petitus, *vid. cap. I. §. XIII.* Cum
 hæc captivetur in rebus, vel supra hominis captum positus,
 vel ad subiectos non æque pertinentibus; at *votum obedi-*
entia cohibet iudicium in negotiis, quæ intellectus humani
 iudicium non penitus excedunt, & præterea ad subiectorum
 Monachorum statum cognoscendum maxime spectant.
 Unde, quod fides dirigit alias & moderatur, id credulitas in
 tali obediente excludit iudicium, ut imperata faciant, sed si-
 ne ratione & intuitu connexionis cum statu suo. Et proinde,
 quam Monachi captant gloriam obsequii, probrosa quædam
 servitus est, cum, quantopere etiam in hoc voto sibi place-
 ant creduli, tamen sui non sunt, omnino amissa propriæ vo-
 luntatis libertate, ut *nec velle amplius, nec nolle habeant,*
 ceu de ipsis loquitur Pontifex *in cap. ult. de sepultur. in VI-*
to. Ut autem credulitas circa Dei rerumque divinarum
 sensum admiscet *traditiones,* & circa personarum statum
 elicit *votum perpetua obedientia;* ita circa DEI cultum pro-
 ducit *superstitionem,* qua creduli non in excessu, sed *perverse,*
 probe monente Hugone Grotio *in Proleg. de J. B. & P. §.*
XLV. quod ad modum & media attinet, Deum colunt. Nam
 creduli factis otiosis indulgent, ceu demonstravimus *cap. II.*
§. XII. ideoque peregrinationes ad loca sancta, flagellationes,
 oblationes & alia cultus electitii ac superstitionis specimina
 edunt. Deinde simplices sunt, iuxta *cap. I. §. XIV.* & iudi-
 cio, rerum circumstantias discernente five carent, five pro
 ignavia suis uti nolunt. *cap. II. §. XI.* creduli. Hinc
 sequitur, ut DEum amandum timeant, & colendum violent,
 quippe falsis, variis ac frivolis caerimoniis eumdem veneran-
 do. Maxima pars cultus divini sunt preces, omnium gen-
 tium consensu, speique in DEO collocatæ signa. Jam vero
 superstitio gentium illas gestibus parum congruis aliisque
 cir-

210 CONTRA CREDULITATEM. 63

circumstantiis scedavit cum has sub necessitate imposuit. Prodeat exempli loco, ritus orandi versus plagam mundi, qui credulæ superstitionis menti debet originem suam Pagani eligunt orientem, solem vel pro DEO *cap. II. §. II.* vel ut excusantur ab Antonio van Dalen, minimum pro Symbolo præsentiae divinæ colentes: Judæi versus occidentem orant, Solymorum tanquam natalis soli dulcedine ducti: Muhammedani meridiem præferunt, quod Meccam æquæ ac Medinam, Muhammedis & Patriam & tumulum, ad hanc plagam sita esse putant. Ad septentrionem nullus ex populo se convertere audeat, inter orandum, quod ex plurimum credula persuasione infernus ibi situs sit. Miramur id exemplum consummatisimum Theologum D. Martinum Geierum omisisse, qui tamen in luculento *Tr. de Superstitione*, plura congescit, quæ lectu & cognitu dignissima sunt, & Plutarchum Paganum Philosophum, de eodem argumento agentem, in ordinem sæpe revocavit, eiusque errores una cum Moralistarum falsis & opinionibus & excusationibus diligenter excusit. Denique credulitas viam pandit ad idololatriam, quia non ex vano timore solum procedit uti probavimus *c. II. §. IX.* sed & quos occupavit, anxios timidosque reddit. Sic prima in orbem terrarum idola vanus credulorum metus introduxit, sive de crassa Paganorum, sive de subtili aliorum idololatria agamus, quæ *εἰδωλολατρία* modo Principum, modo sanctorum, modo conditorum alicuius scetæ concernit. Interim quocumque modo hæc sese habent, de quibus consulatur Jo. Gerhardus Vosius *de Origine & Progressu idololatriæ p. II. Lib. I. cap. IV.* & Thomas Godwin *in Mos. & Aaron Lib. IV. cap. I. cum s. qq.* ubi de Idololatria Judæorum gemina proferuntur; Nihilominus idololatræ ex credulitate tanto gravius errasse non videntur, quanto athei ex incredulitate *vid. cap. I. §. XIV.* cum isti adulatores; hi rebelles sint: illi genus humanum in possessione eius doctrinæ, quod DEUS sit, relinquunt; e qua athei pro audacia sua id deicere conentur. Non ergo curiosam, sed uti-

utilem esse disceptationem hanc, de atheismo deteriore ipsa idololatria, ex dictis patet, cuius tamen adcurata decisio a viris Theologis petenda est. Atque huc quodammodo pertinet D. Petri Iurieu Viri Theologi liber contra Bælium, qui titulum præfert. *Courte reveuë des Maximes de Morale, & des Principes de religion de l' Auteur des Pensées diverses sur les cometes.* Neque contemnendum est hac in parte iudicium Edoardi Baronis Herbert de Cherbury quod in medium profert in *libr. de caus. error. eiusque append. p. 14. & 15.* de gentibus idololatriis; quamvis in reliquis hypothesebus suis merito deferendus sit: *Dum in idolis ipsi, inquit, aliquam sive bonitatis, sive iustitiæ divinæ particulam coluere, mitius fortasse insaniebant.* Propterea tamen, comparatione hac inter idololatriam & atheismum admissa, Nicolao Machiavello non adsentimur, qui in *Lib. I. de Republica cap. XI. & XII.* indignam homine, nedum Christiano Politico, fovet sententiam, homines, quo magis sint creduli, eo religiosiores esse, & Rempublicam Romanorum, deficiente idololatria, decrevisse. At mirifice fallitur, quia vinculum Reipublicæ præstat non falsa, sed vera religio. vid. B. D. Hermannus Conringius in *Disp. de Iure maiest. circa sacra.* Quamvis etiam concedamus malos esse piis sollertiores, quia artibus, voluptati commodisque vitæ humanæ, itemque fastui inservientibus incumbunt; prudentiores tamen esse nequeunt, quoniam pii, DEO rebusque divinis intenti, vero bono eoque summo perfruuntur, ut eis, quæ sæculi deliciae sunt, carere possint.

§. III. Si recordamur eorum, quæ *cap. II. §. XVII.* dicta fuerunt, de legum conditoribus, utpote qui cum Diis commercium finxerunt, ut legibus a se promulgatis autoritatem quandam conciliarent, non mitiora fata, atque aliis disciplinis iuris prudentiæ a credulitate augurari possumus. Principio nobis sese offert *glossa, idolum illud iuris,* quam credulitas enixa est, magis tamen veterum, quam recentiorum Iurisconsultorum: quorum illi glossæ tantam tribuunt auctoritatem, ut

omnis

omnes alias superet auctoritates, ceu Baldus in *L. 9. C. de pos. n. ult.* Jason ad *L. 3. D. de J. & J. n. 34.* utrumque secutus Dominicus Arumæus in *P. II. Dec. IV. n. 7.* præfidenter adferit. Ideoque glossæ semper adhærendum esse, præcipit modo citatus Baldus in *L. 1. D. de vulg. & pupill. substit.* A credulo præceptore suo Bartolo seductus in *L. 3. D. de J. & J.* ita arguente, quod glossæ maior sit, quam omnium Doctorum auctoritas. Quæ multos olim & nuper permovit, ut legem nollent in curia receptam agnoscere, nisi quam glossa illustraverit. Et quosdam Pragmaticorum eo progressos esse dementiæ, indignabundo calamo scribit Henninges Rennemannus, vir cordatissimus, in *Iurispr. Romano-Germ. P. I. Disp. VII. §. XXV.* ut ex instinctu mali genii hanc sententiam eructarent, Legibus, earundemque rationi glossam esse anteferendam. Post fori iurisque idolum, quod credulitate matre productum vidimus; alterum pro fecunditate eius editum est in *speculo iuris, quo communem opinionem* designare libet: quia uti illud in familia; ita hæc credulos in curia terret: illud umbra sine corpore; hæc ut plurimum sententia vel sine lege, vel sine sufficiente aut conveniente ratione. Equidem magnam doctorum Iurisconsultorum debere auctoritatem esse, non abnuimus; absit tamen hac sola eorum opiniones metiamur ac definiamus. Cum ex lege, aut ratione, quæ iuris analogiæ respondet, omnis opinio valorem suum nanciscatur. Alterutra harum deficiente, nescimus, quo modo iurisconsulti fidem suam probaturi sint. Ad numerum Doctorum non confugiendum esse, supra tradidimus *cap. I. §. X.* cum numerus quoque innumerus detur errantium, qui tamen errori patrocinium nullum præstat. Quamvis in doctorum numero glossa, Innocentius Pontifex, Speculator, & Bartolus contineantur, quibus alias creduli æstimant communem opinionem; nihilominus ad eam recipiendam parum profunt, quia glossa paullo ante reiecta est, & Pontifex cum citatis Doctoribus homines fuerunt, a quibus erare

66 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

zare alienum non putamus. Videat ergo, qui se excuset inter recentiores iuriconsultos, Jacobus Menochius cum dixerit: *Imperantem mihi alium non habeo præter Bartolum.* Neque usus per se sufficit dictæ opinioni communi, ceteroquin ad multarum opinionum iure ac ratione præmunitarum abrogationem non usus faceret: ut ut privatorum non fit, negotia eorumque remedia publica lege introducta, sed ignorantia aut oscitantia omiſſa, gnaris & prudentioribus viris adimere. Minime vero omnium antiquitatem urgere licet in opinionum communium delectu, tum qui antiquissimum quodque non semper verissimum, nisi præiudicio hoc nitentibus *cap. II. §. XI.* tum quia errorum præscriptio non datur. Unde liquet, invitante credulitate, haut raro evenire, ut in electivo opinionum concursu, communis probabiliori, & rursus hæc tutiori præferatur, quod insipientes Prosperum Fagnanum in *Tr. de opinione probabili*, Antonium Mariam Loratium in *Libr. de communi opinione*, & Hieronymum de Cavallos in *speculo aureo opinionum communium contra communes*, atque his iungentes *Synagma communium opinionum IV. Tomis constans*, & ex *XXXVII. Iuriconsultorum scriptis eo nomine publicatis collectum*, editumque Lugduni Gallorum anno MDLXXXI. omnino testari poterunt. Quibus omnibus opponimus illud Imperatoris interdictum ex *L. i. §. 6. C. de V. I. E. Neque ex multitudine auditorum, quod melius & æquius est, iudicatore: cum possit unus forsitan, & deterioris sententia, & multos, & maiores aliquid in parte superare.* Maxime hæc observanda sunt contra illos iuriconsultos, qui iuvante credulitate libros collectaneos conscribunt, proprio iudicio diffusi, eosdem meris *De. allegationibus* implent, quia sententias sub examen non vocantes, non tam proprias, quam alienas merces venum exponunt: quibus proinde maiorem autoritatem non conciliant, quam tabernæ alienæ conciliat merus insistor uti prudentissime iudicat recentissimus Ictus, D. Joseph Bernhard Gletlein *Jurispr. Fundam. Lib. I. Tit. II. §. V. n. II.* Interea brevita-

tatis ducti amore silemus fabulas, quibus credulitas Iurisprudentiam non semel inquinavit. Quarum alie in legibus ipsis cernuntur, uti illa de hippocentauro, quam uberius examinavimus *cap. II. §. XVI.* de societate leonina *L. 26. §. 1. D. pro soc. de* quinque receptaculis uteri *L. 36. D. de solut. ac* longe plures: alie assumentis Doctorum accesserunt, ut de Aquila oculos in tergo hebente, ac de fallacibus criminum iudiciis, quorum adcuratum pro more suo examen suscepit Illustris Cocceius in peculiari *Dissertat.* de hac materia. Ex credulitate quoque orta est illa consuetudo, qua doli capacita in fure impubere per porrectionem & electionem pomi atque aurei probare satagunt. Si enim impubes doli capax est, ut poenam evitet, potius pomum, quam aureum electurus est. Unde probationem hanc credulorum iudicium vanam esse, quisque animadvertit. Quod autem credulitas vel a poena delinquentem liberare, vel ad mitiorem saltim permovere possit, de eo hic non disquirimus. vid. Carpovius *Pr. Cr. P. III. Q. XIX. n. 51.* cum iuris forum paullo propius reliquis attingit.

§. IV. Eti Medicinæ non minus, quam aliis disciplinis sua convenit certitudo, sive in methodo, sive in mediis sanandi occupata sit, D. Berger in *Disp. de certitudine Medicinæ*, hac tamen haut obstante, credulitas irrepfit; eorum culpa interveniente, quorum mentionem iniecit *Cap. I. §. X.* qui artem medendi simulant, quam vel plane non didicerunt, vel levi saltim brachio traclaverunt. Adcoque credulitas non Medicorum, sed Medicastrorum vitium est. Cuius damna, ne ab ordine iam recepto discedamus, paucis commemoranda sunt. Eveniunt autem, quando vera ratio medica ab experientia separatur. Inde omnis generis frivola observationes colliguntur, ex earumque inductione, at penitus insufficiente, de qua *cap. II. §. XI.* dictum, methodus non medendi, sed perdendi petitur. Deinde credulitati quoque damnum hoc tribuendum est, quoties morborum eventus adscribuntur causis falso arreptis, ac proinde in æ-

groti perniciem vertuntur, ut scilicet ex morbo benigno fiat malignus, cura vel prorsus impedita, vel reddita adhuc difficiliore. Maximum vero omnium damnum est, quod credulitas inflixit præstantissimæ artium, medicinæ, a superstitione, quæ modo in conquirendis, modo in adplicandis remediis transparet: illic incongrua media; hic congrua quidem, sed modo utendi supersticioso adhibentur. Ita carminum vi verborumque ope morbos sanari, inter gentes creditum est. Quam ob causam de Iudæis, Kabbalam Prædicam amplectentibus, tradit Buxtorfius in *Synagog. Iudeor. cap. IV.* & novissime D. H. J. van Barhuysen Prof. Hannoveriensis in *Dissertat. de Cabbala vera & falsa* hoc anno editis, eos certa Psalmorum diætæ, chartæ inscriptæ, contra cuiusque generis morbos collo appendere. Eandem superstitionem Muhammedanos circa Alcoranum suum patrare, refert D. Geier in *Tr. de superstitione cap. III. §. XXII. in f. Paganorum morem, quo morborum curam per carmina & cantus Musicos susceperunt, uti Orpheum lyra sua pestem depulisse, copiose expendit D. Brendel in Diss. de hoc argumento.* Inter Christianos, quod dolendum, Pontificii, præterquam quod feminis carminatricibus, ex Hispanorum idiomate transfumta voce, Ensaladoris, permittunt, teste Vincentio Filiuccio in *Tom. II. Op. Moral. Tr. XXIV. cap. VI. n. 151.* eodem abusu, quo Iudæi solent conspurcare Scripturam S. ad morbos curandos, nominatim vero Evangelium S. Johannis tali superstitioni subiciunt, quo Caspar Barzius, Iesuita, in scheda scripto & pectori adposito, pestem febresque malignas in India depulisse atque curavisse narrat Io. Walter Viringius, Archiater Lovaniensis in *prefatione Motani Diario Medicorum præfixa p. 17.* Ne addamus agnos DEI in collo gestatos, sanctorum reliquias aut imagines, quarum non gestatio solum, sed & nuda possessio proptuenda ac reparanda sanitate una cum aliis eiusmodi amulettis laudatur. conf. Thomas Sanchez in *Lib. II. Summ. Theol. c. XL. n. 39.* Si quis vero putet, propriam hanc esse quorundam

dam

CONTRA CREDULITATEM.

69

dam Doctorum superstitionem, illi Ius Canonicum evolvendum erit *c. III. Caus. XXVI. qu. V.* ubi Martinus Pontifex Paganorum traditiones recte removet, sed cum in collectionibus herbarum, quæ medicinales vocantur, expresse permittit, ut illæ fiant cum Symboli divini confessione & oratione dominicæ, tunc non tam devotio, quam inolita quædam superstitio ab eo intenditur. Quid enim fidei professio aut symboli istius allegatio cum collectione herbarum commune habet? Cur non æque liceat proferre Decalogi verba, nisi a verbis derivanda esset quædam efficacia in herbas. Neque minor in applicandis veris etiam ac congruis medicamentis deprehenditur superstitio si vel ad distantem locum alicuius remedii effectus, per nescio quem spiritum vectorem, promittitur, uti de unguento armario somniant, quo illicitus gladius lædenti id ad sanandum vulnus læsi absentis conducere dicitur: vel verbis barbaris eis que repetitis, accedente dierum discrimine, & ut sub specie atque umbra pietatis eo maiorem penes credulam nimis plebeculam assensum mereantur, nomina divina, ex Iudeorum æmulatione, iisdem coniungunt, insigniorem vim medendi remediis ita supervenire perhibent. Præ reliquis feminæ, atque ex his vetulæ, ad Medicinam superstitiosam promptæ sunt ac paratæ, ad quam creberrima sollicitæque custodita credulitas eas perduxit, *vid. cap. II. §. XII.* Unde veterum quoque medicamentum præbentes, illud proverbio suo, credulitatis indice, commendant, wenn man daran glaube / so helffe die Arzney am besten. Laude ergo sua mañdandus est celeberrimus D. Michaël Bernhard Valentin, Professor Medicus in Academia Ludoviciana inclitus, qui in *Declamat. V.* quam Pandectis suis Medico-Legalibus adnectere voluit, noxium hunc credulitatis fructum *de Medicina illegali & superstitiosa* decerpit, ibique secundum tres corporis humani ventres illa remedia, quæ superstitio excogitavit impellente credulitate, recensuit, perstrinxit atque exhibilavit, ut lectorem impensi laboris numquam poenitere possit.

§. V. Neque minora in Philosophia damna dedit credulitas, quamvis hæc ex ipsa rerum natura principia sua eruat, in eisque adplicandis perpetuo rationis ductu utatur. Illa vero aut universa Philosophiæ communia sunt, aut singularum eius partium propria. Ex istis nota sunt studium sectæ, ac Syncretismus Philosophicus, quorum hic Doctorum; illud discipulorum credulitatem pro causa præsupponit. Increbescente enim alicuius Philosophi autoritate, omnes sine ullo ingenii discrimine eum sequantur: ex quibus tamen plures famæ, quam doctrinæ adherent. Ita accidit ipsis, ut singula, quæ sentit, agit, docet ac dicit, si non semper pro oraculis, minimum pro norma sciendi vivendique, simplici fide, quæ credulorum propria est *Cap. I. §. VIII. & XIII. & cap. II. §. XV.* recipiunt: probationes, a rerum natura petitas negligunt, principia rationis contemnunt, & solum in doctoris sui testimonio adquiescunt. Ad quos commode adplicari potest dictum Senecæ in *Lib. de Vita beat. cap. I. Unusquisque mavult credere, quam iudicare, nunquam de vita iudicatur, semper creditur.* Neque apud Pythagoræos aut Epicuræos saltim auditur illud *αὐτὸς ἴσθι*, sed apud hos etiam invaluit, quos nostra ætas sub dæce suo collectos vidit. Sectæ erunt, donec homines. Quibus addidit iudicium non evidentia cognitionis suæ de rebus perceptis æstimant, sed in opinionem de præstantia & doctrina doctoris sui unice resolvunt. Verum maior nulla est cæcitas, quam nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioque pendere. Cum ergo alterius, nempe conditoris, nutu, sectam semel amplexi dirigantur reganturque, credulitate sua in veram ingenii servitutem se præcipitaverunt. De quibus recte iudicat Kenelmus Digbæus in *Immortalit. Anim. Tr. II. c. II. §. VII.* quod alienis oculis vident, ac proinde si quæ de rei veritate difficultates oriuntur, non innata obiecti claritate, & veluti radiis ab ipso emissis easdem dissipant, sed docentis auctoritate supprimunt. At quantum isthæc ingenii servitus studiis Philosophiæ obsit, vel exinde facile

facile est ad intelligendum, quia rerum novarum inventionem impedit, necessariam errorum excludit refutationem, ac utilem sententiarum electionem cohibet. Quo nomine compellanda est Scholasticorum in Papatu philosophia, cui servitus ingenii si non natales, haud leve tamen incrementum debet. Quemadmodum enim Pontifex dominium conscientiae in rebus Ecclesiae adfectat, ita illi Idres hoc ad scholae negotia extenderunt, primum credulos, deinde servos efficiendo. Ad Syncretismum quoque perveniendum est, prout a credulitate dependet. Dum enim huic dediti sententias vere sibi contradicentes in concordiam redigere conantur, credunt errare neminem, modo dissentientium mens recte percipiatur. Non secus atque imperiti credunt, Philosophos errare omnes, cum propter contentiones ac lites inter se consentire nequeant. At nimis care illa pax emitur, quae cum veritatis isectura coniuncta est. Nam qui veras contradictiones conciliare intendunt, non tollunt errores, sed novas ferunt. Cum accedente hac conciliatione, alteram quoque propositionem falsam reddunt, quia contradictoriae suae similem efficere cupiunt. Specimen Syncretismi Philosophici posteris reliquit excutiendum Rudolphus Gocklenius, Professor Marpurgensis, in *Conciliatore suo Philosophico*, in quo variorum Philosophorum veterum sententias inter se conciliare studuit, sed irrito conatu, uti insipientibus hoc scriptum patefcer. Nos interim omnibus istis Philosophis, qui Syncretismo favent, opponimus illud, quod apud Quintilianum Patrem *controversia* CCCLXV. extat: *Vis illos iungam, qui seipfos dividunt.*

§. VI. Cum singularum Philosophiarum partium propria damna consideraturi simus, sub earum initium nobis Logica occurrit. Quam a credulitate multa passam esse incommoda *Cap. I. §. I. II. & V.* indicatis tam veterum, quam recentiorum Logicorum navis, satis evicimus. Sed quoniam illa magis arti, quam intellectui, ab arte directo, obvenerunt, iam ordine nos ducente, de posterioribus damnis quaedam bre-

72 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

breuiter proponemus. Etenim ratione ingenii, quod temperamentum corporis sequitur, *cap. II. §. XII.* credulitas in intellectu elicit imaginationes vanas in sanguineis, cœcas in Melancholicis: utrisque in eo conuenit, quod repræsentent imagines rei fictitiæ; discrimine saltim in hoc remanente: quod vanæ animi vitium esse possint, si constantius alantur, quia dolo obnoxia, eisque indulgentes non aliis tantum, sed & sibi metipsis mentiuntur, ut in enthusiasmo adparet, siue Theologico, de quo Io. Lockius in *Lib. IV. de intellectu cap. XIX. §. VI. seq.* siue Philosophico, Mericus Casaubonus in *Tr. de enthusiasmo Philosophorum* siue Poëtico, uti Daniel Morhofius in *Diss. de enthusiasmo Poëtarum*. Quibus exaltatas Paracelsi suorumque adsecularum iunxissimus imaginationes, nisi alio tempore de his agendi occasio se obtulisset D. Prasidi. Neque obstat, quod entia rationis admittantur, adeoque imaginationes vanæ tamquam credulitatis damna, improbandæ non sint. Verum quælibet entia rationis adeo vana minime sunt, ut vulgo videntur, cum contra pertinacem erroris absurdum defensorem adhibita, ad contradictionem si non expressam, tamen implicitam ipsum deducunt, ut errore suo vincatur. Alia igitur intentione si fingantur, non refragamur, si ad censum vanæ imaginationis rediguntur. E contrario cœcæ imaginationes, morbus quidem sunt adficiens intellectum, sed præcedente corporis vitio, scilicet atræ bilis in sanguine exuberantia, ac modo dicta culpa per se vacare dicuntur. Quarum exempla varia de Melancholicis adduximus *cit. cap. II. §. XII. in f.* & præterea commendamus illud, quod de nobili quodam Melancholico, inter venandum ab apro vulnus accipiente, quo ex voto fanato, nihilominus sibi imaginabatur, id adhuc corpus adfligere, donec simulatione cuiusdam Monachi, a cœca imaginatione sua liberatus fuerit, Harsdörferus memorat in *dem Schauptz Lust und Lehr-reicher Geschichte P. VI. Cap. CXLV. n. 12.* Claro admodum argumento, si cœcæ imaginationi locus concedatur, ægros non amplius lædi, sed potius sanitatem eorum pro-

procurari, ut credulitas, quæ damno fuit morboque, minimum hoc respectu tunc commode cederet atque remedio esset. Ratione iudicii autem si æstimatur credulitas, summo opere nocet, quod illud reddit temerarium *cap. I. §. V.* Nam ob simplicitatem intellectus creduli illam personarum & rerum relationem, qua iudicium omne nititur, penitus pervertunt, quia naturam rerum, earumque præstantiam vel plane non adsequuntur, vel recte inter se comparare negligunt. Inde ex neglecto illo rationum, aut indiciorum, examine, quibus res ac personæ inter se dignoscuntur, accidit, ut bonum iudicent, quem alii malum vocaverint: rem arduam, quæ facilis prudentioribus esse videatur. Præsertim si attendamus, credulitatis originem ab adfectibus pendere, *iuxta cap. II. §. IX.* Enimvero perit omne iudicium delibatum, quando res transit in affectum. Neque ex internis personarum ac rerum circumstantiis tunc instituitur iudicium, sed tantum e signis externis, quæ uti communia, ita ambigua esse solent. Creditur dives, non qui satis habet, forteque sua contentus est, sed qui multas opes possidet. Perinde ex benevolentia alicuius, quis facile bonum de illo iudicat, ac præsumit, quod erga eundem bene est affectus: Quare temerarium iudicium oritur ex levitate atque insufficientia rationum, culpa eius in credulitatem redundante: cum graves subesse possint rationes, sed quia credulis notæ non sunt, ideo temerarium ferunt iudicium. *Cap. II. §. XII.* Antequam hinc abeamus, pauca delibanda sunt de syllogismo artificiali, qui in connexionem & ordine iudiciorum consistit, eisdemque factis subiectus esse videtur, ut in eo plus credatur, quam demonstratur. Etenim Logici pro tuendo illo ordine varias & figuras & modos pro situ tam medii termini, quam pro qualitate & quantitate propositionum excogitaverunt, eisque singulis peculiare regulas accommodaverunt, de quibus haut ita pridem Cl. Io. Christophorus Sturmius in *Tr. de Novis syllogizandi modis §. IV.* libro suo de *Universalibus Euclideis* adnexo recte, iudicavit, hæc esse

trivialis credulorum oracula, quibus abferrici, tantam libertatem sibi non fumant, ut in veritatem istarum subtilitatum inquirere ausing. Etsi igitur hac in parte merito laudandus est Vir celeberrimus; nihilominus cum duodecim novorum syllogizandi modorum accessione donaverit Logicam in Scyllam incidit, quam evitare voluerat. Probe enim novit figuras æque ac modos ad vim concludendi in syllogismis nihil conferre, quanto etiam acumine Autor A. C. P. III. cap. V. - IX. id obtinere satagar; cum situs ille medii termini, qui figuras distinguit atque constituit, tantum externa quædam circumstantia sit syllogismi, quale etiam de modis iudicium ferri potest, adeoque de horum incrementis sollicitus, ad solidam eruditionem parum, licet ad superficialiam multum contulisse videatur. Ne dicamus, novos illos syllogizandi modos partim conversione per contrapositionem maxima ex parte niti, ut ad usitatos facile reduci queant, partim sub indirectis modis veterum Logicorum latere, partim obscuriores esse, quam ut animum dubium valde instruere possint. Conf. cap. I. §. I. Quapropter supervacuis illis inventionibus ac laboribus Senecæ dictum adplicamus: *Imprudencia est supervacanea velle discere, in tanta temporis egestate.*

§. VII. Post Logicæ damna expendenda sunt, quæ Ethicæ credulitas attraxit. Sunt autem tria potissimum, quibus creduli mortalium in morum studio se aliosque decipiunt, Scilicet prætextus bonæ intentionis, magni ac probi viri exemplum, & auctoritas probati alicuius Doctoris. Ad hæc exigere solent plerique hominum facta sua, eorumque ductum secuti, tunc conscientiæ suæ fati prospectum esse credunt. Verum quod ad bonam intentionem attinet, nemini hanc vitæ normam esse posse, pluribus evictum ivit D. Præses in *Disp. de Norma actuum Moralium §. III.* Probi viri etiam exemplum ad imitationem provocare valet virtutis amantem; at nullum invenire licet, quæ labes humana est, omni ex parte probum ac beatum. Hinc inter causas malorum

rum nostrorum est, quod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, ut Senecæ iudicium nostrorum faciamus *ep. LVIII. in f.* Auctoritas vero probati Doctoris est, quæ credulitate opem ferente, protrahit inter Pontificios *probabilissimum*. Siquidem morum est derivatio e testimonio cuiusque Doctoris a sede Romana probati famaue commendati, ut nihil intersit, sive rationem probandi habeat, sive ea careat: quia non ab interna, sed ab externa tantum probabilitate metiuntur probabilissimum suum, adeoque eis saltim vitæ testem laudasse sufficit. Parum itaque sibi constare videtur Ferdinandus Christophorus a Castro *Palao Tom. II. Oper. Moral. Tr. X. cap. III. n. 33.* quando a Doctore, cuius auctoritas in moribus amplectenda est, requirit, ut eius opinio non contineat errorem. Qua limitatione semel adhibita, quem scriptis suis huc usque defenderat, probabilissimum rursus destruit. Nam singuli eius defensores uno ore præsupponunt, opinionem a probato Doctore adlatam errore vacare: quia supremum sanctæ inquisitionis examen, infallibili sedis Apostolicæ præfule ita iubente ac dirigente, sustinuit. Videat ergo, quomodo cum fociis suis in gratiam redeat. In primis cum Adamo Tannero, qui in *Theol. Schol. Disput. II. Qv. IV. Dub. III. n. 33.* statuere non erubuit: *Quamvis opinio sit falsa, potest tamen semper quilibet illam in conscientia præfice sequi propter auctoritatem docentis.* Cui recte obiicitur illud Senecæ in *ep. XLVIII. in f.* *Levis est malitia, sepe muratur: non in melius, sed in aliud.* Nobis iam incumbit probare, credulitatis effectum esse probabilissimum. Et sane ex dictis hoc liquet, quia in nuda Doctoris auctoritate acquiescit, quam reiecit *cap. I. §. VIII.* a cæca obedientia perducitur ad executionem, de qua quid sentiendum sit *cap. II. §. XI. & hoc cap. §. II.* diximus, ab ignorantia & bona voluntatis adfectione, omnia interpretante in partem meliorem, excusatur. *Cap. I. §. VII.* Eat nunc quis dicatque probabilissimum non esse turpem creduli ingenii defectum. Reliqua, quæ ad gravissimi huius erroris refutationem

76 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

nem spectant, neutiquam tractamus, utpote a doctioribus Viris dudam exhausta, uti a D. Iægero in *Tr. de Conscientia Probabili*. D. Io. Iac. Müllero in *Inst. Phil. Mor. Propædeom. §. XXXVI*. D. Rachelio, qui Ludovici Montaltii *epistolas ad Provinciales*, una cum Wilhelmi Wendrockii notis iuncto proprio *de hoc materia* opusculo edidit. Quos consuluisse, neminem pœnitebit. Ceterum incrustaverunt hunc errorem e recentissimis scriptoribus Italis Iosephus Riccius in *Fundamento Theologiæ Moralis*, ex Gallis Io. Gisbert in libro, cui titulus *Antiprobabilismus*.

§. VIII. Transeundum quoque nobis est, ad illa damna, quæ ex credulitate Politica pensentur. Quibus non postremam occasionem dedisse videntur, qui cum D. Io. Wolfgang Textore in *Tr. de vera & varia ratione Stat. Germ. Modernæ. cap. I.* hanc hypothesin tuentur: *Politicam tantum in fortuitis versari*. Semel ea concessa nihil certi in vita civili relinquitur, omniaque ab autoritate & opinione hominum pendere creduntur. *supra cap. I. §. X.* Sicut vero hi successu carent, qui consilia status solum ab eventu notant, ita ausis excidant, oportet, qui negotia vitæ civilis a nuda hominum autoritate deducere gestiunt, periculis atq; damnis tam societates privatorum, quam Respublicas credulitate sua involvunt. Conf. Stanislaus Lubomirski *L. de vanitate consiliorum*. Adeoq; frustra sunt, qui fatales Rerum publicarum periodos, quibus conversæ vel eversæ fuerunt, intervenienti saltem certo annorum spatio, quæ credulitas ipsorum est, tribuunt. Nam temporis per se efficaciam nullam esse, neminem fugit. Hugo Grotius *de J. B. & P. Lib. II. cap. IV. §. I.* Ut crises in morbis non fiunt ob numerum dierum, sed ob motus humorum, qui inter spatia eiusmodi magis digeruntur & ad secretionem præparantur; ita mutationes Rerum publicarum eveniunt intra certa temporis intervalla, a quibus tamen non producuntur. Et sane inductio, qua istarum periodorum Patroni nituntur, sufficiente exemplorum enumeratione destituitur, quod habito eorum examine evicit Reinhardus

Köni-

Königius in *Theatr. Polit. P. I. cap. VI. n. 70. seqq.* Accedente falsa Platonis sententiâ, qui admirabilem esse efficaciam numeri septenarii & novenarii cum suis cubicis & quadratis statuit, propterea confutatus a Io. Bodino *Lib. IV. de Republ. c. II. n. 410.* Periodi ergo sunt non annorum, sed errorum & peccatorum in Rebus publicis longe lateque grassantium. Ita legum armorumque contemptu, quibus cives ac hostes in ordinem rediguntur, quamplurima imperia destructa esse, Historicorum monumenta passim testantur. Quod etiam nomina quædam regnis familiisve delectui sint, quædam horrore, non aliunde proficiscitur, quam a credula pervasione, ea vel ad felicitatem, vel ad calamitatem fata- lia extitisse. Felicia prædicant Politicorum creduli nomina Leopoldorum Austriacis, Ludovicorum Gallis, Ferdinandorum Hispaniæ Regibus, Christianorum & Fridericorum Danis, ne pluribus referendo fatiscam. E contrario infausta iudicantur, Philippus quidem omnibus Magnatibus apud Richterum in *Axiomat. Pol. IV. exempl. II. p. 18* sed data exempla non respondent; Henricorum Regibus Galliæ quia omnes, quos habuerunt, hoc nomine insignitos, excepto primo, cruenta morte perierunt: ut secundus in hastiludio cum Comite Montgomerio, tertius bello civili per Monachum Jacobum Clementem, quartus in via per Ravalliacum. Jacobus Scotis auditu funestum, quia plerique huius nominis Reges violentæ morti cesserunt, nisi quod Sextus ille, post & Rex Angliæ, sicca morte occubuit; quamvis pulveraria coniuratio haut mitius fatum minitaretur, exitu tamen destituitur. Similia collegisse in aliis regnis, primum est. Nobis hæc sufficiunt ad probandam Politicorum credulitatem, in illis sententiis occurrentem: *Nomina esse omnia, item a quorum nominibus imperia & regna initium capiunt, in eisdem desinere.* Hæc igitur philosophiæ anili cordi sint, nos re ad feriam ducta veritatem, nominibus male imputari arbitramur, quod moribus debetur. Neque meliorem iniverunt rationem quotquot Pontificum

nomen suum mutaverunt, credulitate hac inducti: *Quicumque Papa non mutat nomen, non diu vivit.* Credulitas enim id axioma suggessit, cum Pontifices exiguo tempore Ecclesiæ præfederint, cum annis confecti eligantur, vanam nunc pro vera coniectura amplexi sunt. Aliud mysterium, quod in mutatione nominis Pontificum captat Stephanus Szegedinus in *Spec. Pontific. Rom. p. 32.* veremur nostrum facere, contenti ad autorem hunc lectores remisisse.

§. IX. Si in singulis Philosophiæ partibus, quoad fieri potest, hominis nullius autoritate ne acutissimi quidem Philosophi, sed sola rationis evidentia nitendum, certe in Physica, longe præstabili illa scientia, maxime necessaria est talis admonitio. Secus enim docentes, credulitatem, quæ damno maloque artem hanc premit, temere invexerunt. Hinc specimina experientiæ sine ratione data, natura artis æmula facta, speculationes sine usu in lucem editæ fuerunt. Quis non in dies Syncrias, sympathiæ & antipathiæ magnifica nomina audit, quibus infausti sui proditores, ignorantiam circa corporum naturalium vires atque qualitates regere conantur, & probatione destituti ad fugam vacui, purum cerebri humani commentum, se recipiunt, aut ad spiritum quendam vectorem confugiunt. Adeo vero per omnia naturæ regna se credulitatis damna diffuderunt, ut nusquam non sive fabulæ sive superstitiosæ opiniones deprehendantur. In regno minerali gemmis lapidibusque eiusmodi effectus a creduliis tribuuntur, qui naturæ excedunt vires, & proinde occultarum qualitatum pallio frustra velantur. Sic adamantem coniugum amorem physice conciliare: Smaragdum ab actu adulterii: Turcoidem a casu: Rubinum a tristicia & peste præservare, diu est, quod mortales crediderint, a Plinio, Alberto M. si verus est librorum *de virtutibus lapidum & herbarum* autor, aliisque seducti. In regno vegetabili nulla planta, nullum semen terræ inferitur, sine superstitionum offendiculis, aut sine certorum siderum positu, quasi horum influxus præter lucem ac solis calorem ali-

CONTRA CREDULITATEM.

79

aliquid amplius præstaret. A credulitate etiam profecta est, divisio inter arbores felices ac infelices, quomodo Macrobius *lib. III. cap. XX.* ficum albam ex felicium; nigram ex infelicium arborum numero esse commemorat, huiusque generis plures nugas quas ne tangimus quidem. In regno animali fabulis plena esse omnia, illi probe intelligunt, qui historiam animalium perscrutantur. Ita Wolfgangus Frantz-ius in *Hist. Animal. c. XXXIIX.* commentus est gryphos tantæ vastitatis & fortitudinis alites quadrupedes, ut octo leones & centum aquilas superare, armatumque virum in medium evehere aërem valeant. Neque abs re admiratio nos subit, qui persuaderi sibi passus fuerit, ut quæ ænigmata de Phœnice circumferuntur, vera esse perperam crederet Julius Cæsar Scaliger in *Exercit. CCXXXIII.* Melius contra lepidam de Basilisci ortu fabellam Ulysses Aldrovandus Philosph. & Medicus Bononiensis in *Lib. XIV. Ornith. c. I. fol. 104. n. 60.* sibi prospexit his verbis: *Quidquid hic, aliique dicunt, ego ne iurantibus quidem crediderim. Tantum abest, ut gallum ovum in sinum ponere, ut eiusdem calore secundetur, aut ab incubantibus rubetis basiliscum generari credam, ut nonnulli etiam NUGATI sunt.* Non cuivis, mira lætanti, protinus credendum, sed cum natura eiusque ordine in consilium abeundum est. Hinc bruta animantia inter se colloqui, inepte creditum fuit ab Hieronymo Fabricio ab Aquapendente singulari libro *de Loquel. brutorum cap. I. & seqq.* conf. D. Præsidis *Disput. de Religionē brutorum.* Ad meteora quod attinet, adeo copiosæ ac variæ occurrunt fabulæ, sive futurorum ariolationem, sive metum, ab eis incussum credulis, attendamus, ut si de ignibus fatuis, de dracone volante, de igne lambente, de scutellis iridis ac similibus tam eruditorum, quam vulgi deliramenta quis recensere vellet, is vastum oceanum exhaurire tentaverit. De Astrologiæ credulitatis, cuius in *cap. I. §. X.* mentio facta est, damnis aliquid adiiciendum est, connexionerum ita exigente. Quæ tamen cuncta uno velut fasce com-

80 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

complectitur Caelius Rhodiginus *L. IX. Antiq. Lect. cap. XX.* Varronem secutus, cum inquit: *Ex astrologie sinu profluxerunt superstitionum omnium vanitates.* Astrologi enim cum unum alterumve eventum, situ huius vel illius sideris existente, aliquot vicibus contingere observarent, deficiente illis a priori quadam argumentatione, in vanis credulisque persuasionibus suis, a posteriori saltim, perstiterunt, ex aliquot fortuitis eventibus, qualemcunque illationis umbram elicuerunt, quæ incautos fefellit. Quo nihil obstante integras gentes ab Astrologis adeo esse deceptas, ut quamvis prædictiones eorum re eventuque quottidie refelli videant, iis tamen credere ausint. De Indis id commemorat Bernier *Dans la Relation des Etats du Grand Mogoli*, eos, quoties res quascunque suscepturi sunt, cum hoste conflicturi, missuri legatos, peregre abituri aut matrimonia contracturi, Astrologiam iudiciariam consulere. Gemina de Persis adferebat Jesuica Tavernier *in Itiner. Persic. P. I. Lib. V. cap. XIV.*

§. X. Et si corpori opponitur Spiritus; hæc tamen oppositio impedire non potuit, quominus Philosophorum credulitas uti Physicam, ita & Pnevmaticam erroneis sententiis commacularet. Expositis itaque damnis, quæ a credulitate Physicæ illata fuerunt, filo ordinis nos ducente, ea paucis adducemus, quæ Pnevmicæ acciderunt. Respiciunt vero vel ad essentiam, vel ad potentiam spirituum. De essentia Cœlicolæ inter paganos Philosophos crediderunt, illam ex materia subtili, eaque ætherea consistere. Unde sollem, *ὁ ἀλλοτρίος πῶς* iuxta Posidonium, pro DEO adoraverunt, animasque hominum pro eius effluviis habuerunt, quæ partes illæ sunt divini spiritus in corpus humanum mersæ, de quibus Seneca loquitur *in ep. LXVI.* A quibus parum alieni esse videntur, qui cum Autore novissimo, cui *Principia Philosophiæ antiquissima & recentissima* debemus, statuerunt, naturam Spiritus in luce positam esse, quam ante eum ad animam pridem applicuerunt. Cornelius Agrippa *in*
Oc-

CONTRA CREDULITATEM.

61

Occulta Philos. Lib. III. cap. XXXVII. & Robertus Fludd. in Tr. V. de Macrocosmo Lib. IV. cap. IX. Verum Spiritus essentiam hoc modo sibi concipientes, eandem penitus destruxerunt. Lux enim ignis attenuatus est, ac propterea a Zenone dicitur *πρῶτα πρῶτος* apud Laërtium *in eius vita Lib. VII. p. 534.* adeoque sine corpore, minimum subtili, intelligi non potest. Id quod fateri cogitur Autor *cit. loc. cap. VII. p. 70.* dicens: *Revera quodlibet corpus est spiritus, & nihil aliud, nihilque differt a spiritu, nisi quod magis sit tenebrosum: quo crassius ergo illud sit, eo magis spiritus a gradu removeatur, adeo ut distinctio hec tantum sit modalis & gradualis, non essentialis vel substantialis.* Hactenus ille. Si vero spiritus in corpus nihil agere potest, nisi, quæ citati Autoris credulitas est, cum corpore ille sit eiusdem naturæ, spiritus erit ipsum corpus, vel corpore impotentior: priore casu entia præter necessitatem ex hypothesi Autoris multiplicantur; posteriore effectus fit nobilior sua causa, ut taceamus contradictionem, cuius meminimus *cap. II. § II.* Ex dictis cernere etiam licet, quantopere creduli fuerint illi Philosophi, qui concentum quendam circa animæ immortalitatem inter paganos & Christianos Philosophos sibi imaginati sunt, ut ut illi transmigrationem animarum admiserint. Sed de rei huius examine nunc non agemus, ne prolixiores simus. Redimus ergo ad potentiam spirituum, præfertim angelorum, animarumque a corporum vinculis solutarum. Mira sunt, quæ nonnulli Philosophorum de illorum adsumptione corporum, & adparitionibus, aut cum homine commercii, proferunt, ut putes inter medios spiritus hos educatos fuisse, quorum vires adeo exacte callere sibi videntur. Notari hæc merentur, quæ de variis spectris iactant sive sigillatim, uti de Coboldis, cambionibus, nymphis aquatilibus & reliquis huius furfuris, sive gregatim, uti de exercitu furioso, adparentibus. Melancholici enim, meticulosi, & qui imbecilli visu sunt audituque, multa, credulitate adiuvente, fingunt, se spectra videre atque audire, quæ revera non sunt,

L

quo-

82 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

quorum deceptionem diligenter expendit Ludovicus Lavaterus *de Spectris Pr. I. cap. II. seqq.* Non parum conferente temporis nocturni circumstantia, quippe noctu ac vesperis pleraque Spectrorum, ac quidem interdiu, visa esse leguntur. Scilicet hoc tempore facilius glaucoma oculis obici, & creduli citius falli possunt. Quid? nocte mendæ latent ac mendacia. De animarum adparitionibus idem adserit, igne purgatorii prælucente, Martinus Delrio *Disquisi. Mag. Lib. VI. c. II. Sect. I. qu. I. §. 7.* easdem noctu fieri. At miramur, hæc rueri aulos. Etenim naturæ lumen non adsequitur statum animarum, quod ad speciales eius attinet circumstantias. Deinde in angelorum existentiam tantum coniecturis inquirunt Philosphi, lapsusque ignari sunt. Tantum abest, ut inde ortam Diabolorum astutiam penetrent, aut de operibus eius certi quid monstrare possint. Ex DEI verbo revelato, eique conveniente experientia, a viris Theologis hæc singula diiudicanda sunt, quam cum credula hominum turbarationi fidere. Imitanda est hac in parte Jo. Clerici modestia, in *Pneumat. Sect. II. c. IV. §. V. & IX.* ita dicentis; *cum nobis Angelicæ potentiaæ limites sunt ignoti, hic nihil pronunciare, nisi ab experientia petitur, possumus.* Pari iudicio respondemus illis, qui spiritus familiares, dæmones incubos & succubos, aliaque Diabolicæ potentiaæ spectacula in lucem protrahunt, ut credulorum admirationem ita consequantur. Est autem necessariū, ut obseruamus ingentem inter superiora & nostra hæc tempora differentiam. Quondam adeo nemo de magia existentia dubitabat, quin misera quadam credulitate cuncta ad magiam referret, quæ barbaro illo sæculo utcumq; occulta, vel saltim minus manifesta fuerunt. Inde Rogerius Baco in Anglia & Albertus M. Præsul Ratisponensis Magiæ suspicionem subierunt, quod ceteris in perscrutatione arcanorum naturæ antecellerent, eisque experimentis sive Chemicis sive Mathematicis lucem affundere conarentur. Postquam vero nostra ætate vana Magiæ indicia pieraque, iuxta ac historiae de magis non satis certæ ac firmæ deprehenduntur.

duntur, accedente Balthaf. Beckeri non infelici temeritate circa impugnandam Diaboli potentiam, factum est, ut nec fabulæ ab historiis veris separentur, sed cum illis etiam hæc plane explodantur, aut sine ratione manifesta in dubium vocentur, quod præcipitis iudicii argumentum esse, pluribus etisque veris exemplis de hoc crimine evictum ivit, mediam viam secutus Celeberr. D. Elias Camerarius in recentiss. *Dissert. Epist. Med. Pbyf. I. de Magia non ente.*

§. XI. Lucem veritatis esse Historiam, diu est, quod Cicero *Lib. II. de Oratore cap. IX.* præclare monuit. Hac mente utens, ut a Poëtis aliisque, qui magis delectationis, quam veritatis testificandæ causâ aliquid memoriæ produnt, Historicos distingueret. Non tamen lux illa veritatis, quæ in Historia passim emicat, maculas omnes dissipare potest, quas credulitas quorundam Historicorum ipsi obduxit. Fabulas indigitamur, quarum multæ sub honestissimo illo nomine venditantur. De quibus Seneca in *Lib. VII. Nat. Qu. cap. XVI.* ait: *Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miracula excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: Quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Uti non evitant, hi appetunt.* Quam ob causam Livius, Romanæ Historiæ conditor, a Lipsio Possævino, Vossio aliisque vapulavit, quibus e recentioribus se adiunxit Petrus Bælius *Cogit. de Cometis Vol. I. §. V.* qui tamen & in *continuatione Vol. I. §. III.* iterum mentem suam mutavit. Cum primis vero hac in parte Livium tuetur Iacobus Tollandus in libro, cui titulus *Adeisidemon* præscriptus, sive Titus Livius a superstitione vindicatus, Atque hunc vel solæ formulæ, quibus a se credulitatem amovere videtur, satis liberare possunt, quas Tollandus *l. c.* confertim collegit p. 20. *sqq.* uti, *Hæc ad ostensionem scenæ, gaudentis miraculis, aptiora, quam ad fidem.* Item, *ea nec affirmare, nec refellere in animo est, & reliquæ.* Sed hæc lævia putamus. Graviora sunt commenta, quæ a Paganis imprudenter admilla fuerunt, si-

mul ut res gestas Iudæorum, vana nitentes traditione, historiis suis inferuerunt. Exemplo erit Tacitus *Lib. V. Histor. cap. III & IV*, ubi exitum Israëlitarum ex Ægypto infictis admodum fabulis pro credulitate sua maculavit. Sunt etiam Historici, pro contrariæ religionis æstu zeloque accensi, qui multa attingunt, quæ impotentiam pariter ac imprudentiam ipsorum redarguunt, a quo vitio ne quidem Ecclesiasticos scriptores, cum superiorum, tum nostri maxime sæculi sibi temperare possunt. Quæ res dubio præcelsè excitavit Venerabilem Abbatem D. Schmidium, virum de Ecclesia ac Republica litteraria meritissimum, ut Historiam Ecclesiasticam fabulis maculatam in variis dissertationibus huc usque publicæ luci exposuerit, qui labor longe utilissimus, ut ad optatum finem perducatur, omnes veritatis cupidi, nobiscum ex animo vovent. Aliqui nova eaque falsa excogitant, ut ab aliis, a quibus dissentire summo desiderio flagrant, facile discernantur. Talis invidia, aut potius desiderium, inflammavit Ctesiam Cnidium, ut deserta Herodoti, in describendo Assyriorum Medorumque Regum imperio, sententia, multa contra fidem historicam eiusque probabilitatem in *fragmentis de Regibus Persarum* proferret, quæ B. Christophorus Cellarius, felicissimus ille elegantiorum litterarum restaurator, in *Disp. de Principio Regnorum & Historiarum*, curate examinavit ac vanitatis solide convicit. Nonnulli arroganter de se suaque gente plurima commentantur: quo nomine suspectæ sunt narrationes de Ægyptiorum, Arcadum, Scytharum, Phrygum, Belgarum aliarumque gentium antiquitate apud Scriptores, alias non ignobiles: qui suos populos omnium hominum totiusque orbis ætate priores astris lunæque vetustiores, immo plane *αὐτόχθονας & γηγενούς* cum terra natos, credula mente finxerunt. Vid. D. Beermann in *Orb. Terrar. Geograph. P. I. cap. IX. Sect. I. §. I. seqq.* Et novissime D. Mathias Hiller in *Dissert. de Origine Gentium Celticarum*. Verum isti pro affectibus fuerunt creduli, atque hinc historiam suam fabulis devenustaverunt.

Iam

Iam Monachos intueamur aliosque, Clericorum inter Pontificios, qui præcipui erant in contexenda mediæ ævi historia Hi adminiculis destituti, quibus nititur veritas, & legentium utilitas promovetur, ut sunt notitia Reumpublicarum & locorum, linguarum peritia, consuetudo & familiaritas cum Magnatibus & eorum intimis, iudicium acre, liberum atque moderatum, & id genus alia. Quare mirum non est, si fabularum abundantia illorum historiam prope oppresserit. Iustam ex his conquerendi causam petiit Aventinus *Lib. III. Annal. Boic. f. 160. Antiquitatem*, inquit, *scrutamur ac excutimus, quantum possibile est; nam commentarii mediæ antiquitatis hominum plerumque Monachorum non minus ineptiunt, quam vulgus ipsum, a quo magna ex parte haustum est, quod adventitiis ab adventitiis edocti in litteras utcumque retulerunt.* Idem *l. c. fol. 213. Sacerdotes fabularum præcones* vocat. Ecquid autem opus est verbis, ubi in ipsa Historia Imperiali adsunt rerum testimonia. Sic Rolandum, Io. Turpinus, Archiepiscopus Rehmensis, quaerat anili credulitate, finxit, Caroli M. ex fore nepotem, ei statuas Weichbildenses attribuit, gigantemque immani corporis magnitudine fuisse, falso commentatur. Quam fabulam detexit ac ter geminum illud mendacium confutavit B. Rhetius in *Diss. de Stat. Rolandin. cap. 1. tot.* Ex Henrici II. Imperatoris, eiusque coniugis Cunigundæ Historia, quam tot tantisque fabulis conspersam offendit Io. Cunradus, Dietericus in *Histor. Imperator. Saxonie*, plures adducere possemus, nisi propeperandum ad finem foret. Gravissimis itaque istius Historici verbis meditationem nostram obsignabimus *l. c. p. 126. Sic seculum fuit, mirificis figmentis & fabulis Regum & Principum historias devenustare. Vix lustrari potest historia, quæ fabularum nevos ac pustulas non ostendat a tergo & a facie.*

§. XII. Quæ de artium singularum damnis, a credulitate ortis, dicta sunt, in præsentem sufficiunt. Succedunt ea, quæ in vitæ consortiis subinde emergunt, quando hæc a credulis instituuntur. Hi enim in quotidianis patiuntur deceptionem, in selectis etiam perfidiam; utramque tamen

non sine culpa sua. Cum officii sui parum sint memores, circumstantias rerum, quæ ad se maxime pertinent, non tanta, quanta par est, diligentia & circumspeditione investigant, aut inventas recte discernunt. Quem credulitatis effectum Regum sapientissimus, Salomon *Prov. XIV, 15.* egregie expressit: Qui facile credit, facile decipitur. E sacra historia non Protoplastorum modo, quos adlegavimus *cap. II, §. II.* sed & eius Prophætæ exemplum, quem a Leone discerptum *I. Reg. XIII.* esse legimus, iusto DEI iudicio ita decernente, hic repetimus *ex c. I, §. VII. inf.* Neque sæcularis historia eis destituitur, qui in fraudem inducti credulitate sua, damnum sibi, aliis vero vel lucrum, vel ludibrium debuerunt. Præter Neronis matrem eiusque comitem Aceroniam, quarum credulitatem in tragicum fatum delisse ex Tacito ostendimus *cap. II, §. VI.* Imperator Nero ipse memorabile deceptæ credulitatis specimen exhibuit circa falsos thesauros in Africa effodiendos. Ad quos eum non *Autoris Cæselli Bassi, nec ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera affererentur, iam tum miserat, qui velut partam præadam adveherent, quorumque spe inani consumebat veteres opes,* narrante Tacito *XVI. Ann. II.* Simile quidem credulitatis, at periculo gravius monumentum dedit Iacobus Angliæ, sed eo tempore adhuc Scotiæ Rex, qui thesauri inveniendi pollicitatione in præsentissimum mortis discrimen adductus fuit, teste Thuanio *in Lib. CXXIV. ad an. MDCV.* Dum ergo leviter cuncti crediderunt, mirum non est, eosdem recessisse deceptos. Inde porro accidit, ut ex affectata persuasione, quæ a personis offeruntur, quibuscum versantur creduli, sine ullo discrimine illa acceptare soleant, eorum perfidia paullo post ludantur. De Simone Maccabæo *I. Macc. XIII.* id liquido constat, quum pactum cum Tryphone iniret pro fratre Ionathane liberando. Quo nomine exacta centum argenti pondo misit Tryphoni, datisque filiis fratris sui obsidum loco, sed prolixâ credulitatem suam perfidus ille & pecuniæ iactura, & singulorum crede multa-

vit. Equidem ex declaratione huius exempli colligi potest, nemini fidendum esse propter metum violandæ fidei, qui ex generali illa pravitate humani ingenii oritur, & sufficiens esse videtur ad detrectandam pacti impletionem. Sed hoc concessio, delabimur ab uno ad alterum incommodum. Et quamvis dubitari queat de casu, an usquam contigerit; nihilominus Mitylenæi istum suppeditant, utpote qui frivolo obrentu, quem abrupta Atheniensium scœdera præ se ferrent, a credulitate inciderunt in incredulitatem, non minus, atque illam, nocentem vid. Thucydides *Lib. III.* Tali ergo casu non diffidentia, sed circumspectio est in obligatione, ne fidere noceat. Ceteris illud Luciani adplicandum ex Philopseude: *γελῶτα ποῖός ἀπιστῶν ἀπασιν.* Interim non negamus, quæ singulis hominibus tam in vitæ confortiis, quam in commerciis, uti ex dictis liquet, credulitas attrahit; ea multo magis integris societatibus inferuntur, quo arctiore vinculo fides in illis constricta esse putatur. Sin ea, quæ fides adfore inter socios præsumitur, noxio eventu sequente, meram credulitatem fuisse adparet. Neque ullos arctius fidem obligare, quam qui maxime eandem violant, sua ætate bene admonuit Fammianus Strada in *Decad. Hist. Belg. I. L. I. cap. V.* In privatis clariora sunt illa damna, quam ut ignorari queant. Maritus credulus prætextu incredulitatis quidem adumbrat patientiam suam *iuxta L. 29. pr. D. ad L. Jul. de adul.* non tamen calamitatem suam avertit. Segnes, petulantes, prodigosq; liberos, non indulgentia modo, sed & comes eius individua reddit credulitas, & quominus fervus iussa promte exsequatur, eodem domini sui vitio præpeditur. In Rebuspublicis autem ex Principe tyrannum, e civibus rebelles efficit credulitas; illum ex nimia erga delatores clementia; hos ex illicito onerum publicorum examine, quod calumniatores excitaverunt. Neque obstat, utile esse ut Princeps habeat delatores in sui confortio, quorum opera cognoscere valeat erga se mentem, moresque subditorum. Verum delatio non excludat causæ cognitionem. In eo igitur

gitur latet error, si quis Principum temere delatoribus credat, aut hac sola de causa subditos suos condemnet, quia sunt ab exploratoribus delati. Quæ improbanda est credulitas, ac indicata damna secum vehit. Multi enim delatorum spe aut odio vana deferunt, de quibus videndus est Justus Lipsius *Lib. IV. Polit. cap. X.* At crudele est, iis fidem habere, quod in Tiberio Imperatore reprehendit Svetonius *in eius vita cap. LXI.* Cum nemini delatorum fide abrogata Princeps & sibi & subditis suis noceat: Præ ceteris sibi, quia in tyranni suspicionem incurrit & in obsequio delatorum est, non animadvertens, turpissimam partem servitutis esse, subesse servis; postea subditis, quorum nullus innocens erit, si accusavisse sufficet. Idem iudicium ferendum est de calumniatoribus, quibus vacuæ credulæ plebis aures patent, eis que gravitatem publicorum onerum infundunt. Culpa enim ut plurimum apud ipsos subditos esse, cum amore otii stimulante, necessarios labores omittunt, uti diximus *c. II. §. XV.* nec publicos sumtus expendunt, pro quibus tolerandis ut graviora imponantur, summa requirit necessitas. Quare a subditis, qui temere crediderunt, nonnunquam graves seditiones propter hæc onera excitantur.

§. XII. A damnis proximum tenent locum remedia, ut, quæ hætenus nocuerunt, illa in posterum nos doceant, cautos esse in credendo. Missis autem, quæ communia, sive ad depellendas opiniones præconceptas, sive ad sedandos affectus pravorum pertinent, in medium ea saltim proferemus, quæ propria corrigendæ credulitatis esse videntur. Quorum unum; *credendum, sed videndum, cui credatur.* Adeo res hominum sunt ambiguae, ut & credere, & diffidere illis noceat, modumque tenere paucis concessum sit. E quorum numero sunt, qui in eius circumstantias diligenter inquirunt, cui credendum est, de quibus *cap. I. §. VIII. & IX.* dictum est. Hinc fidem eis adhibent, de quorum noticia bonaque intentione certi sunt, ut non plus modo intelligant, quam ipsi-

ipsumet credentes, sed & religioni sibi ducant, aliquem ad-
 fessione sua decepisse. Cunctatores bonos esse oportet,
 qui damna credulitatis vel evitare, vel emendare cupiunt.
 Nam festinando & adcurata circumstantiarum in teste inda-
 gatio, & necessaria earundem comparatio impeditur: cum
 tamen tanti valeat ad credendum testimonium; quanta il-
 larum præstantia esse cognoscitur. Deinde illis autoribus
 fides habenda est, si causam idoneam reddiderint testimonii
 sui. De Catone adhuc puero, scribit Plutarchus *in libr. vé-
 tav vévregos*, cum paruisse quidem pedagogo iubenti, sed ro-
 gasse, quam ob causam id iuberet. Arridet etiam nobis hæc
 in parte Socratis docendi ratio, qui voluit discipulos suos
 esse assiduos in quærendo, ut meditationibus adfuescerent,
 iudicium perpolirent, atque ita familiare istud scholis vitium,
 credulitatem effugerent. *vid. Diog. Laërtius in vita Socra-
 tis*. Pari ratione cavendum est in curia, ne sola suffragiorum
 multitudo, quod ad singula vitæ negotia attinet, vincat, sed
 ex I Cui Arcadii monito, *in L. 21. §. f. D. de test.* respiciendum
 est ad sinceram testimoniorum fidem, eaque præferenda
 sunt, quibus lux veritatis adfuit. Unde damna, quæ in iuris-
 prudentia peperit credulitas, *vid. h. cap. §. III.* tolluntur. Ne-
 que officit dictis, quod artificii in arte sua credendum sit. Cum
 principium hoc intelligendum sit de artifice non secundum
 auctoritatem solam spectato, verbum de illo, qui usu & ex-
 perientia instructus est, qua testimonium suum confirmare
 potest, ideoque non simplici, sed probato artifice creden-
 dum est. Tandiu enim hic fidem meretur, quamdiu alius
 peritior, aut plures æque periti adversam sententiam non
 probaverunt. Immo si ratio adsit contraria, fides artificis labi-
 scit, quia testimonia ut congrua ratione accurate confirman-
 tur ac illustrantur, ita hac, quæ ipsi contraria est, destruun-
 tur. Quare sententia Jo. Lockii *in L. IV. de intell. c. XV. §. IV.*
 non amplectenda est, qua nudum testimonium pro signo pro-
 babilitatis inducit. Quo ipso veritatem eiusque verisimi-

litudinem non in re ipsa quærit, sed tantum in subiecto, aut persona dicentis: cum tamen in rerum inter se connexionem veritatis fundamentum sit collocandum. Dum vero in commendando dicentis testimonio occupatus est, homines vel ad plures, vel ad sapientiores remittit: illos non emendare, sed facere credulos paullo ante demonstratum est; neque ad hos prouocasse, consultum est. Nam lepide refutavit in eo Stoicos Cicero in lib. IV. *Academ. Quest.* cum inquit: *quod dicunt, omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem; probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent: statuerem enim, quid sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis.*

§. XIII. Alterum, quod aduersus credulitatem paratum esse videtur remedium, huc redit: *Attendendus est eventus una cum modo & ordine in medijs, ad consequendum hunc destinatis.* Etenim eventus ut imprudentum, ita credulorum optimus magister est, quo spem eorum semel decollante, non temere siue promissioni, siue inventioni credant. *Conf. cap. 1. §. IX. in f.* Semper itaque, Plauto sualore, oculata illorum sint manus; credant, quod vident. Oculata enim manus est, Taubmanno interprete in *Comment. ad Platum in As. Act. 1. Scen. III. v. 50.* cui non ante patet, donec manus attigit. Quo modo se gerentes, nec a largis promissoribus, nec a vanis inventoribus ipsi decipientur. Unde Cicero, manus, dicitur vetare priusquam habeat, quidquam credere, & vice versa hæc manus oculata sunt, quæ secure eam quoque rem tenent, quam antea probe oculis perspicendam præbuere. Verum ab eventu progredimur ad media, in quibus exacta quædam circumspectio usurpanda est, ne ullum admittatur, quod aliquis ceu licitum ac utile suggerit, nisi sufficiens exploratio præcesserit. Sic damna, quæ credulitas per superstitionem intulit non Theologiæ modo, sed & Medicinæ, de quibus supra b. cap. §. II. & IV. conuesti sumus, haut difficulter evitantur. Et quamvis, per-
fo.

sonarum discrimen in tradendis artium studiis retinendum esse, omnino censeamus; nihilominus illam methodum constanter explodimus, qua pueris fabulæ, adolescentibus ioci pro comparanda attentione narrantur, tali obtentu, quod ea, quæ inter senes loquimur, non loqui conveniat inter pueros ac adolescentes, ac si res feriæ huic ætati minus debeantur, nec dementia sit, minus necessaria discere velle in tanta temporis egestate. Hinc falsis ideis intellectus adfuecit, & sensim ad errores recipiendos, ac paullo diutius fovendam credulitatem præparatur. *vid. cap. II. §. V. & ult.* Talis enim methodus similis esse videtur fluvio, qui levia atque inflata devehit, solida autem & pondus habentia mergit. Sed revertamur, his præmissis, ad modum adplicandi media, circa quæ illa differentie ratio ineunda est, ut quæ aliquis prudenter facit cum libertate, ea in superstitionem credulorum convertat, si faciat ex necessitate, loco exempli reperere libet, quæ de ritu orantium in eligenda certa cœli plaga disseruimus *h. cap. §. II.* Præterea adhuc plura essent, hanc in rem proferenda, nisi præter opinionem scriptio nostra excrevisset. Quare hic abrumpimus, ingemiscentes ex Seneca de illis, qui in communi vita hoc instituto utuntur, quod in *Lib. de Vit. Beat. cap. I.* his verbis describit: *Nemo sibi tantum errat, sed alii erroris causa & auctor est. Nocet enim adplicari antecessoribus, & dum unusquisque mavult credere, quam iudicare, nunquam de vita iudicatur, semper creditur, versatque nos & præcipitat traditus per manus error, alienisque perimus exemplis.*

(O) 23

M a

NO-

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSI-
MO CANDIDATO

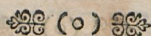
S. P. D.

PRÆSES.

Multos ætate nostra hæc invasit cupido, ut
altiora adflectent, quam instituti ratio pa-
titur. Hinc ea sectantur atque colunt
studia, quibus plus subtilitatis ac iucundi-
tatis, quam veræ utilitatis inest. Fasti-
diunt, quæ vitæ inserviunt commodis. Sibi enim suf-
ficere, genio ita blandiente, videntur. Mirifice vero
extollunt, quæ ad famam, utcumque captandam, face-
re, putantur. Quibus virtutum artiumque posses-
sionem, vacillante admodum iudicio, metiuntur. Se-
mel inflammati quadam scientiæ opinione, protinus
sciunt omnia. Unde neminem verentur, imitantur
neminem. Sibimetipsis enim exemplo sunt, quo se
oblectant. Neque ab ullius ore se pependisse, palam
gloriantur. Quantopere autem fallantur, quemque
fatis docebit eventus. Cum non sibi tantum male
consulant, sed & Reipublicæ haut parum adferant de-
trimenti. Fac agri instar esse ingenium, quod, nisi
alterius cura atque cultura accedente, fructus non pro-
feret suos. Semina ut virtutum, ita artium illi insper-
gen-

☉ (o) ☉

genda sunt, sola naturæ bonitate, quantâ etiam atque etiam commendetur, hæc minus supplente. Nemo itaque tanti valet, ut per se emergere possit. Sed, quæ afflicta nimis est rerum nostrarum facies, oportet manum aliquis porrigat, præceptis regat, suoque incendat exemplo. Non alia, quam Tui causa, Iuvenis Præstantissime, cuncta hæc paullo copiosius a me commemorantur. Cum ea, in quibus iuventus nostra, spe vana lactante, gravissime errat, præ ceteris vitare soleas. Studia, quod plurimum cacoëthes est, non ausu præcipere tractavisti, sed gradus in eis servare, tuum erat. Prius sapere, quæ Tua semper fuit animi modestia, quam discere, nolivisti. Humaniores istas litteras adeo coniunxisti cum singulis artibus, ut non tam ornamenta, quam fundamenta ex eis repetere videbaris. Neque, male res meamque disciplinam Tibi cessisse, luculento testimonio comprobavisti, cum superioribus annis de ascensu hominis in DEum Pythagorico, me moderatore, docte ac modeste cum commilitonibus Tuis disceptares. Quo argumento exhibuisti tum ingenii non humi repentis foetum, tum fructum industriæ nunquam poenitendæ. Sed, qua polles alacritate, denuo in arenam prodis. Quæ igitur de credulitate identidem collegisti, eruditorum populo ostendis. His enim vitium illud non minus, quam plebi familiare est, humana autoritate utrinque fascinan-

nante. Probe gnarus, ibi plenius consulendum esse, ubi gravius imminet periculum. Ideo materiam hanc differendi calculo meo adprobavi, ut in ea vires ingenii Tui explorares. Qua exploratione ex animi mei voto succedente, uberiores porro studiis Tuis progressus adprecor. Sic futurum spero, ut & Patriae, & Patronorum Tuorum, & mea etiam expectationi singulari atque eximia ad amissim respondere possis. Vale!

Halle, Diss., 1714 LII-2

ULB Halle

001 800 434

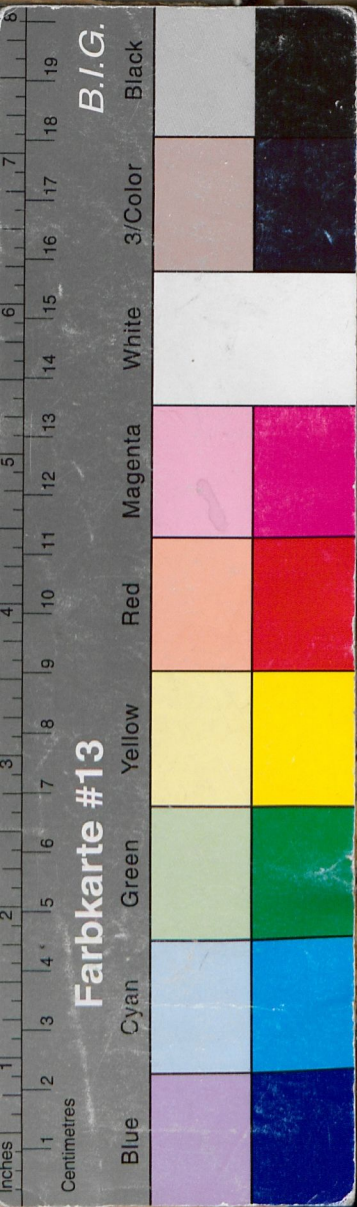

3

sb.

DISSERTATIONEM
DE
CREDULITATE

DIVINO AUSPICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. CAROLO,

PRINCIPE BORUSSIE MARCHIONE BRANDENBURGICO, ET RELIQUA
PRÆSIDE

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERN,
PHIL. ET I. U. DOCT.

LOG. AC PRIME PHILOS. PROFESSORE ORDIN. IUR. EXTRAORD.
ORDIN. PHIL. H. C. DECANO,

Pro *MAGISTRI Philosophiæ honoribus ac Privilegiis rite
consequendis*

AD DIEM XXIIII. NOVEMBRIS MDCCXIV.

Publico examini exponit

AUTOR

IO. TOBIAS WAGNER

Nordhufanus Thuringus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ

Litteris Christiani Henckellii, Acad. Typ.

1914 9
a58 16

